

A portrait of Emmanuel Macron, the President of France, looking slightly to the right. He is wearing a dark blue suit, a white shirt, and a dark tie. The background is a blurred blue sky.

EMMANUEL
MACRON

REVOLUȚIE,

TREI

A portrait of Emmanuel Macron, the President of France, looking slightly to the right. He is wearing a dark blue suit, a white shirt, and a dark tie. The background is a blurred blue sky.

EMMANUEL
MACRON

REVOLUȚIE,

TREI

Emmanuel Macron

Revoluție

Traducere din franceză de

Doru Mareș

TREI

2017

TREI

RÉVOLUTION

Emmanuel Macron

Copyright © XO Éditions, 2016

All rights reserved.

© Editura Trei, 2017

pentru prezenta ediție

C.P. 27-0490, București

Tel./Fax: +4 021 300 60 90

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN ePUB: 978-606-40-0256-3

ISBN PDF: 978-606-40-0257-0

ISBN Print: 978-606-40-0178-8

Editori: Silviu Dragomir, Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial: Magdalena Mărculescu

Redactor: Mihaela Ionescu

Lector: Gabriela Riegler

Imagine copertă: Matthieu Alexandre / AFP/ Guliver

Director producție: Cristian Claudiu Coban

Dtp: Florin Paraschiv

Corectură: Rodica Petcu, Dușa Udrea-Boborel

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright și este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informației, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

elefant

Să înfruntăm realitatea lumii înseamnă să ne regăsim speranța.

Unii cred că țara noastră se află în declin, că urmează să se întâmple tot ce poate fi mai rău, că întreaga noastră civilizație se prăbușește. Că fie reculul, fie războiul civil sunt singurele opțiuni ale orizontului nostru. Că pentru a ne apăra de marile transformări ale lumii ar trebui să ne întoarcem în timp și să aplicăm rețetele secolului trecut.

Alții își închipuie că Franța poate continua să alunece pe o pantă nu prea abruptă. Că jocul alternanței politice va fi de-ajuns pentru a ne permite să respirăm liniștiți. După stânga vine dreapta. Aceleași chipuri și aceiași oameni, de atâția ani.

Sunt convins că și unii, și alții greșesc. Pur și simplu modelele și rețetele lor au eșuat. Țara însă, în ansamblul ei, nu a făcut-o. Și o știe nelămurit, o simte. Iar de aici se naște „divorțul“ dintre popor și guvernării lui.

Sunt convins că țara noastră are forța, resorturile, dorința de a merge înainte. Are Istoria și poporul necesare pentru a o face.

Am intrat într-o nouă eră. Globalizarea, informatizarea, inegalitățile în creștere, pericolul schimbărilor climatice, conflictele geopolitice și terorismul, eroziunea Europei, criza democratică a societăților occidentale, îndoiala care încolțește în miezul societății sunt simptome ale unei lumi complet bulversate.

Acestei uriașe transformări nu îi putem răspunde cu aceiași oameni și cu aceleași idei. Închipuindu-ne că ar fi posibil să ne întoarcem în trecut! Considerând că lucrul cel mai simplu ar fi să reparăm ori să ne ajustăm organizațiile și „modelul“, cum le place unora să-i spună, deși nimănui și, în fond, nici măcar nouă înșine nu ne-ar plăcea ca acelea să ne fie izvorul de inspirație.

Nu putem nici să le mai cerem francezilor să facă eforturi interminabile, promițându-le ca astfel să iasă dintr-o criză care nici măcar nu este una singulară. Din această atitudine reluată continuu în ultimii treizeci de ani de către conducătorii noștri provin plictiseala, neîncrederea, ba chiar sila manifestate la nivel social.

Este necesar să privim cu toții adevărul în față și să dezbatem marile

transformări în desfășurare. Unde trebuie să ajungem și pe care căi. Cât timp va dura călătoria. Fiindcă toate acestea nu se fac într-o singură zi.

Francezii conștientizează mai limpede noile exigențe ale vremurilor decât conducătorii lor. Sunt mai puțin conformiști, mai puțin legați de aceste idei de-a gata care asigură confortul intelectual al unei vieți politice.

Ar trebui să renunțăm cu toții la vechile noastre obiceiuri. Statul, responsabili politici, înalții funcționari, conducătorii economici, sindicatele, grupurile intermediare. Aceasta este răspunderea noastră și ar fi o greșeală să încercăm să o ocolim, dacă nu chiar să încercăm impunerea unui statu-quo.

Ne-am obișnuit să existăm într-o lume care ne îngrijorează. Căreia, în fond, nu vrem nici să-i spunem pe nume, nici s-o privim în ochi. Și atunci ne plângem, bombănim. Și apar dramele. Și disperarea. Se instalează frica. Le trăim pe pielea noastră. Vrem schimbarea, fără a o dori cu adevărat.

*

Dacă vrem să mergem înainte, să ne aducem țara la reușită și să construim prosperitatea specifică secolului XXI, pe calea dreaptă a istoriei noastre, trebuie să acționăm. Soluția în noi se află. Însă nu depinde de o listă de propuneri care nu vor deveni niciodată fapte. Nu va putea apărea dintr-o construcție bazată pe compromisuri șubrede. Ci va fi posibilă prin diferite mijloace care presupun o profundă revoluție democratică. Va lua timp. Dar nu depinde decât de unitatea, curajul, voința noastră comune.

Cred în această revoluție democratică. Acea prin care atât în Franța, cât și în Europa ne vom ghida împreună propria revoluție mai degrabă decât să-i îndurăm povara.

În paginile care urmează voi încerca să schițez exact această revoluție democratică. Nu veți găsi în ele nici acel gen de program, nici acele mii de propuneri care fac ca viața noastră politică să semene cu un catalog de speranțe înșelate, ci mai degrabă o viziune, o relatare, imaginea unei voințe.

Și asta pentru că francezii au propria voință de care prea des guvernanții lor nu țin cont. Și acestei voințe vreau să-i slujesc. Fiindcă nu doresc altceva decât să fiu de folos țării mele. Iată de ce m-am hotărât să candidez la alegerile prezidențiale ale Republicii Franceze.

Înțeleg dimensiunile acestei sarcini. Știu ce gravitate apasă asupra vremurilor noastre. Însă nicio altă alegere nu mi s-ar părea mai onorabilă, fiindcă este într-un gând cu ceea ce și voi vreți să faceți, adică o Franță care se reconstruiește pe sine, regăsindu-ne cu toții, în această acțiune, energia și mândria. O Franță întreprinzătoare și ambițioasă.

Sunt absolut convins că secolul XXI, în care în sfârșit am intrat, este în egală măsură plin de promisiuni și de schimbări care ne pot face mai fericiți.

Și asta vă și propun.

Aceasta va fi lupta noastră pentru Franța și nu știu nimic mai frumos de atât.

I

Ceea ce sunt

Din moment ce am intrat în această aventură, sunt obligat să vă spun de unde vin și în ce cred. Fiindcă viața publică nu îți permite să te justifici cu adevărat.

Așadar: am treizeci și opt de ani. Nimic nu mă predestina funcțiilor publice pe care le-am ocupat — precum aceea de ministru al Economiei —, nici angajamentului politic pe care mi-l asum astăzi. Nici nu aș ști să explic calea parcursă. Îi observ doar rezultatul, care, în fond, nu îți este niciodată definitiv atribuit, rezultat, așadar, al unei angajări care de-acum nu mai este ceva nou, al unui gust absolut al libertății, dar, cu siguranță, și al șanseii.

M-am născut în decembrie 1977, la Amiens, capitala Picardiei, într-o familie de medici. Familie ajunsă nu de multă vreme în rândurile burgheziei, ridicată, cum se zicea pe vremuri, prin muncă și talent. Bunicii mei au fost: învățătoare și angajat la căile ferate, respectiv asistentă socială și inginer de drumuri și poduri. Cu toții proveneau dintr-un mediu social modest. Povestea familiei mele este aceea a unei ascensiuni în mediul republican, în Franța provincială, jumătate în Hautes-Pyrénées și jumătate în Picardie. Această ascensiune s-a produs pe calea cunoașterii, mai exact, lucru valabil pentru ultima generație dinaintea mea, prin medicină. O cale regală, din punctul de vedere al bunicilor mei, care doreau ca ea să fie urmată de copiii lor. Astfel, mai întâi părinții mei, acum și fratele și sora mea au ajuns medici. Sunt singurul care nu a luat-o pe acest drum. Dar în niciun caz fiindcă aș detesta medicina, întrucât am avut dintotdeauna o înclinație pentru științe.

Numai că, la vremea la care îți alegi calea în viață, îmi doream o lume și o aventură care să mă caracterizeze. De când mă știu, dintotdeauna am vrut acest lucru: să-mi aleg singur drumul. Am avut norocul să am niște părinți care, încurajându-mă să muncesc, au considerat educația ca pe o ucenicie întru libertate. Și nu mi-au impus nimic. Permițându-mi să devin ceea ce era dat să fiu.

Prin urmare, mi-am ales calea de parcă, etapă cu etapă, descopeream o realitate

evidentă. Lucrurile nu erau de fiecare dată ușoare, însă erau simple. A fost nevoie să muncesc din greu, dar asta-mi plăcea. Am aflat ce înseamnă eșecul, uneori usturător, dar nu m-am lăsat întors din drum, fiindcă eu însumi îl alesesem. În acei ani de ucenicie s-a dăltuit în mine convingerea că nimic nu este mai de preț decât dreptul de a dispune liber de propria ta ființă, de a-ți urma planul pe care ți l-ai stabilit, de a-ți pune în operă talentul, indiferent care ar fi acesta. Fiindcă fiecare este posesorul unui talent. Această convingere a determinat angajamentul meu politic, făcându-mă să fiu sensibil la nedreptățile unei societăți bazate pe ordine, statute, caste, dispreț social, în care totul conspiră — și cu ce rezultat! — pentru a împiedica dezvoltarea personală.

*

Bunica m-a învățat să muncesc. Încă de la cinci ani, după școală, petreceam ceasuri întregi alături de ea, învățând gramatică, istorie, geografie... Și să citesc. Zile în șir am citit cu voce tare stându-i alături. Molière și Racine, George Duhamel — autor pe care lumea l-a cam uitat, dar la care ea ținea —, Mauriac și Giono. La fel ca părinții mei, și ea înțelegea importanța studiului, iar întreaga mea copilărie s-a desfășurat în ritmul așteptării sale pline de neliniște pentru a afla rezultatul cu care mă întorceam și de la cel mai neînsemnat dintre examene.

Acesta mi-a fost luxul și cred că nu are preț. Aveam deci o familie care se preocupa de soarta mea, pentru care, în anumite momente, nimic nu conta în afara vreunui examen, a unei teze, și care și-ar fi putut exprima acea grijă prin cuvintele lui Léo Ferré dintr-unul din cântecele sale care nu încetează să mă emoționeze: Nu te-ntoarce prea târziu și, mai ales, vezi să nu răcești.

Cuvinte care mi-au legănat copilăria și care conțin o parte din tot ce poate fi mai important: tandrețe, încredere, dorință de a face bine. Sunt mulți aceia care nu au avut norocul meu. Ce facem mai târziu cu asta este, desigur, o altă poveste. Însă nici în ziua de azi nu mă pot gândi la școala noastră republicană fără a-mi aminti de familia ale cărei valori erau profund legate de activitatea învățătorilor pentru care era o adevărată onoare să aducă acele cunoștințe necesare acolo unde se manifestau curențe, pentru a-și conduce elevii către o condiție mai bună. Puține țări sunt în stare de o asemenea frenezie, de o asemenea voință, de o asemenea

iubire și suntem datori generație după generație să veghem pentru ca această flacără să nu se stingă.

Și astfel mi-am petrecut copilăria printre cărți, cam în afara lumii. O viață statică într-un oraș francez de provincie, o viață fericită, dedicată cititului și scrisului. Trăiam de-a binelea prin texte și cuvinte. Lucrurile căpătau materialitate atunci când erau descrise și, uneori, chiar mai multă realitate decât realitatea însăși. Cursul secret, intim al literaturii căpăta un ascendent asupra aparențelor, dând lumii întreaga ei profunzime pe care, în obișnuitul de zi cu zi, abia dacă-l întrezăream. Adevărata viață nu lipsește atunci când citești. Pe atunci nu călătoream decât spiritual. Cunoșteam natura, florile și copacii prin intermediul stilului scriitorilor, ba chiar mai mult, prin vraja pe care aceștia o făceau să se nască. Am învățat de la Colette ce înseamnă o pisică sau o floare, de la Giono vântul înghețat din Provence și veridicitatea caracterelor. Gide și Cocteau erau tovarășii mei de neînlocuit. Trăiam o fericită reclusiune în mijlocul părinților, fraților, surorilor și bunicilor.

Pentru părinții mei, studiul era esențial. M-au înconjurat mereu cu deosebita lor atenție, lăsându-mi însă mie alegerile și construirea edificiului propriei libertăți.

Pentru bunica, literatura, filosofia și marii autori însemnau mai mult decât orice altceva. Studiile îi permisese să-și schimbe viața. Se născuse într-o familie modestă din Bagnères-de-Bigorre, tatăl ei fiind șef de gară și mama — menajeră. Fusesse singurul copil din familie care continuase școala după terminarea gimnaziului, moment în care sora și fratele ei fuseseră nevoiți să meargă la muncă. Mama ei nu știa să citească. Tatăl citea cu greu și fără a înțelege nuanțele. Bunica își amintea cum, în clasa a șasea, întorcându-se de la școală având menționată în carnetul de note observația elevă bună din toate punctele de vedere, tatăl ei, crezând că aceasta se referă la un comportament ușuratic, o palmuise. Apoi, în ultima clasă de liceu, întâlnise un profesor de filosofie care știuse să-i scoată la iveală calitățile. Acesta o convinsese să urmeze Literele prin corespondență, în așa fel încât, cu câțiva ani înainte de război, reușise să obțină diploma care i-a permis să predea la Nevers, unde își luase și mama, care era ceea ce în ziua de azi s-ar chema o „femeie bătută“ și pe care nu avea s-o mai părăsească până la sfârșitul zilelor.

Bunica a fost învățătoare și, scriindu-l, vreau să curăț acest cuvânt de praful administrativ care s-a așternut peste el, pentru a-i reda strălucirea generată de o pasiune vie, trăită cu un devotament și cu o răbdare admirabile. Îmi aduc aminte

de scrisorile și de vizitele pe care i le făceau fostele ei eleve. Acestora le indicase calea pe care se ajunge de la acumularea de cunoștințe la libertate. De altfel, nu era un drum numai spini și mă răcini: după ore, beau împreună ciocolată caldă, ascultând Chopin sau descoperindu-l pe Giraudoux. Bunica provenea din același mediu ca elevele ei: fete de meșteșugari sau de agricultori din Picardie. Le conducea, ca atare, prin etapele prin care și ea trecuse, deschizându-le porțile cunoașterii, ale frumosului, poate chiar ale infinitului.

Pe vremea aceea, în familiile elevelor erau multe prejudecăți de combătut. Nimic nu o descuraja, fără îndoială grație temperamentului ei optimist, dar, mai ales, fiindcă știa, din experiență personală, că lucrul pe care dorea să-l transmită era tot ce putea fi mai bun din ceea ce numim civilizație și că ținea de onoarea noastră, a tuturor, să nu tolerăm ca fetele să fie lipsite de așa ceva.

Poate că am fost ultimul ei elev. Acum, când nu mai este, nu e zi în care să nu mă gândesc la ea ori să nu-i caut privirea. Nu fiindcă mi-aș dori să citesc în ea aprobarea pe care nu mi-o mai poate da, ci fiindcă m-aș bucura, în munca pe care o fac, să mă arăt demn de cele ce m-a învățat. M-am gândit mult la aceste lucruri în ultimii ani, în legătură cu tinerele musulmane din școli sau universități, cu figura acoperită de văl. Mi se pare că bunica mea ar fi deplâns faptul că presiunea obscurantismului le împiedică pe aceste tinere să acceadă la adevărata cunoaștere, cea care este liberă și personală. Numai că, dedicându-și întreaga viață educării fetelor și fiind în stare să aprecieze că lucrul acesta nu se înfăptuiește de la sine nici măcar într-o țară ca a noastră, cred că ar fi deplâns totodată faptul că nu reușim să găsim nimic mai bun decât interdicția, înfruntarea, toată această ostilitate atât de nepotrivită, prin natura ei, cu ceea ce ar trebui să observăm, de fapt. În acest domeniu, nu se poate face nimic bun fără dragoste.

Or, eu am avut această șansă. Îmi aduc aminte chipul ei. Vocea ei. Țin minte amintirile ei. Libertatea ei. Exigența ei.

Îmi aduc aminte acele dimineți când, în zori, mă duceam la ea în cameră ca s-o ascult povestind anecdote din război sau istorii despre prieteni. În copilărie, reînnodam în fiecare zi firul discuției întrerupte cu o zi mai înainte și călătoream prin viața ei de parcă aș fi continuat citirea unui roman. Îmi aduc aminte de aroma cafelei pe care o pregătea uneori încă din toiul nopții. De ușa camerei mele întredeschizându-se la șapte dimineata, dacă încă nu ajunsesem în camera ei, și pe ea exclamând cu o prefăcută îngrijorare: Mai dormi? De tot ce nu vreau

să scriu, dar care ne leagă pentru totdeauna.

Și cu părinții mei discuțiile se învâneau în jurul cărților. Grație lor mi-a fost revelat un alt gen de literatură, mai filosofică și contemporană. Mai erau discuțiile de natură medicală în care, ceasuri de-a rândul, viața de spital, evoluția practicilor și cercetărilor în domeniu făceau obiectul unor neconținute polemici. Discuții continuate câțiva ani mai târziu, când fratele meu, Laurent, a ajuns cardiolog, iar sora mea, Estelle, nefrolog.

*

În fond, în acei ani am deprins efortul, dorința de a ști pentru a găsi libertatea. Dacă, după aceea, am descoperit plăcerea activității trepidante și responsabilitățile, știu totuși ce înseamnă fericirea acelei vieți statice, departe de zarva omenească. Sunt rădăcini care te protejează. Și care, cred, te fac înțelept.

Nu mai aveam decât încă alte două orizonturi: pianul și teatrul. Pianul s-a dovedit o pasiune din copilărie care nu m-a părăsit niciodată.

Am descoperit teatrul în adolescență. Și a fost ca o revelație. Nu poate decât să te emoționeze să spui pe scenă ceea ce ai citit de atâtea ori împreună cu bunica, să-i asculți pe alții jucând, creând împreună o clipă care capătă trup, să-i faci pe alții să râdă, să impresionezi.

Grație teatrului am cunoscut-o pe Brigitte, pe când eram la liceu. Lucrurile au evoluat pe neobservate și m-am trezit că eram îndrăgostit. Printr-o complicitate intelectuală care, zi după zi, s-a transformat într-o proximitate sensibilă. Apoi, fără ca vreunul dintre noi să lupte pentru asta, într-o pasiune care durează și acum.

Mă duceam zilnic să scriu împreună cu ea o piesă de teatru. Și asta a ținut câteva luni. Odată scrisă, ne-am hotărât să o punem în scenă tot împreună. Stăteam de vorbă despre absolut orice. Scrisul ajunsese un pretext. Descopeream că parcă ne cunoșteam dintotdeauna.

După câțiva ani, am reușit să trăiesc viața pe care mi-o doream. Eram amândoi

de nedespărțit, în ciuda vânturilor potrivnice.

La șaisprezece ani am plecat din provincie la Paris. Transhumanță specifică multor tineri francezi. Pentru mine a fost cea mai frumoasă dintre aventuri. Mă mutam într-un loc care nu exista decât în romane, urma s-o iau pe drumuri bătute de personajele lui Flaubert sau ale lui Hugo. Eram purtat de ambiția devoratoare a tinerilor lupi ai lui Balzac.

M-am bucurat de acei ani trăiți pe coama dealului Sainte-Geneviève.

N-am conținut să-nvăț zi după zi. Dar, trebuie s-o recunosc, dacă la Amiens eram în frunte în fiecare an, la Paris nu mă afirmam cine știe ce. Am descoperit în jurul meu talente inedite, adevărate genii într-ale matematicii, pe când eu eram mai degrabă un student silitor. Mai trebuie să mărturisesc și că în acei primi ani parizieni am ales să trăiesc și să iubesc mai mult decât să mă dedic competiției dintre studenți.

Aveam o obsesie, o idee fixă: să-mi trăiesc viața pe care mi-am ales-o, împreună cu femeia pe care o iubeam. Și să fac tot posibilul pentru a ajunge la asta.

Cum ușile Școlii Normale Superioare îmi rămâneau închise, am intrat din convingere la filosofie, la Nanterre și, cu un noroc fără margini, la Științe Politice.

*

Anii aceia au fost unii fericiți, însuflețiți constant de o ucenicie liberă, de descoperiri și de întâlniri. Am iubit acele locuri și pe cei care m-au învățat atât de multe. Șansa mea a fost, grație bunăvoinței celui pe care l-am avut profesor de istorie și biograf plin de răbdare al filosofului, de a-l cunoaște pe Paul Ricœur. Întâlnire aproape întâmplătoare, întrucât pe atunci căuta pe cineva care să-i arhiveze documentele.

Nu voi uita niciodată primele ore petrecute împreună la Murs Blancs, în Châtenay-Malabry. Îl ascultam. Nu eram intimidat. Și asta, trebuie s-o mărturisesc, din cauza completei mele ignoranțe: Ricœur nu mă impresiona,

fiindcă nu-l citisem. Se lăsase noaptea, dar nu aprinseserăm nicio lumină. Rămăseserăm să stăm de vorbă într-o complicitate care începea să se constituie.

Din seara aceea a început între noi o legătură unică, în care eu lucram, îi comentam textele, îl însoțeam în lecturile sale. Mai bine de doi ani am învățat în preajma lui. Nu aveam nicio calificare care să justifice rolul pe care îl jucam. Dar încrederea lui m-a obligat să mă dezvolt. Grație lui am citit și am învățat zilnic. Munca și-o considera ca pe o continuă lectură a marilor texte, comparându-se adesea cu un pitic cocoțat pe umerii uriașilor. Olivier Mongin, François Dosse, Catherine Goldenstein și Thérèse Duflot au fost prezențele prietenoase și vigilențe ale acelor ani, care m-au transformat profund.

Alături de Ricœur am învățat despre secolul anterior și cum să mă raportez la Istorie. Mi-a insuflat gravitatea necesară pentru a aprofunda anumite subiecte, anumite momente tragice. M-a învățat cum să mă poziționez, prin intermediul textelor, la contactul cu viața. Într-un constant du-te-vino între teorie și realitate. Paul Ricœur trăia înlăuntrul textelor, dar cu voința de a limpezi cursul lumii, de a-i construi un sens cotidianului. Să nu cedezi niciun moment facilului emoțiilor sau celor ce se spun ici și colo. Să nu te închizi niciodată într-o teorie care nu este confruntată cu cele specifice vieții. În acest dezechilibru permanent, dar fecund se poate modela gândirea și se poate exercita transformarea politică.

Ești ceea ce înveți să fii alături de maestrul tău. Respectiva însoțire intelectuală m-a transformat. Fiindcă asta reprezenta Ricœur. O exigență critică, o obsesie a realului și încrederea în celălalt. Am avut această șansă, și o știu.

*

Pe parcursul tuturor acestor ani mi-am format convingerea că nu mă însuflețește pur și simplu doar să studiez, să citesc sau să înțeleg, ci și să acționez și să încerc să schimb concret lucrurile. Așadar, m-am orientat către drept și economie. Acela a fost momentul în care am ales acțiunea publică. Alături de câțiva prieteni dragi, care mi-au rămas alături și în ziua de azi, m-am pregătit pentru a da examen la Școala Națională de Administrație.

Am reușit și am fost trimis imediat, pentru un an, să fac un stagiu în

administrația publică. Acolo se câștigă pentru prima oară experiență și încep să se formeze funcționarii, prin practică.

Mi-au plăcut acel an de stagiu și ucenicia pe care a reprezentat-o. Nu am pledat niciodată pentru desființarea Școlii Naționale de Administrație. Păcatul sistemului de la noi este, mai degrabă, cariera înalților funcționari, mult prea protejați, pe când restul lumii trăiește schimbările din plin.

*

Am început, așadar, să slujesc statul la Ambasada Franței din Nigeria. Timp de șase luni am avut șansa să lucrez alături de Jean-Marc Simon, un ambasador remarcabil. După care am fost numit la prefectura din Oise. Și astfel mi-a fost dat să descopăr o altă fațetă a statului, și anume statul în teritoriu, aleșii locali, activitatea publică. Am trăit cu mult entuziasm acele luni, când s-au pus bazele unor prietenii adevărate, care durează și acum, între care o nominalizez în primul rând pe cea cu Michel Jau.

Acela a fost momentul în care l-am cunoscut pe Henry Hermand, care avea să însemne foarte mult pentru mine și care, din păcate, tocmai ne-a părăsit. Încă de la început, legătura noastră s-a dovedit a fi în același timp o filiație prietenească și pasiunea comună pentru angajarea politică. Omul acela excepțional a fost nu doar un antreprenor de succes, dar și un tovarăș de drum al progresismului francez timp de zeci și zeci de ani. El mi l-a prezentat pe Michel Rocard.

Au dispărut amândoi, la câteva luni distanță, în 2016. Vreme de cincisprezece ani nu am încetat să mă văd și cu unul, și cu celălalt. Pentru clipe de intimitate, însemnând deopotrivă discuții cu caracter și personal, și politic. Nu numai vârsta, experiența și funcțiile publice exercitate ne deosebeau pe Michel Rocard și pe mine. Avea mai multă cultură partinică decât mine și voința de a aduce schimbări în partid cu toate puterile lui. Exigența lui intelectuală, hotărârea și prietenia sa m-au marcat profund. El a fost cel dintâi care a imprimat în mine grija față de lume, fie că era vorba despre marile subiecte internaționale — în profunzimea lor istorică —, fie despre cauza transformărilor climatice, pentru care am luptat timp de treizeci de ani, inclusiv pentru apărarea polilor planetei.

*

Studenția la Școala Națională de Administrație a fost pentru mine o perioadă neașteptată. Nu prea dovedeam nici vocație, nici repere. Locul de pe listă a fost, prin urmare, o surpriză fericită care mi-a permis să aleg. Specializarea în inspecția finanțelor a însemnat descoperirea unui nou continent. Unul administrativ, desigur, dar care, pentru mine, avea farmecul noutății. Timp de patru ani și jumătate, am învățat rigoarea verificărilor și bogăția deplasărilor în teren. Intimitatea acțiunii publice în perioada în care ești un fel de calfă care învață regulile muncii în echipă.

Am putut astfel străbate țara-n lung și-n lat și am petrecut săptămâni întregi la Troyes, Toulouse, Nancy, Saint-Laurent-du-Maroni și Rennes, unde am trăit clipe de camaraderie, învățând să analizez și să dezasamblez multiplele mecanisme ce alcătuiesc viața statului și a agenților lui.

*

Acela a fost momentul în care am devenit raportor general adjunct al Comisiei pentru Eliberarea Creșterii (economice) Franceze, prezidată de Jacques Attali. Timp de șase luni, am avut șansa să lucrez alături de el, în cadrul comisiei de patruzeci de membri dintre care o bună parte mi-au devenit prieteni. Comisia respectivă a însemnat pentru mine ocazia de a cunoaște femei și bărbați cu totul deosebiți — intelectuali, funcționari și întreprinzători care construiesc Franța de acum —, să învăț de la toți aceștia, dar și, în același timp, să descopăr și să-mi asum o multitudine de subiecte asupra cărora mi-a rămas de atunci îndreptată atenția.

*

După acei ani, am hotărât să părăsesc „Serviciul“, cum i se spunea funcției publice, și să mă îndrept către sectorul privat și libera inițiativă.

Acestora doream să le învăț gramatica, să mă confrunt cu mizele internaționale, știind totodată că, într-o bună zi, aveam să mă întorc la chestiunile publice. În toată această perioadă am fost atent la politică. Eram interesat de revista Esprit — frecventându-i o vreme pe apropiații lui Jean-Pierre Chevènement —, apoi, în treacăt și desigur efemer, de Partidul Socialist în care însă nu m-am regăsit. Străbăteam în lung și-n lat departamentul Pas-de-Calais de care, cu timpul, ne legaserăm foarte mult.

Astfel, am părăsit sectorul public pentru a mă angaja la banca de investiții Rothschild. Totul era nou acolo pentru mine. Timp de mai multe luni am descoperit metodele și tehnicile specifice alături de persoane mai tinere decât mine sau de altele mai experimentate. După care, călăuzit de bancheri pricepuți, am învățat această meserie bizară, alcătuită din capacitatea de a înțelege un sector economic și mizele sale industriale, de a convinge un manager în alegerile lui strategice, apoi de a-i fi alături în punerea acestora în aplicare, în mijlocul unui mare număr de tehnicieni. În decursul anilor, am descoperit comerțul, considerabila lui forță, dar, mai ales, am aflat multe despre lume.

Nu împărtășesc nici exaltarea acelor care laudă acest tip de viață ca pe orizontul de nedepășit al vremurilor noastre, dar nici amărăciunea critică a celor care văd în el ciuma banului și exploatarea omului de către om. Și una, și cealaltă dintre aceste două opinii mi se par marcate de un desuet romantism juvenil.

Am petrecut mult timp alături de colegi excepționali. David de Rothschild a știut într-adevăr, cu inteligență și eleganță, să adune în jurul lui elemente și personalități care, în mod normal, nu ar fi putut lucra împreună. Întrucât această meserie nu înseamnă a mânui bani. Nu este vorba nici despre a da cu împrumut, nici despre a specula. Este o profesie cu specific de consiliere, în care ceea ce are cu adevărat valoare sunt oamenii.

Nu regret nimic din cei patru ani petrecuți la bancă. Chiar dacă mi-au fost îndelung reproșați, fiindcă aceia care nu cunosc respectivul univers trăiesc cu fantasma că acolo se urzește ceva dubios. Este locul în care am învățat o meserie. Toți cei care au o răspundere politică ar trebui să aibă o meserie. Am

descoperit acolo mai multe sectoare de activitate și numeroase țări, lucru care mi-a folosit mereu, ulterior. Am frecventat oameni cu putere de decizie de la care ai întotdeauna ceva de învățat. Am câștigat destul pentru o viață confortabilă, fără să fi făcut o avere care să mă scutească de a mai munci.

În 2012 am hotărât, din convingere personală, să plec de la bancă pentru a reentra în serviciul statului. Stabilisem deja de doi ani să mă angajez în pregătirea programului și ideilor în materie economică ale stângii reformiste, la cererea lui François Hollande. După ce acesta a fost ales președinte al Republicii, imediat ce mi-a propus, m-am dus la Élysée și, alți doi ani, am funcționat ca secretar general adjunct pe lângă șeful statului, ocupându-mă de subiectul zonei euro și de economie.

Nu am mare lucru de spus despre acești ani, întrucât aceasta este ideea pe care mi-am făcut-o despre serviciul în slujba statului. Sfaturile aparțin celui căruia i le oferi. Sper că am oferit unele bune, fie că au fost luate în considerare sau nu. Cu siguranță am dat și sfaturi proaste. Îmi asum totul. Și acest tot nu a fost prea bine făcut. Așa că, după doi ani, am cerut să fiu eliberat din funcțiile deținute. Am părăsit Palatul Élysée în iulie 2014.

Nu am solicitat ulterior vreun post politic sau unul de răspundere într-o mare întreprindere, sau în administrație, cum deseori se obișnuiește. Am preferat, cum se spune, să trăiesc pe picioarele mele, să exersez ca antreprenor și să învăț. Nu plănuiam să mă întorc la Élysée. De altfel, plină de zel, o comisie numită „deontologică“ îmi interzisese practic să mă mai întâlnesc cu președintele Republicii. Exces care te poate face să zâmbești când te gândești la lipsa lui de realism. Mi-era indiferent. Aveam să urmez o altă cale. După care am fost chemat de președinte însuși, care mi-a propus să devin ministru al Economiei, Industriei și Societății Informaționale.

Restul ține în special de domeniul public. Am încercat să acționez și am fost susținut. Am petrecut sute de ore în Parlament până când am emis o lege pe care o consider utilă. O lege menită să anuleze blocajele, să deschidă căi de acces, să susțină activitatea, să redea puterea de cumpărare, să creeze locuri de muncă.

Am vrut să schitez o politică industrială ambițioasă, bazată pe inovație și pe investiții. După ani de slăbiciune, prioritatea noastră era să ne apărăm cu energie și cu pasiune industria, permițând redresări spectaculoase, precum în cazul grupului producătorului de automobile PSA sau al Șantierelor navale Atlantique

de la Saint-Nazaire. Mi-am dorit să guvernez o politică a „voluntarismului lucid“, menită să ducă fără greșală bătălii utile industriei și suveranității noastre economice, fie că era vorba despre restructurări dificile — ca în cazul sectorului nuclear sau celui adiacent domeniului petrolier —, fie despre apărarea producției de oțel francez. Cu toate acestea, nu m-am lăsat niciodată amăgit în privința limitelor intervenționismului public în fața unor situații desperate. Recunosc cu mâhnire că am avut și eșecuri. Prin susținerea investițiilor, prin mobilizarea industriașilor noștri în jurul soluțiilor concrete și al dezvoltării French tech, mi-am dorit să pregătesc industria de mâine. Fiindcă, în ceea ce privește țara noastră, un vânt nou suflă și în acest domeniu.

A venit apoi vremea blocajelor și a dezacordurilor. După atentatele din toamna lui 2015, renunțarea la o indispensabilă strategie de considerare a noilor oportunități economice în țara noastră, absența unei adevărate voințe reformiste, a unei mai mari ambiții europene și dezbateră sterilă din jurul temei decăderii națiunii — dezbateră care a divizat țara, fără a aduce vreun răspuns evenimentelor care tocmai se produsese — mi s-au părut niște erori, dacă nu cumva, uneori, veritabile greșeli politice. În timp ce criza și disperarea socială hrăneau extremismul și violența, în momentul în care vecinii noștri au știut să găsească soluții pentru a reduce durabil șomajul, adevărata urgență de recunoscut era, după părerea mea, una economică și socială.

Nu mi-am ascuns dezacordul. Cât despre activitatea mea ca ministru, a avut de-a face cu obstacole apărute ca efect cumulat al erorilor de analiză, al unor dovezi de incompetență tehnică și al unor intenții mascate de natură personală. M-am decis asupra unei inițiative politice, lansând mișcarea En Marche! pe 6 aprilie 2016, la Amiens, orașul meu natal. Oricare au fost piedicile care mi-au ieșit în cale în această acțiune, inițiativa nu s-a constituit totuși „contra“ a ceva, ci „pentru“. Contra nu există, spunea, pe bună dreptate, Malraux. Sunt adeptul acțiunii „pentru“ ceva. Pentru a încerca să depășesc clivajele politice cărora le-am putut măsura consecințele negative, pentru a încerca să mergem mai departe în necesara reformare a țării. Pentru a construi un proiect, pentru a reînnoa firul istoriei noastre și dinamica progresului, în așa fel încât copiii noștri să trăiască mai bine decât părinții noștri. Pentru a profita de dorința de angajare care irigă societatea franceză, pentru a face să iasă la lumină chipuri noi, talente noi.

În lunile care au urmat, mi s-a impus o realitate evidentă: trebuia să părăsesc guvernul. Ceea ce datoram concepției mele asupra lucrurilor prezente și viitoare, ideilor mele despre patria noastră era coerența însăși.

Aș spune o vorbă despre aria trădării care s-a tot fredonat împotriva mea — o vorbă, nu mai mult. Motivația ei mi se pare relevantă pentru criza morală a politicii contemporane. Căci ce se înțelege din afirmațiile conform cărora ar fi trebuit să ascult ca un robot de președinte, să renunț la ideile mele, să-mi leg de destinul lui realizarea a ceea ce eu consideram a fi just, doar pentru că el m-a numit ministru? Că principiul binelui public trebuie să dispară în fața aceluia al serviciului contra serviciu? Am fost frapat să observ cu câtă ingenuitate cei care țineau să mă împovăreze astfel dovedeau că pentru ei, în fond, politica asculta de regula anturajului, adică a supunerii în speranța unei recompense personale. Consider că, atunci când francezii își întorc fața de la politică ori se îndreaptă către extreme, o fac scârbiți instinctiv de aceste obiceiuri.

Pun pe seama neatenției cuvintele președintelui Republicii despre datoria pe care o aveam față de el. Fiindcă îl știu mult prea legat de ideea demnității funcțiilor publice și de valorile fundamentale ale vieții politice republicane pentru a adera, fie și pentru o clipă, la această concepție nocivă a micilor aranjamente generate de obligații interpersonale. Acesta a fost un alt motiv pentru care, fără să-mi fi pierdut respectul față de el, l-am părăsit plin de tristețe. Este cel care mi-a oferit ocazia de a-mi sluji patria, lucrând mai întâi alături de el, apoi ca membru al Guvernului.

Credință am jurat numai țării mele, nu vreunui partid, vreunei funcții sau vreunui om. Nu am acceptat funcțiile pe care le-am avut decât fiindcă mi-au permis să-mi slujesc patria. Am spus-o din prima zi și nu mi-am schimbat mai apoi convingerea. Atunci când obstacolele care mi-au fost puse în cale, când absența reînnoirii ideilor și a oamenilor, când lipsa teribilă de imaginație, când încremenirea generală mi-au demonstrat că nu era posibilă nicio acțiune utilă, am suferit consecințele demisionând. Concepția mea despre activitatea publică nu este nici aceea a unei administrări a propriei cariere, nici a biletului care îți asigură locul la coadă pentru a mai prinde o funcție. Ci a angajamentului împărtășit, bazat pe exercitarea serviciului public. Pentru mine, nimic altceva nu contează, cu atât mai puțin criticile ori calomniile celor pentru care loialitatea nu este îndreptată către patria lor, ci către un sistem din a cărui funcționare au înțeles perfect tot ce le poate asigura avantaje și indemnizații. Despre asta este vorba.

Brigitte a fost lângă mine în toți acești ani. Ne-am căsătorit în 2007. A fost consacrarea oficială a unei iubiri la început clandestine, deseori ascunse, neînțeleasă de mulți înainte de a li se impune ca o evidență.

Am fost, fără îndoială, un încăpățânat, luptând împotriva circumstanțelor unor vieți care erau construite în totalitate pentru a ne ține departe unul de celălalt. Oponându-mă unei stări de fapt care ne condamna încă de la bun început. Trebuie însă să spun că adevăratul curaj al ei a fost. Hotărârea generoasă și plină de răbdare ea a dovedit-o.

Avea la vremea aceea trei copii și un soț. Cât despre mine, eram doar un simplu elev. Nu s-a îndrăgostit de mine pentru ceea ce aveam. Pentru o situație anume. Pentru confortul sau siguranța pe care i le-aș fi asigurat. A renunțat la toate acestea pentru mine. Însă fără a face vreo clipă rabat de la grija pentru copiii ei. Nu a impus niciodată nimic, dar a lăsat să se înțeleagă, cu blândețe, că se putea impune în fapt ceea ce era de neconceput.

Mult mai târziu am priceput că voința ei de a ne aduce viețile la un loc era condiția fericirii noastre. Grație ei, copiii, cred eu, au înțeles încet-încet situația și au acceptat-o. Și astfel am alcătuit, cel puțin așa sper, o altă familie. Puțin aparte, cu siguranță altfel. Dar în care forța care ne unește e cu atât mai mult mai greu de învins.

Întotdeauna am admirat la ea acest mod de a se angaja, acest curaj.

Mai întâi ca profesoară de franceză și de latină. Nu a încetat niciun moment să-și exercite, cu o binevoitoare exigență, profesia pe care a descoperit-o la treizeci de ani și la care ține mai mult decât la orice altceva. Am văzut-o petrecând ore în șir cu adolescenți cu probleme. Fiindcă deține acea sensibilitate neliniștită prin care le poate înțelege zburdălniciile. Fiindcă în spatele unei ardori hotărâte, există în ea un continent sensibil la care au acces numai ființele fragile și în care acestea se pot regăsi.

Și ca mamă a avut aceeași hotărâre iubitoare. A fost alături de fiecare dintre copiii ei în viața și în studiile lor. Mereu prezentă, dar expunând o idee fermă despre ceea ce aștepta de la ei. Nu e zi în care Sébastien, Laurence și Tiphaine să nu o sune, să nu o vadă, să nu-i ceară sfatul. Iar ea îi călăuzește.

Încet-încet, viața mi s-a completat astfel cu cei trei copii, cu partenerii lor de viață, Christelle, Guillaume și Antoine și cu cei șapte nepoți pe care-i avem: Emma, Thomas, Camille, Paul, Élise, Alice și Aurèle. Și pentru ei luptăm. Nu le acord suficient timp și, pentru ei, acești ani sunt niște ani furați. Iar din acest motiv nu-mi permit să-i risipesc în vânt. Familia noastră este soclul vieții mele, stânca aceea care-mi fundamentează existența. Povestea noastră ne-a indus voința tenace de a nu ceda nimic în fața conformismului, lucru firesc atunci când crezi în ceva cu putere și cu sinceritate.

II

Ceea ce cred

Iată, în câteva pagini, cum îmi poate fi rezumată viața, cel puțin aceea despre care este corect să vorbești atunci când te angajezi în politică. Uneori am fost obligat să-mi explic parcursul, perceput ca fiind al unui ins ambițios, al unui om grăbit. Eu nu-l văd așa. Atâta doar că, încă de foarte tânăr, am înțeles ce le datorez celorlalți, nu doar părinților, bunicilor și profesorilor mei, dar și acelei succesiuni de generații care ne-a lăsat, cu prețul unor mari încercări, dragostea de libertate.

Știu că le sunt dator celor care au avut încredere în mine.

Înțeleg, mai înainte de orice, datoria pe care o am față de țara noastră. Sentimentul acestei datorii mă face să trec la acțiune.

Așa că, da, făcând acest lucru m-am hotărât să nu plătesc niciun fel de tribut unui sistem politic care nu m-a recunoscut niciodată cu adevărat ca fiind unul dintre ai săi. Dacă am hotărât să sfidez regulile vieții politice este fiindcă nu le-am acceptat nicicând. Cred cu tărie în democrație și în vitalitatea raportului ei cu poporul. Țin însă să regăsesc ceea ce constituie bogăția schimbului direct cu francezii ascultându-le motivele de furie, luându-le în considerare așteptările, intrând în dialog cu înțelepciunea lor. Aceasta îmi este alegerea. Ambiția mea e să mă adresez direct concetățenilor mei și să-i invit să dea și ei, la rândul lor, dovadă de angajament.

Nu cred că țara noastră trebuie să se supună, în ziua de azi, conformismului de castă care ne învață că trebuie să petrecem o întreagă viață în politică pentru a putea pretinde asumarea funcțiilor supreme. Am convingerea că libertatea reală în raport cu acest sistem și, în același timp, cunoașterea în intimitatea sa a modului în care se nasc legile și se iau deciziile cu caracter public sunt o probă convingătoare de forță. În orice caz, această forță m-a ajutat în lupta pe care am început-o.

Întrucât situația în care ne aflăm acum nu este nici acceptabilă, nici sustenabilă. Părem ca ghemuiți în tristele noastre pasiuni — gelozie, sfidare, dezbinare, o anume formă de meschinărie, uneori de josnicie —, în fața evenimentelor. Cultura pe care am moștenit-o este, din contră, aceea a marilor pasiuni pline de bucurie pentru libertate, pentru Europa, pentru cunoaștere, pentru universalitate. Ține numai de noi să ne regăsim entuziasmul și împlinirile generate de acesta. Am scris cartea de față tot așa cum m-am angajat și în acțiunea politică, pentru a participa la această mișcare ce ne este necesară și în care ne vom regăsi inimile.

Atunci când scriu despre ceea ce sunt și, cu atât mai mult, despre ceea ce vor să facă, politicienii sunt rareori crezuți. Dar greșesc când se plâng. Nu poți beneficia în același timp de farmecul puterii și de admirația publică. Acest soi de beție, de altfel, este de o destul de joasă extracție: să fii centrul unui grup, să fii servit ca-n timpuri străvechi, să te bucuri de o notorietate deseori nejustificată de propriile-ți calități... Amețeală cu atât mai periculoasă cu cât te poți complăcea în motivațiile ei, pentru ca mai apoi să dispari, după treizeci de ani de politică, fără să fi făcut nimic care să fi meritat. În fond, nici nu înseamnă mare lucru. Întrucât pentru mine nu contează decât acțiunea și realizările. Fără acestea, viața politică este lipsită de demnitate. Acest gust al acțiunii, al transformării este ceea ce-i animă pe mulți aleși, cărora le însuflețește viața de zi cu zi. Din acest punct de vedere, sunt pe nedrept luați și ei de valul resentimentului colectiv al momentului.

Politica nu este și nu trebuie niciodată să fie o „profesie reglementată”. Democrația electivă comportă, după părerea mea, o cu totul altă măreție. Cea care poate fi regăsită printre primari și numeroși aleși locali. Țara noastră are 600 000 de asemenea oameni, dintre care două treimi activează benevol. Fără a-și contabiliza orele lucrate în folosul obștesc, sunt însă țintă a reproșurilor. Aceeași atitudine poate fi regăsită la mulți aleși sau decidenți care de zeci de ani muncesc pentru a-și întreține familiile. Aceștia și-au asumat riscurile și, totodată, au dorit să fie parte a acțiunii politice din dragoste de țară și pentru interesul public. În fond, din același motiv am ținut și eu să mă angajez, pentru a vorbi despre măreția patriei noastre și despre ceea ce cred că este posibil să se facă acum pentru ea.

Iată de ce trebuie să facem ce e de făcut. Țara noastră este măcinată de îndoieli, de șomaj, de diferențe atât materiale, cât și morale. Pe deasupra acestei câmpii a dezolării trec rafalele mișcărilor unei opinii publice dezorientate și ale declarațiilor motivate de interesul personal al politicienilor. Însă îmi este

imposibil să mă resemnez. Să însemne toate acestea că salvarea trebuie așteptată din partea unui om, a unui gen de politică, dacă nu chiar a alegerilor, fie ele și prezidențiale? Nu cred. Nu cred, fiindcă sunt un democrat francez.

Și, democrat fiind, consider că poporul ascunde o adevărată bogăție de energie, comoară nebănuită nici măcar de aceia care pretind că vorbesc în numele ei.

Francezi, consider că destinul nostru este să reînnodăm firul istoriei care ne vede, de mai bine de o mie de ani, ocupând acest loc incomparabil în concertul națiunilor. Franța este însuflețită de rangul pe care îl deține. De propria ei voce. De cultura, de forța, de poporul, de limba, de calitățile ei. Deținând acest loc, se simte mândră și puternică. Mereu gata de acțiune. Trebuie numai să-și refacă puterile. Pentru asta suntem aici.

Munca politică, în special în cadrul aparatului de stat, nu constă în a spune națiunii ce are de făcut sau de a o transforma în executant. Ci în a o sluji. Asta înseamnă, după atâtea impasuri și politici eșuate, a avea încredere în această voință ascunsă, dar care e aici, lângă noi, și dorește binele și dreptatea. Așadar, pentru stat nu se pune în primul rând problema de a reglementa, de a interzice și, mai apoi, de a controla și de a sancționa. Nu se pune problema de a tutela un corp social arbitrar considerat slab și incapabil să realizeze singur ceva bun. Din contră, este vorba de a-i permite națiunii să regăsească acea creativă dinamică a unei istorii mărețe. De a permite societății să aibă inițiative, să experimenteze, să găsească soluțiile potrivite. Generalul de Gaulle, la fel și Pierre Mendès-France au afirmat mai limpede decât oricine că politica trebuie să se confrunte cu realitatea. În această filiație mă înscriu.

Munca politică nu ar trebui nici să se rezume la a aplica dogme. Nimic nu este mai opus concepției mele asupra politicii decât obstinția ideologică.

Concetățenii noștri nu mai așteaptă de la factorii de răspundere să conducă dezbateri politice abstracte, ci să ofere lucrurilor un rost și să dezvolte soluții concrete și eficiente.

O astfel de întreprindere nu merge de la sine, mai ales când este vorba despre clasa politică. A te angaja în ea presupune depășirea schemelor de gândire comode și, în anumite privințe, confortabile, dar care nu mai corespund niciunui lucru util. Prin util înțeleg pur și simplu ceea ce poate contribui la viitorul unei lumi mai puțin inacceptabile și mai puțin nedrepte.

Marile politici ale trecutului, cele care au fost de folos țării noastre, au fost întotdeauna inspirate de acest spirit. Generalul de Gaulle a avut mai mult decât oricine altcineva sentimentul măreției Franței. Cu toate acestea, a renunțat deliberat la Imperiul Francez, despre care încă din copilărie aflase că nu poate fi separat de această măreție, întrucât înțelesese că viitorul țării se juca pe continentul european. Nimeni nu a avut simțul dreptății mai puternic decât Pierre Mendès-France. Totuși, în 1945, chiar împotriva Generalului, a ajuns apostolul rigorii bugetare, fiindcă vedea, dincolo de aparențe, ce nenorocire socială putea cauza o atitudine laxă în această privință.

Nu mă mulțumesc să mă închid însă în clivajele altor vremuri. Mi-a fost caricaturizată voința de a depăși opoziția dintre stânga și dreapta, stânga denunțând o trădare de tip liberal din partea mea, iar dreapta făcându-mă cu ou și cu oțet fiindcă aş fi fost un infiltrat de stânga. Nu mă pot declara satisfăcut când văd dorința de dreptate împiedicată de vechi scheme de gândire care nu lasă nici cel mai mic loc inițiativei, responsabilității, inventivității personale. Dacă prin liberalism se înțelege încredere în om, atunci consimt să fiu calificat drept liberal. Căci ceea ce, în schimb, apăr este ca tuturor să li se permită să găsească în țara lor o viață conformă cu speranțele lor cele mai profunde. Dacă însă, pe de altă parte, ține de stânga să consideri că banii nu îți dau și toate drepturile, că acumularea de capital nu constituie orizontul suprem al vieții personale, că libertățile cetățeanului nu trebuie sacrificate pe altarul imperativului unei securități absolute și intangibile, că oamenii cei mai săraci sau mai slabi trebuie să fie protejați fără a fi discriminați, atunci consimt cu tot dragul să fiu considerat un om de stânga.

Viața noastră politică este astăzi organizată în jurul unui vechi clivaj care nu-i mai permite să răspundă provocărilor lumii și ale patriei noastre. Stânga și dreapta s-au despărțit, mai întâi, prin opiniile asupra principiului adeziunii la realitatea Republicii și asupra locului ocupat de Biserică. După care respectivul clivaj s-a structurat în jurul apărării intereselor în cadrul capitalismului industrial, în care stânga îi apăra pe muncitori și dreapta pe proprietari. Or, în prezent, marile probleme ale epocii noastre sunt relația cu munca, profund tulburată de chestiunile de mediu și ale societății informaționale, noile inegalități, relația cu Europa și cu restul lumii, protejarea libertăților individuale și ale unei societăți deschise, într-o lume a riscurilor. În legătură cu fiecare dintre aceste subiecte, stânga și dreapta sunt divizate profund și, prin asta, împiedicate să acționeze. Nu și-au actualizat sistemele de gândire în raport cu realitatea înconjurătoare. Marile partide caută în permanență compromisuri imperfecte

pentru a uita de diferențe și a se prezenta la alegeri.

Ce au în comun stânga conservatoare, care apără regulile, propovăduiește închiderea frontierelor și ieșirea din zona euro și stânga social-democrată, reformistă, europeană? Mai nimic. Și exact acest lucru a făcut atât de dificilă exercitarea guvernării în timpul ultimilor patru ani. Ceea ce a condus la reforme anevoioase pentru unii sau la renunțări pentru alții. Ce au în comun dreapta care face apologia unei identități închise în ea însăși care, în fond, nu a existat niciodată, care acuză Europa de toate relele, care propovăduiește brutalitatea pe plan social și rămâne ambiguă pe plan economic și dreapta europeană, liberală și socială? Tot așa, mai nimic, lucru care a dus-o la înfrângere în 2012. Aceeași dezbinare marchează și acum dezbaterile de dreapta.

Cu toate acestea, fiecare tabără ține să afirme la fiecare cinci ani importanța disciplinei de partid, a regrupării în blocuri politice, singurele care ar permite supraviețuirea în fața spectrului Frontului Național. Republica este astăzi prinsă între acuzele jocurilor aparatului politic. Alegerile primare au fost inventate tocmai cu acest scop: desemnarea unui șef, întrucât partidul nu mai împărtășește o ideologie anume și nici empatie și respect pentru un singur om. Dar și tratarea cu ușurință a primului tur al unor alegeri percepute acum ca un soi de al doilea tur, într-atât calificarea candidatei Frontului Național este considerată ca inevitabilă.

Partidele noastre politice sunt ca moarte din lipsa confruntării cu realitatea, dar țin să câștige alegerile pentru a supraviețui. Această oboseală democratică, decepțiile provocate de noul sistem sunt ceea ce îi generează acestuia slăbiciunile, ba chiar inexorabila ascensiune a extremelor.

Nu s-a schimbat nimic de la confruntarea traumatică din 21 aprilie 2002¹. Mass-media și clasa politică alcătuiesc un popor de somnambuli care nu vor să vadă ceea ce urmează să se întâmple. Se indignează din când în când, fără a trage vreo concluzie. Prin urmare, ne rămân de văzut aceleași figuri. De auzit aceleași discursuri. Se ridică aceleași probleme, se fac aceleași propuneri care vor fi modificate înainte de a fi aplicate, pentru a delibera din nou mai apoi, beneficiind de marele ajutor al comunicatelor. Consider o adevărată maladie acest tip de comunicare, bun ca substitut pentru orice: conștiință, onestitate, talent, perseverență.

Umăr la umăr cu somnambalii se așază disciplinat cinicii. Și ei numeroși. Adică

toți aceia care știu că schimbarea este necesară, dar nu văd ce interes personal ar avea, care își închipuie că Frontul Național le va permite să acceadă mai ușor la putere.

Dacă nu ne vom reveni, în luna mai, peste cinci sau peste zece ani Frontul Național va fi la putere. Nimeni nu se mai îndoiește de asta. Nu se mai poate ca, după fiecare atentat sau după fiecare tur de alegeri pierdut, să facem apel la unitate națională, să cerem sacrificii din partea țării și să ne spunem că această clasă politică poate să-și vadă de interesele ei meschine, cum a făcut-o dintotdeauna. Ar fi o greșală morală și istorică. Iar concetățenii noștri o știu. Nu este vorba despre a-i ataca pe alegătorii Frontului Național. Mereu am considerat acest lucru o eroare. Cunosc mulți francezi care au ales să voteze astfel nu din convingere, ci tocmai pentru a protesta față de ordinea existentă, care i-a uitat, sau care au făcut-o din dezamăgire. Trebuie să li se vorbească iarăși despre viața lor. Să li se ofere un sens, o viziune. Să fie combătut acest partid care le manipulează furia.

Iată de ce am ținut să constitui o forță politică nouă, pe care am numit-o En Marche!. Întrucât adevăratul clivaj, în ziua de azi, este cel dintre conservatorii paseiști, care le propun francezilor să se revină la o veche ordine, și progresiștii reformiști, care cred că destinul francez este îmbrățișarea modernității. Nu pentru a face tabula rasa ori pentru a se adapta servil lumii, ci pentru a o cuceri privind-o drept în ochi.

¹ Referire la duminica de 21 aprilie 2002, data primului tur al alegerilor prezidențiale, când s-au calificat în mod surprinzător pentru al doilea tur de scrutin Jaques Chirac și Jean-Marie Le Pen, în detrimentul lui Lionel Jospin, favoritul din sondaje. (N.t.)

III

Ceea ce suntem

Este necesar ca acum să facem Franța să ajungă în secolul XXI. Aceasta este provocarea.

Am așteptat anul 1914 pentru a intra printr-un asemenea tumult în secolul XX. 2015 ne-a făcut să pătrundem în noul secol cu imense dureri și totuși refuzăm să-l vedem.

Accesul în acest nou secol presupune să știm să împăcăm ceea ce suntem în profunzimea ființei noastre cu ceea ce trebuie să devenim.

*

Ce este Franța și de unde venim? Încă din primii ani de viață, am mai spus-o, păstrez cea mai strânsă legătură cu puțință cu țara noastră. Legătură pe care am construit-o prin intermediul limbii franceze. Aici se află miezul a ceea ce ne unește. În aceste cuvinte, uneori uzate, alteori redescoperite. În această limbă care poartă în sine întreaga noastră istorie și care ne ține împreună încă de când Francisc I, prin Ordonanța de la Villers-Cotterêts, din 1539, a dovedit geniala intuiție de a-și pune bazele regatului său pe limba franceză. Care și-a pierdut truculența rabelaisiană în perioada clasică, coabitând multă vreme cu numeroase graiuri cărora le-a însușit pe furiș subtilitățile. Din Bretagne până în Țara Bascilor, din Alsacia până în Provence și până în Corsica, mulți sunt cei care rămân legați de varietatea, de bogăția vocabularului lor regional. Limba noastră poartă în sine Istoria noastră.

Iată ce face din noi o națiune deschisă, întrucât limba se învață și, odată cu ea, și imaginile și amintirile pe care le evocă. Cel care învață limba franceză și apoi o

vorbește devine depozitar al Istoriei noastre, devine francez. A fi francez nu este numai o chestiune de documente de identitate. Am cunoscut străini care nu trăiau în Franța, dar care deveniseră, din dragoste, francezi. Nimic nu este mai grav decât să dezamăgim această dragoste, pentru că asta ar însemna să abdicăm de la vocația noastră. Dacă ar trebui să găsec un sens unei expresii care nu-mi place, aceea de „francez de viță veche“, atunci acesta l-ar desemna nu numai pe cel care locuiește în Mayenne de zece generații, dar și pe acela care, indiferent de unde ar veni sau unde s-ar găsi, cinstește limba franceză. Nimic nu mă impresionează mai mult decât franceza care se vorbește în Guyana, în Caraibe, în Pacific. Acolo se găsește adevărata limbă franceză a străbunilor noștri, veniți de peste tot, stabiliți pe întregul pământ, limbă care continuă să facă din noi o mare națiune.

Primele mele amintiri despre Franța sunt cele din vremea când o traversam pentru a merge în vacanță în Pirinei: vreo duzină de călătorii care mi se amestecă în memorie pentru a alcătui una singură, cea a unei mari defilări de peisaje între Amiens și Bagnères. Eram, prin urmare, un copil din provincie, cuvânt pe care îl prefer celui de „teritoriu“, care se folosește acum. Născut în departamentul Somme, trăiam sosirea la Paris ca pe promisiunea unei experiențe nemaipomenite într-un loc magic. Treceam în fugă prin lumea lui Arsène Lupin, a lui Monte-Cristo și a Mizerabililor și, ca toți cei cărora le place să viseze, făceam să-mi apară eroii pe la colțuri de stradă. După care veneau farmecul lagunar, ireal aproape, din regiunea Marais Poitevin, lumina crudă din Bordelais-ul lui Mauriac, departamentul Landes și acea aromă de terebentină care învăluia totul. În sfârșit, apărea la orizont lanțul Pirineilor, capătul călătoriei, refugiu în timp, loc făcut să fii fericit.

În țara noastră, viața este alcătuită pentru fiecare dintre noi din mici odisee comparabile între ele. Iar aceste mii de odisee țin harta invizibilă a unei Franțe în același timp unice și diverse, misterioase și transparente, fidele și refractare. Nu există sentiment pe care să-l înțeleg mai bine decât această legătură cu pământul ei. Fiecare are partea lui de Franță care îl susține, punctul lui fix. André Breton, care a iubit atât de mult Parisul, a ajuns într-o bună zi, din întâmplare, la marginea departamentului Lot, a descoperit satul Saint-Cirq-Lapopie și a exclamat: Nici că-mi mai doresc să fiu altunde. Nu mă voi sătura niciodată să contemp lu sufletul în egală măsură nemișcat și sprinten al Franței. Timpul face geografia. Este vorba despre o moștenire de dinaintea memoriei conștiente și despre gustul pentru un viitor care va rămâne credincios nădejdlor trecutului. Această țară a noastră făcută din cuvinte, din pământuri, din stânci și din mare.

Aceasta este Franța. Dar nu numai aceasta.

*

Mai există și un stat și un proiect, acela al unei națiuni care eliberează.

Istoria noastră a făcut din noi niște copii ai statului, nu ai dreptului, ca în Statele Unite, sau ai comerțului maritim, ca în Anglia. Iar această moștenire este în același timp frumoasă și periculoasă.

Statul a alcătuit națiunea prin cucerirea frontierelor, a regulilor, a egalității de drept pe întregul teritoriu. A încarnat proiectul republican prin structuri al căror punct de echilibru a fost, de altfel, greu de găsit, după cum o dovedește succesiunea de regimuri politice pe care le-am cunoscut. Atunci când s-a pus problema asigurării continuității propriei istorii, după 1789, francezii și-au întors privirile către stat. La noi, importanța acestor figuri familiare — ministrul, prefectul, directorul, primarul — vine din necesitatea de a strânge mereu, în serviciul uneia și aceleiași cauze, o națiune variată, multiplă, care nu s-ar putea defini pe sine la fel de simplu ca alte națiuni, dar care se consideră chemată de un destin măreț. De asemenea, tot statul a fost cel care, pe firul timpului, a recunoscut locul fiecăruia în cadrul istoriei naționale.

Iată cum, în Franța, statul a pornit în strânsă legătură cu indivizii și cu grupurile sociale.

Statul a fost purtătorul concret al proiectului emancipator al Republicii. Prin întărirea libertăților individuale și avântul educației, sub cea de-a III-a Republică; prin cuceririle sociale ale Frontului Popular; prin redresarea țării în 1945 și în 1958. A putut acționa, dincolo de o mulțime de vicisitudini, întrucât existau perspectivele, gata de a fi asumate, trezind adeziune. Și, totodată, fiindcă progresul astfel pus în operă era unul concret, palpabil parcă. Mult timp, francezii au trăit ca închiși în satele lor. Faptul că s-au pus în mișcare a permis materializarea proiectului, iar acea punere în mișcare a fost posibilă prin educație publică și prin dezvoltarea infrastructurii de transport, atât rutieră, cât și pe calea ferată. Și în ziua de azi, rolul statului este de a garanta această eliberare, accesul și mobilitatea, oferind fiecăruia modalitățile de a-și câștiga cele necesare traiului.

Tehnicile au progresat, dar miza este aceeași ca odinioară. Rețeaua de telefonie, mobilă și fixă, permisul de conducere auto, transportul public — fie că este vorba despre autocar, fie de utilizare în comun a unei mașini particulare —, accesul la internet răspund aceluiași imperativ a cărui realizare, mai demult, ținea de rețeaua rutieră.

Tocmai această realitate conține un pericol ale cărui dimensiuni trebuie analizate cu exactitate. Pentru a-și atinge obiectivele, statul a dezvoltat în Franța, cu asentimentul general, un aparat greoi și complicat, destinat să asigure cu regularitate egalitatea și siguranța, două valori la care ținem. Dar atunci când proiectul a slăbit, iar perspectivele nu au mai fost limpezi, aparatul a început să meargă în gol, din lipsa impulsului, devenind incomod și o greutate pentru ansamblul națiunii. Subzistă sute de structuri care ar fi trebuit să dispară. O mulțime de funcționari se ocupă cu sarcini inutile. Regula a invadat totul, întrucât este mai comod să scrii o lege sau un decret decât să indici o direcție. Funcționarii găsesc în asta rațiunea de a fi, iar politicienii, ocazia de a-și justifica privilegiile. Statutul lor, prin el însuși, devine mai important decât motivele care l-au generat. Țara trăiește pentru administrație, nu administrația pentru țară. Puțin câte puțin, realitatea ajunge tot mai îndepărtată. Lumea puterii clădește construcții imaginare.

Însă nimic din toate acestea nu este inevitabil, este o eroare ca statul să fie considerat drept un rău în sine, din motive esențial dogmatice, când practic ar trebui valorizat în raport cu durata și istoria noastră, pentru serviciile pe care le aduce sau le poate aduce în continuare. Pentru unii, statul ar trebui să poată face totul, inclusiv să cheltuie banii pe care nu-i are. Pentru alții, tocmai din partea statului vine tot răul și doar distrugerea lui ar fi soluția. În realitate, nici vorbă de așa ceva.

*

Întrucât în jurul statului se țese ceea ce ne unește, proiectul nostru comun, Republica.

Mă tem că acest cuvânt frumos — Republica — a sfârșit prin a plictisi după cât a fost de apreciat. Este utilizat pentru a refuza ce nu ne place, intoleranța,

fanatismul, disprețuirea libertăților, fără totuși a se aminti cu precizie ceea ce încarnează. Intelectualii încearcă să-l deosebească de democrație, pentru a-l lăuda ori pentru a se plânge de acțiunile lui. Mimând naivitatea, spirite sclipitoare se întreabă ce soi de monarhie ne-o fi amenințând în punctul în care am ajuns încât să fim obligați să invocăm într-atât Republica. Cum să-i găsești rostul unui lucru care niciodată nu a fost demn de laudă în „Republică”? Republica nu înseamnă numai declarația drepturilor omului. Înseamnă și masacrele din Vendée, colonizarea, apoi excesele din războaiele coloniale, cenzurarea cărților și tribunalele ad-hoc, și toate acestea până destul de recent. Nu tot ce e bun e republican. Și nici tot ce e republican e bun, altfel ar fi trebuit să aplaudăm tribunalele republicane care l-au condamnat pe căpitanul Dreyfus până când, tardiv, a avut loc procesul prin care i s-a revizuit sentința, ar fi trebuit să păstrăm ocna și interdicția de vot pentru femei, cu care republicanii s-au împăcat decenii de-a rândul, până când generalul de Gaulle i-a pus capăt; sau imposibilitatea de a face avort, până când Valéry Giscard d’Estaing a auzit disperarea femeilor; sau pedeapsa cu moartea, până când François Mitterrand a abolit-o. Și-atunci, despre ce vorbim?

Republica pe care o iubim, cea căreia trebuie să-i fim de folos este aceea a eliberării noastre colective. Eliberarea de superstiții, religioase sau politice, de prejudecăți sociale, de toate acele forțe care concurează în a face din noi sclavi, fără ca măcar să conștientizăm asta de fiecare dată. Republica înseamnă efortul nostru, un efort niciodată încheiat, mereu de desăvârșit.

Un cântec aparent banal, cum e Cântecul plecării, pentru ale cărui cuvinte nu mai acordăm nicio atenție, o spune de altfel foarte bine: Francezul trebuie să trăiască pentru ea... Ceea ce se referă nu atât la o obligație, cât la o realitate. De multă vreme francezii trăiesc pentru emancipare, pentru libertate. Republicanii sunt oameni în toată firea, sclavii sunt copii. Francezii știu că nu se poate trăi sub tiranie. Și este vorba despre tirania puterii, dar și despre aceea a structurilor depășite, a prejudecăților, a cercurilor de influență și a grupurilor de presiune. Republica înseamnă a nu fi de acord cu nimic din ceea ce se opune valorilor noastre. Înseamnă încarnarea onoarei noastre colective. Într-o scrisoare din război, generalul Diego Brosset, decorat cu Ordinul Libération, scrie puțin înaintea morții sale, în fruntea diviziei pe care o conducea: Nu-ți poți folosi inteligența pentru a găsi motive de a accepta.

Această Franță, republicană prin natura ei și care ne aparține, are dușmani. Atât de mulți, încât republicanii nu au cum să-i numească pe toți. Acești dușmani atât

de diferiți, au cu toții în comun faptul de a fi niște visători — numai că niște visători deseori criminali —, niște puritani, utopiști ai trecutului care își închipuie că dețin adevărul despre Franța. Lucru care nu este doar un pericol, este un nonsens. Unicul adevăr realmente francez este acela al efortului nostru colectiv pentru a fi liberi și mai buni decât suntem. Acest efort trebuie să ne proiecteze către viitor. Dușmanii Republicii pretind să o închidă într-o definiție arbitrară și statică a ceea ce este și ar trebui să fie. Astfel, islamistii țin să o aservească și, o demonstrează experiența, nu aduc decât nenorocire și sclavie. Frontul Național, însuflețit de nostalgia absurdă a ceea ce patria noastră nu a fost niciodată, ar face-o să trădeze ce este în realitate. I se adaugă extrema dreaptă, adoptându-i tezele. Mai sunt și cinicii care se îndepărtează de Franța sau care o disprețuiesc. E multă lume, dar, în același timp, nu destulă pentru a ne ține în loc.

Proiectul pe care Franța îl duce cu sine de atâtea veacuri îi asigură locul pe care îl ocupă, poziția pe care se situează. E ceea ce face ca Franța să fi strălucit dintotdeauna în lume. De la Renaștere la secolul Luminilor, trecând prin revoluția americană până la Declarația universală a drepturilor omului și la antitotalitarism, Franța a contribuit la luminarea lumii, pentru a o elibera de jugul ignoranței, al religiilor care aservesc, al violenței care neagă individul. Există în spiritul francez această pretenție de universalitate care înseamnă în același timp indignarea constantă în fața nedreptății și a înrobirii, dar și voința de a spune celorlalți că analizează lumea, aici și acum, în folosul tuturor. Spiritul enciclopediștilor conduși de Diderot este, fără îndoială, chintesența acestei ambiții nebunești, dar care ne caracterizează. Și astfel, nimic nu este mai străin de ceea ce suntem de fapt decât ascunderea umilă în noi înșine.

IV

Marea transformare

Franța este nefericită din cauza a ceea ce a devenit și a sentimentului că alunecă spre necunoscut, că nu mai este stăpâna propriului destin și își pierde identitatea. De la vârsta la care am început să înțeleg discursurile politice, nu aud decât că țara noastră este în criză. Simptom al acestei nefericiri franceze.

Întrucât civilizația în care pătrundem neliniștește și pare unui număr dintre concetățenii noștri drept o amenințare, un atac la ceea ce suntem. Dacă civilizarea este un proces istoric al evoluției, al progresului material, social, cultural și politic, pentru ei reprezintă un sinonim al reculului, al pierderii controlului, al îngrijorării sau lipsei de siguranță. Totuși, am putea noi înlocui această lume și modul ei de a merge înainte? Nu cred. Putem însă să o schimbăm în profunzime, dacă ne hotărâm să-i înțelegem dinamica specifică.

Civilizația în care pătrundem este a unei societăți ale cărei contururi nu mai sunt ale unei singure țări, ci ale întregii lumi. Este alcătuită dintr-un flux de mărfuri, de oameni, de bani, peste tot și în permanență, de-a lungul și de-a latul planetei. Prin urmare, dă peste cap o organizare care se baza pe statele-națiune care reglau esențialul vieților noastre, câtă vreme cea mai mare parte a acestor schimburi se desfășura în interiorul unei țări. Așadar, lumea noastră a văzut, în decursul deceniilor, drept primordială logica de tip comercial și financiar. Iar statele au ajuns niște birocrații care încearcă să reziste sau să însoțească această realitate economică, fără a o stăpâni pe deplin.

Am crescut în regiuni care au cunoscut consecințele nefaste ale acestor fenomene. Fie la Amiens, fie la Bagnères, zone textile, zeci de mii de locuri de muncă au dispărut în decursul copilăriei mele, întrucât uzinele și lanțul de fabricație a vestimentației din lână au ajuns mai puțin competitive, iar lumea a putut să-și cumpere haine mai ieftine venind din Maghreb, apoi din Europa de Est, după care din China, iar acum din Vietnam. În ziua de azi, este de-ajuns să stai de vorbă cu un crescător de animale din Lozère sau din altă parte ca să-ți sară în ochi aberația unui tip de organizare mondială care nu-i mai permite să

supraviețuiească, obligându-l să-și vândă animalele la un preț mult mai mic decât cel de acum treizeci de ani, pe când investițiile în domeniu nu fac decât să crească.

Mondializarea acestui flux nu încetează să se accelereze, generând interdependența dintre națiuni, întreprinderi, centre de cercetare. Cu toate acestea, respectivele elemente nu sunt întotdeauna negative. Aproape două milioane de francezi lucrează în companiile străine instalate în Franța și mai multe milioane dintre concetățenii noștri trăiesc grație exporturilor. Nu departe de Bagnères, industria aeronautică se dezvoltă cu succes grație mondializării. Fiindcă Airbus și atâtea alte firme au știut să investească, să cucerească piețe noi și, prin urmare, să asigure dezvoltarea. Nu ar fi decât o minciună să pretindem că am putea ieși din cadrul mondializării, pentru a trăi mai bine. Și ar fi o minciună vinovată de premeditare, întrucât o asemenea ieșire ar face, fără îndoială, încă și mai multe victime.

Aceste transformări profunde au pus capăt progresului colectiv, asigurat în mod regulat decenii de-a rândul, și conduc către viitorul unei economii mai rapide și schimbătoare, alcătuite din rupturi tehnologice brutale. Înaintașii noștri au trăit, între sărăcie și războaie, timpuri mai grele decât ale noastre, dar erau susținuți de perspectiva progresului. Sentimentul progresului stabilește un orizont psihologic, generând convingerea intimă că, dacă muncești, viața poate că-ți va fi mai bună mâine, iar cea a copiilor, asigurată. Deceniile de-a lungul cărora Franța a fost reconstruită și a avut încredere profundă într-o economie a refacerii și a marilor proiecte au rămas în urmă. Au existat și atunci, ca și acum, situații dureroase, regiuni care au suferit, pierzându-și industriile specifice în cursul transformărilor, dar a rămas mereu speranța posibilelor reconversii și a drumului înainte. Dimpotrivă, astăzi a încolțit în mentalul colectiv gândul unei crize de durată, însoțit de spaima inevitabilei declasări pentru fiecare și pentru toți ai săi. Nimeni sau aproape nimeni nu mai crede că o creștere economică ar putea fi suficientă pentru a asigura destinul colectiv. Iar cei care încă mai cred nu știu cum să facă pentru a atinge acest nivel sau se conduc după himerele închiderii frontierelor și ale unei țări făcute numai din ateliere naționale finanțate prin intervenția Sfântului Duh.

În plus, mondializarea s-a accelerat și intensificat în ultimii ani mai ales grație dezvoltării finanțelor internaționale. Acest sistem financiar a însoțit dezvoltarea schimburilor, după care a ajuns la progresul propriu. Partea pozitivă a acestei dezvoltări este că le-a permis economiilor noastre să fie finanțate mai rapid și în

condiții mai bune. Numai că a condus și la remunerarea unor activități a căror unică finalitate era strict speculativă, fără a crea nici cea mai mică valoare reală. Întreținând cupiditatea unora. Acest întreg context a făcut ca o bună parte dintre concetățenii noștri să respingă în bloc zona financiară. Or, avem nevoie de ea. La fiecare sfârșit de an, împrumutăm bani de pe piețele financiare pentru a ne putea plăti funcționarii. Și, dacă întreprinderile noastre cuceresc clienți noi și fac angajări, aceasta se întâmplă în bună măsură și grație finanțelor. În acest domeniu, trebuie să dăm dovadă de discernământ: trebuie să luptăm împotriva unui sistem financiar lipsit de finalitate, dar să și încurajăm sistemul financiar care permite investițiile.

Or, încă de la criza din 2008, cu toții am făcut exact pe dos. Nu am pus capăt exceselor și, de altfel, am sporit constrângerile față de bănci și de societățile de asigurări, actori centrali totuși ai finanțării economiilor noastre. Această lăcomie trebuie să se dea mai ales la nivel european și mondial. Și nu este doar o lăcomie tehnică, ci și una politică și morală. Situația actuală creează pentru numeroși dintre concetățenii noștri sentimentul unei profunde nedreptăți. Răspunsurile prea facile — care nu ar funcționa decât în Franța și nu ar consta decât din sancționarea unora — nu rezolvă nimic, flatând tristele noastre pasiuni, fără a reda sens celor ce se întâmplă. Avem nevoie de câteva măsuri internaționale și de o anumită morală colectivă.

În sfârșit, în ultimii cincisprezece ani, odată cu dezvoltarea internetului și a societății informaționale, mondializarea a luat o nouă turnură. Acestea sunt noile frontiere care ni se arată. Noi posibilități de acțiune, noi referințe vin să bulverseze nu doar organizarea societății, ci și imaginarul nostru. Ne schimbăm obiceiurile. Din ce în ce mai mulți francezi își comandă masa, cumpărăturile, își plătesc sau își rezervă biletele de tren sau mașinile prin internet. Ne schimbăm modalitățile de a produce. Softurile și internetul duc către o nouă modalitate de robotizare. Industria viitorului ne transformă întreprinderile, face mai ușoare anumite munci manuale și implică formarea accelerată pentru un număr de angajați. Imprimarea 3D permite fabricarea cât mai aproape a obiectelor de mici dimensiuni și duce la regândirea lanțurilor logistice care uneori au condus la producerea unor bunuri la celălalt capăt al lumii, deși erau consumate aici.

Și profesiile noastre se schimbă. Conform cercetărilor, vor apărea în următorii ani zeci de noi meserii. Unele, care nu existau acum zece ani, au văzut deja lumina zilei: gestiunea de comunități pe rețele de socializare, specialiști în analiza big data... Dar, în același timp, părți întregi din economie vor suferi

schimbări profunde. Conform unor studii, între 10% și 40% dintre activități ar putea fi automatizate în următorii douăzeci de ani. În domeniile bancar și al asigurărilor, între o treime și o jumătate dintre competențele actuale nu-și vor mai găsi locul în următorii cinci sau zece ani. Roboții și algoritmi vor realiza mai rapid, mai sigur, la preț mai mic și la orice oră din zi sau din noapte munca repetitivă pe care o depune acum un număr considerabil de salariați. Societatea informațională va da peste cap în profunzime, așadar, actuala noastră formă de organizare colectivă. Meseriile clasei mijlocii și, mai ales, ale salariaților vor fi uneori amenințate, în timp ce va apărea oferta unor noi oportunități în meserii care vor presupune o calificare mai mică sau mai mare. Or, democrațiile noastre sunt clădite pe umerii claselor de mijloc, care trăiesc acum cuprinse de îngrijorare pentru ele și pentru copiii lor.

Universul profesional în care evoluăm de zeci de ani este pe cale a de fi revoluționat. Întreprinderea nu va mai fi un loc de muncă pentru toată viața, sub regimul contractului pe perioadă nedeterminată. Timpul și locul de muncă se disociază între lucrul într-o firmă, direct la clienți, în mai multe locuri sau acasă. Vor fi schimbați din ce în ce mai des angajatorul, sectorul de activitate sau statutul profesional. Este o evoluție inevitabilă.

Mai este vorba și despre o revoluție a modalităților noastre de cercetare și de inovare. Frontierele dintre discipline se estompează. Convergența dintre genomică, nanoștiințe, internet of things și analiza big data face posibile descoperiri de neimaginat până mai ieri. Producția de date este exponențială. În ultimii ani am creat mai multă informație decât tot ce s-a adunat în acest sens de la începuturile omenirii încoace. Există boli pe cale de a-și găsi tratamentul, grație acestor inovații. Cunoașterea progresează într-o manieră inedită. Dar, în același timp, înfloresc noi sisteme de gândire. Apar comunități în jurul unor proiecte neliniștitoare pentru omenire: transumanismul, „omul augmentat“...

Transformarea tehnologică va continua să aibă implicații considerabile asupra organizării producției, dar și asupra societăților noastre. Nu ne aflăm decât la începutul dezvoltării inteligenței artificiale. Aceasta permite în momentul de față creșterea productivității, înlocuirea sarcinilor repetitive, dar și a unor servicii. În curând, va concura inteligența omenească și lucrul acesta va avea multiple consecințe sociale. Este evident că trebuie să ne pregătim pentru răsturnări de situație cărora nu le putem întrezări de acum toate formele. Puterea publică va avea un rol decisiv, ținând cont de implicațiile etice și civilizaționale ale acestei dinamici.

În sfârșit, vorbim despre o transformare profundă a imaginarului nostru. Din acest moment, prin internet, toată lumea vede totul, comentează totul, se compară cu restul planetei. Lucrul acesta aduce cu sine sentimentul eliberator că totul este cu puțință. Îi apropie pe indivizii care au aceleași pasiuni. Și, în același timp, hrănește nevrozele și scoate la iveală cu cruzime nedreptățile sociale, diferențele de nivel de trai. Prezintă celor mai săraci stilul de viață al celor mai bogați, ceea ce poate alimenta frustrările, dacă nu chiar și revolta. Vehiculează imagini pornografice al căror impact nu este deocamdată complet înțeles. Și, prin același intermediar, se pot structura comunități criminale, se pot dezvolta amprentând imaginarul prin imagine. Societatea informațională are caracteristica de a permite și ce e mai bun, și ce e mai rău.

Totodată, ea nu este un sector economic, este o transformare profundă a economiilor, a societăților, a sistemelor noastre politice. Descătușează deschizând varii posibilități indivizilor și încătușează recreând clanuri, cercuri închise. Este un tip de organizare profund descentralizată, în care fiecare poate juca un rol și poate prelua puterea. Multitudinea revine, întrucât fiecare poate avea un loc al lui. Devine astfel limpede provocarea civilizației actuale: mondializează și, în același timp, individualizează. Slăbește, așadar, toate formele clasice de organizare intermediară a societății și, în mod special, statul. Excedându-l din toate unghiurile.

Pe de altă parte, societățile noastre sunt pe cale de a trăi o bulversare demografică: îmbătrânirea populației în țările dezvoltate, tranziția demografică din țările în curs de dezvoltare, creșterea populației pe plan mondial sunt transformări profunde, care au început și vor continua să ne tulbure formele de organizare și viețile.

*

În același timp, am intrat într-o civilizație a riscului. Războaie au fost dintotdeauna. Intrau într-o anume ordine a lucrurilor. Numai că au apărut noi riscuri, și ele de nivel mondial, de care, de acum, suntem pe deplin conștienți.

Riscurile privitoare la situația mediului sunt complet vizibile. S-au manifestat prin catastrofe tangibile și brutale precum cea de la Bhopal, din India, în 1984,

cea de la Cernobîl, din URSS, în 1986, sau de la Fukushima, din Japonia, în 2011, dar și, mai insidios, odată cu dispariția progresivă a unor specii (populații întregi de vertebrate, de pești, de păsări, de mamifere, de amfibieni și de reptile au scăzut cu 58% între 1970 și 2012), prin încălzirea globală, prin transformările de peisaje, foametea, deșertificarea și alte catastrofe naturale pe care le suferă regiuni întregi ale lumii.

Riscurile de mediu sunt consecința directă sau indirectă a comportamentului uman. Iar actuala stare a lucrurilor ia proporții. Riscurile de mediu conduc și vor conduce tot mai mult la dezechilibre și războaie, populațiile căutând să cucerească alte spații. Iar aceste migrații ne vor atinge direct.

La rândul său, și riscul geopolitic este unul major. De la căderea zidului Berlinului, mai mulți comentatori pretind că am ajuns la sfârșitul istoriei. Lumea occidentală nu ar mai fi însă lovită de mari conflicte și ar trăi la adăpost de marile nenorociri. Nici vorbă de așa ceva. Democrațiile noastre au de trăit riscul terorist. După Al-Qaeda și Boko Haram, Daech este, într-adevăr, hidra care, din Irak, trecând prin Siria și acum Libia, caută să ne distrugă. Chiar dacă în Siria și în Irak e pe cale să dea înapoi și, probabil, va reveni în clandestinitate, înarmează, în schimb, chiar în inima societăților noastre, teroriști careucid la întâmplare, în numele unei ideologii totalitare și criminale. Teroriști care au făcut din Franța una dintre țintele lor predilecte. Riscul terorist ne amintește că lumea este un întreg și că nu suntem la adăpost de marile mișcări care o fragmentează. Nu putem rămâne pasivi, departe de respectivele teatre de operațiuni, întrucât acestea au consecințe directe asupra societăților noastre. Însă a spune că trebuie să intervenim peste tot și în toate împrejurările e un lucru în care nu cred.

Riscul terorist care ne-a lovit țara are efecte profunde asupra unității și solidității ei. Fiindcă în această bătălie militară, politică și ideologică a intervenit și o dimensiune religioasă, care face ca totul să se confunde. În mod greșit, pentru prea mulți francezi a te bate împotriva Daech înseamnă a te bate împotriva islamului.

Dacă nu vom avea grijă, vom fi confrunțați nu doar cu riscul terorist, ci și cu acela al războiului religios sau, cel puțin, al unor confruntări dictate de imaginar și de pasiuni. Nu există sarcină mai urgentă decât aceea a discernământului.

În ziua de azi, statul se vede somat să elimine orice risc. Or, aceasta este o promisiune pe care nu și-o poate ține.

Anumiți politicieni — și de dreapta, și de stânga, sunt puși pe lăudăroșenie. Propun renunțarea la statul de drept pentru a-i proteja mai bine pe cetățeni. Însă nu o vor putea face, întrucât nu vor putea niciodată împiedica fiecare trecere la acțiune și nici nu pot controla fiecare individ. Numai că, făcând așa ceva, vor permite victoria teroriștilor care țin să ne oblige să abandonăm, de frică, tot ceea ce suntem. Alții se gândesc să modifice Constituția prin anumite simboluri care să permită canalizarea violenței din societate. Este vorba despre dezbaterea inefficientă și nocivă despre retragerea cetățeniei unor nativi francezi.

În realitate, în fața acestor riscuri, nu se pot impune decât fermitatea intransigentă și adevărata autoritate, acceptând că niciodată nu va fi rezolvat totul și nici imediat. Construcția unei societăți pacificate ia timp.

Această mare transformare pe care o trăim este o provocare a civilizației, care tulbură Franța în reprezentările și structurile ei de după al Doilea Război Mondial.

Suntem pe cale de a trăi stadiul final al capitalismului mondial care, prin excesele lui, își manifestă incapacitatea de a dura cu adevărat. Excesele sistemului financiar, inegalitățile, distrugerea mediului, sporirea inexorabilă a populației globului, migrațiile în creștere, de factură geopolitică și cele motivate de mediu, transformările generate de societatea informațională, iată elementele unui mare tumult, care ne impun să reacționăm. Fără îndoială, nu am mai trăit o perioadă comparabilă de pe vremea inventării tiparului și de la descoperirea continentului american. Astfel de răsturnări de situație — precum reinventarea tipurilor de organizare socială, politică, imaginară și artistică — au condus fără îndoială la Renaștere, în Occident. Pe când eram amenințați cu dispariția.

Această uriașă transformare ne obligă pe noi, pe toți. A refuza schimbările lumii, mulțumindu-ne să încercăm să dregem un model creat pentru vremea nu de ieri, ci de alaltăieri, nu caracterizează Franța. A uita ceea ce ne alcătuiește, a ne renega principiile, a ne comporta ca înnebuniți, precum fluturii în scânteia neagră a terorismului, nu caracterizează Franța. A ne îndoii zilnic, tot mai mult, de noi înșine, a nu avea pe buze decât cuvinte prin care să retractăm nu caracterizează Franța. Iar francezii o știu foarte bine și sunt gata să-și reinventeze țara.

V

Franța pe care ne-o dorim

Sarcina pe care o avem de îndeplinit este una de amploare. Și nu va fi posibilă punerea ei în aplicare fără o conștiință ageră a schimbărilor care se petrec în jurul nostru. Și fără a o rupe în mod deliberat cu acest soi de oboseală acumulată de prea mult timp.

Alături de dușmanii pe care îi putem numi, mai este unul încă și mai redutabil. Un fel de indiferență și saturație prin care lăsăm lucrurile în voia lor. Suntem victime nu atât ale dușmanilor, cât ale propriei noastre inerții. Ne împăcăm cu existența celor șase milioane de cereri de locuri de muncă, din toate categoriile de-a valma, cu industria noastră lăsată în părăsire, cu moravuri instituționale desuete, cu o fragmentare care nu rezolvă nimic, cu tot soiul de privilegii nejustificate. Ne-am obișnuit cu un sistem de educație națională depășit, cu o structură teritorială deseori neadaptată și caducă, cu un sistem legislativ și de reglementări provenind din secolul al XIX-lea, care nu asigură atât respectarea marilor principii, cât confortul psihic al celor care știu să se folosească abil de toate acestea. Și acceptăm ineficiența relativă a acțiunii publice.

Situația aceasta nu doar că ni-i aduce în pragul disperării pe concetățeni, dar și pe aceia care au vocația serviciului public, una dintre cele mai stimabile vocații cu putință. Fiindcă aceștia nu s-au angajat de dragul statutului dat de funcții, ci pentru a contribui, fiecare de acolo de unde se află, la realizarea proiectului național. Or, vocația, energia, devotamentul lor se izbesc zilnic de lenea inteligenței și a voinței, căreia trebuie neapărat să-i punem capăt la un moment dat.

Nu putem permite să deschidem calea pentru desfășurarea extremelor ale căror promisiuni, lipsite de acoperire și coerență, constau în a ne trage către o ideală veche ordine care, de fapt, nu a existat niciodată. Acestea ne propun să sustragem Franța din cursul lumii, fără a mai lua în considerare ce am avea de pierdut și, mai ales, uitând să spună că nu aceasta este vocația țării noastre.

*

Aici am ajuns într-un impas, ciudat de imobili, dar și suferind de pe urma imobilității care nu ne satisface. Cum vine vorba despre ceva anume, se și ridică voci care denunță grămada de vechituri numită modelul francez, model care oricum nu ar mai funcționa. Se încearcă „reforme” — cât de uzat mi se pare acest cuvânt adus în fața concetățenilor noștri! —, fără a îndrăzni cineva să le explice sensul și ținta. Însă fiecare se simte nefericit din cauza acestui imobilism relativ sau a acestor reforme graduale și neasumate. Iată paradoxul francez.

Căci sistemul despre care vorbim s-a organizat pentru a proteja o ordine existentă. Chiar și cei care îl denunță se mulțumesc cu asta, fără a dori cu adevărat să-l perturbe. Deși nu satisface pe nimeni, este considerat, fără a mai fi examinat, drept cel mai bun cu putință. Astfel, avem o Franță a situațiilor moștenite și a rentelor garantate, statutare, financiare, intelectuale. Concomitent, fiecare dorește menținerea sistemului nedrept și fiecare îl detestă și se plânge de el. Și atunci nu mai rămâne, pentru a înăbuși plângerile, decât să se cheltuiască și mai mulți bani rezultați din impozite prost concepute și dintr-o datorie considerabilă.

De zeci de ani încoace, clasa politică nu a găsit altceva mai bun de inventat — pentru a răspunde blocajelor, inegalităților, nedreptăților — decât o creștere a cheltuielilor publice. De mai bine de treizeci de ani, și dreapta, și stânga au înlocuit creșterea economică, și așa modestă, prin îndatorare publică. Au acordat ajutoare, fără a le finanța, lăsând rambursarea lor în seama generațiilor viitoare, fără a regla dezechilibrele profunde. Sub precedentul mandat de cinci ani, datoria publică a crescut la 170 de miliarde de euro. Vezi cifrele și te apucă amețeala. Făcând așa ceva, am comis una dintre cele mai grave greșeli cu putință: am rupt continuitatea istorică, lăsându-le copiilor noștri povara unei datorii nesustenabile, neavând noi curajul de a înfrunta realitatea. Suntem cu toții vinovați de această demonstrație de lașitate. Or, o țară nu poate exista durabil în inerție și în minciună.

În acest domeniu, istoria ne oferă întotdeauna lecții. M-am gândit de multe ori la ce trebuie să fi trăit Republica de la Veneția în 1453, când Constantinopolul a

căzut în mâinile turcilor. Din 1204 și de la cea de-a patra cruciadă, Veneția se impusese ca o adevărată putere maritimă și comercială, angajată cu totul pe drumul mătășii: un oraș triumfător, maritim, pe cale să inventeze industria. Lăsase baltă cu totul regiunile continentale, făcând abstracție de cele câteva drumuri care i-ar fi permis să-și vândă mărfurile în marile târguri din Champagne și din Flandra. Căderea Constantinopolului a anulat modelul. Clasicul drum al mătășii devenea din ce în ce mai puțin sigur și mai costisitor. Tot pe atunci a fost inventat tiparul. Lumea veche părea pe ducă. Viitorul Veneției era compromis și toți erau cuprinși de îndoială. Acela a fost momentul în care Veneția a decis să schimbe totul, să-și întoarcă fața către Terra Ferma, către pământul sigur, către continentul atât de neglijat până atunci. Astfel, a pus bazele unei axe inedite împreună cu Genova, Barcelona și Sevilla. În 1492, un genovez aflat în serviciul Spaniei a descoperit continentul american. În 1498, Vasco da Gama, un portughez, sosind la Calicut, a demonstrat că se poate ajunge în India pe mare. Drumul terestru al mătășii a murit înghițit de mare, iar Veneția a avut inteligența și voința de a se adapta. Estul a fost înlocuit de Vest, marea de pământ, locurile de trecere de locuri unde se puteau prinde rădăcini, comerțul a schimbat calea, s-a dezvoltat agricultura. S-au înmulțit canalele de irigație și noi talente au reinventat noua Veneție — Palladio, Véronèse, Giorgione, numele geniilor noii ere. Veneția avea să rămână puternică, iar spiritul ei să supraviețuiască.

Cu toate aceste schimbări, Veneția nu a abandonat nimic din ceea ce îi constituia spiritul și forța. Ba chiar putem fi convinși că de acolo și-a extras energia necesară transformării. Lucru care poate fi valabil și pentru noi.

*

Suntem în stare ca, împreună, să ne confruntăm cu provocarea pe care timpul nostru a lansat-o, reînnodând firul unei istorii milenare care ne-a văzut separând Biserica de Stat, inventând Luminile, descoperind continente, pretinzând statutul de universalitate, creând o cultură inedită și construind o economie puternică. Pentru asta e nevoie de energie. Iar această energie există. Este profundă și vine de departe. Este datoria clasei politice să-i permită în sfârșit să se exprime.

Iată de ce nu cred în neconținută înșiruire de vorbe din campaniile electorale. A venit vremea să trăim cu adevărat și să ne regăsim fundamentele într-un mod profund.

Acum, victimele incapacității noastre de a alege, de a regândi în profunzime lucrurile sunt cei mai tineri, cei mai puțin pregătiți, francezii de origine străină, generația de mâine, cei care rezistă la periferia pieței muncii și sunt angajați ca suplinitori sau cu contracte de muncă pe perioadă determinată, succesiv, la același angajator, cei care nu reușesc să obțină o locuință stabilă și sunt în așteptarea unei chirii sociale ori căzuți în capcana unor locuințe insalubre, când nu există și mai rău de-atât, familii monoparentale sau nu, care, chiar dacă au ceva de muncă, sunt sufocate de datoriile lunare și aproape că nu mai pot supraviețui, persoanele discriminate... Fără o reșezare pe alte baze a sistemului, această armată a victimelor va spori și, odată cu ea, și spaima claselor medii de a-și vedea copiii declassați.

Zilnic, țara noastră e tot mai slabă din lipsa adaptării la piața mondială. Și e tot mai fragmentată din cauza nedreptăților intolerabile, care sar în ochi.

Așadar, cea dintâi îndatorire a noastră este să reclădim o Franță dreaptă și puternică. Este răspunderea noastră să arătăm francezilor că există un drum comun. O cale pentru toți.

Cum putem ajunge aici?

La fel ca Franța lui 1945 și a Consiliului Național al Rezistenței, trebuie să ne schimbăm din temelii logica și să reclădim modul de a gândi, de a acționa și de a progresa.

Trebuie să trecem de la o Franță care suportă consecințele la o Franță care își alege calea. Ceea ce ne dorim este să fim stăpâni pe destinul nostru, un destin și individual, și colectiv. Nedreptatea profundă pe care o denunțăm este aceea că unii au posibilitatea de a alege, în timp ce alții nu. Că unii francezi sunt în măsură să aleagă școala copiilor lor, locul în care să trăiască, pe cel de muncă, destinațiile de vacanță, în timp ce alți francezi suferă de lipsa acestor lucruri.

Ceea ce ține Franța unită este pasiunea ei reală, sinceră pentru egalitate. Din punctul meu de vedere, este justificată indignarea în fața scandalului permanent provocat de inegalitate, cinism și nedreptate socială. Merită să visăm la o națiune ai cărei cetățeni să fie diferiți ca oameni, însă egali în drepturi și, mai profund, în

posibilități. În ziua de azi, sistemul nu ne mai permite să tindem către egalitate. Cheltuind tot mai mult și producând tot mai multe reguli, am ajuns să paralizăm, apoi să tragem în jos o întreagă societate ajunsă imobilă.

De treizeci de ani încoace, și stânga, și dreapta au continuat să apere un sistem care permite uniformizarea, lipsa de particularizare, masificarea. Nu cred în „egalitarismul” prin care succesul unuia devine o jignire insuportabilă. În același timp, și stânga, și dreapta au creat un drept fără conținut, dreptul la credit, lăsând să se creadă că acesta este sensul progresului. Ce poți spune despre dreptul la o locuință decentă și independentă pentru orice persoană lipsită de mijloacele de a și-o achiziționa, într-o țară în care milioane de oameni stau în condiții mizerabile? Nu în această lege regăsești adevărata egalitate. Aceea care așază fiecare individ la una și aceeași linie de start. Care oferă tuturor armele necesare pentru a reuși în școală, la lucru, în fața problemelor de sănătate, de mobilitate ori de siguranță personală. Asta este ceea ce le datorează politica francezilor. Nu să promită un model unic, ci să ofere tuturor aceleași șanse și aceleași oportunități, clipă de clipă.

De asemenea, trebuie să trecem de la o economie a adaptării salariale la una a inovației. În ziua de azi, nu ne mai aflăm într-o economie a marilor proiecte, cum a fost cazul în perioada boomului economic dintre 1945 și 1974. Ținta nu mai este imitarea produselor proiectate în străinătate, ci inventarea unora aici, la noi. Puterea modelului care se conturează stă în alianța pe care firmele sunt în stare să o consolideze cu milioanele de utilizatori. Rezultă de aici o economie extraordinar de deconcentrată, mai degrabă pe orizontală, în care consumatorul este mai întâi creator de valoare. Cu toate acestea, inovația nu înseamnă progres în sine. A inova de dragul inovației ar fi ca și cum am păși fără țință! Ceea ce contează, prin urmare, este utilitatea inovațiilor noastre. Sensul pe care li-l dăm. Nu trebuie să ne apuce amețea în fața inovației, ci să o abordăm lucid, în așa fel încât tehnologia să servească progresului economic, social și ecologic și să permită tuturor câștigarea libertății de acțiune.

Protecționismul corporatist trebuie să lase loc siguranței individuale. Consiliul Național al Rezistenței a construit în 1945 consensul gândindu-se la boli, la accidente de muncă și la pensie. Pentru a face față acestor situații, a creat protecția socială în jurul unui principiu: societatea trebuie să protejeze față de maladie, bătrânețe și accidente de muncă numai pe cel care are un serviciu. Acest tip de protecție diferă în funcție de statut și de sectorul de activitate, uneori chiar în funcție de profesie. Totuși, nu s-a bănuat emergența unei societăți a

schimbărilor rapide și brutale, a dezintegrării și, deci, a precarității. Nu și-a închipuit nimeni că șomajul va preocupa, într-o zi, 10% din populația activă. Nu s-ar fi putut concepe fragmentarea sectorului activ, augmentarea modalităților de suplinire și a unui sistem, într-un cuvânt, postsalarial. Realitatea este că protecția socială nu se mai referă la o parte în creștere a concetățenilor noștri.

Pentru a răspunde acestei nedreptăți de fapt și pentru a fi alături de fiecare într-o lume mult mai riscantă, noile variante de protecție socială nu trebuie să mai depindă de situația francezilor, ci să fie organizate mult mai transparent, mai generalizat, asigurând fiecăruia drepturi, dar și obligații.

Trebuie să trecem de la un model centralizat la unul care să permită angajarea fiecăruia. Cine crede în mod serios că se poate conduce optim totul de la Paris, că se pot rezolva probleme diferite în aceeași manieră, că se poate trata cetățeanul doar ca o entitate administrată, fără a-l considera actor direct și complet al sistemului? Societatea franceză debordează de vitalitate, dar aceasta nu funcționează numai la nivelurile tradiționale — Parisul, marile unități administrative, marile școli, marile firme —, ci, fără îndoială și încă mai mult, și în cartierele populare, în Franța rurală, la nivelul tineretului, al colectivităților locale și al micilor întreprinderi. Șansa noastră este energia țării acesteia! Statul nu va mai putea, ca în alte vremuri, să răspundă provocărilor acestui secol prin decizii unilaterale. Astfel, pentru subiecte cruciale precum schimbările de mediu, avem nevoie de angajarea tuturor. Cei care vor aduce transformările modelului nostru productiv sunt întreprinderile, salariații, consumatorii și funcționarii. Trebuie, așadar, să oferim tuturor, într-un cât mai mare număr, puterea de a face și de a reuși. De a fi responsabili. De a participa.

Prin urmare, avem de ales între două abordări. Cea care propune câteva remedii prezentate drept radicale, dar care nu vor face decât să întârzie moartea clinică, asta dacă nu cumva vor agrava boala. Și cea care constă, pornind de la stabilirea câtorva priorități, în organizarea unei refundamentări de profunzime a modelului nostru. În reconstituirea marilor echilibre.

A trecut vremea micilor compromisuri comode privind aceste subiecte care condiționează viața concetățenilor noștri. Pur și simplu, trebuie să schimbăm logica după care lucrăm.

A reconcilia Franța înseamnă a răspunde dorinței francezilor de a beneficia de o prosperitate bazată pe dreptate, de libertatea fiecăruia de a crea, de a se mișca, de

a întreprinde, de egalitatea de șanse pentru a reuși, de fraternitate în cadrul societății și, mai ales, în privința celor mai slabi.

Franța rămâne unită grație unei acceptări și unui refuz: acceptarea diversității originilor și destinelor și refuzul fatalității. De aici ne vine voința de a oferi autonomie tuturor și de a permite fiecăruia să aibă locul său. Visând să avem o națiune alcătuită nu din persoane asemănătoare, ci din oameni egali în drepturi.

Pentru a realiza aceste lucruri, avem nevoie de zece ani. Dar trebuie să începem încă de pe-acum.

VI

Să investim în viitorul nostru

Dacă ținem să reușim, să fim corecți cu cei mai slabi și să ne păstrăm statutul de țară care contează pe plan internațional, nu avem decât o singură cale: să producem la noi acasă și, astfel, să punem bazele unei noi prosperități. Fiindcă una dintre cauzele situației dificile la care am ajuns este dezindustrializarea franceză. Miza nu este refacerea Franței industriale de după cel de-Al Doilea Război Mondial, care nu ar avea niciun sens. Ambiția care trebuie să ne însuflețească este să reînnodăm tradiția visului industrial care constituie miezul istoriei și al identității noastre.

Acest vis industrial a fost unul de tip etatist pe vremea lui Colbert, s-a aflat în avangarda revoluției industriale în timpul lui Napoleon al III-lea, a însemnat un factor modernizator în cea de-a IV-a Republică și la începuturile celei de-a V-a, fără a înceta vreun moment să-i însuflețească pe întreprinzători și pe angajați. Acest vis industrial se găsește în miezul identității noastre, întrucât Franța nu s-a văzut niciodată altfel decât ca o țară care creează, inventează, inovează, luând parte la concertul construcției progresului uman.

Prin comparație cu această ambiție de mai bine de două sute de ani, realitatea de azi este cu deosebire crudă. Începând din anul 2000, am distrus aproape nouă sute de mii de locuri de muncă industriale, iar industria a coborât de la 17% la 12% din produsul intern brut. Așadar, nu există sarcină mai urgentă decât refacerea firului acestei vechi ambiții, deocamdată serios compromise.

*

Reînnodarea visului industrial al țării noastre este, totodată, și un imperativ social. Nu folosește la nimic să afirmăm că nu dorim ca Franța să-i lase de

izbeliște pe cei defavorizați dacă, în același timp, lăsăm în derivă, fără a clipi, industria franceză. Adevărata prosperitate se construiește în primul rând producând și mai apoi repartizând produsul, întrucât fără producție nu există „model social“.

Pentru a reuși acest lucru, trebuie mai întâi să alegem o politică economică bună. Or, de treizeci de ani încoace, până de curând, am ales să înlocuim creșterea economică cu aceea a cheltuielilor publice. Am fost foarte generoși cu ajutoarele sociale, dar nu am atacat cu niciun chip rădăcinile șomajului de masă. Am susținut ajutoarele pentru obținerea de locuințe, dar nu ne-am preocupat suficient să le construim. Trăgând linie și adunând, am constituit mai degrabă un model al cheltuielilor paliative decât unul al cheltuielilor productive. Acum, acest model a ajuns la capătul puterilor. Nivelul îndatorării ne interzice să mai acumulăm deficit pentru a finanța cheltuielile curente. Sistemul de impozitare ne interzice să-i mai forțăm în acest sens pe contribuabili. Totuși, să însemne asta că trebuie să tăiem la întâmplare orice fel de cheltuieli și să organizăm o retragere sistematică a puterii publice? Ar fi absurd. Avem nevoie mai mult ca oricând să investim în școli, în sănătate sau în tranziția energetică — și asta ca să nu citez decât aceste domenii pentru care acțiunea publică poate fi mai eficientă și în care nimeni nu se poate lipsi de ea.

*

Prin urmare, m-am simțit întotdeauna încurcat de dezbaterea care opune partizanii „relansării” și pe cei ai „rigorii”. Consider că nu este deloc bine gândită. Cei dintâi cred că este de-ajuns să creștem deficitul pentru a ne susține economia, fără a ține cont de finanțele publice. Ceilalți consideră că e suficient să tăiem cheltuielile și să reducem deficitul, indiferent de costuri, pentru a regăsi drumul bun al creșterii economice. Și unii, și alții se înșală. Nu ar fi pertinent să punem în pericol echilibrul conturilor publice într-un context de tranziție cum este cel de acum, nu ar fi sănătos nici să nu ne intereseze nivelul cheltuielilor publice și eficiența lor, nivelul impozitelor, taxelor și al altor tipuri de cotizare.

Sunt de acord să urmărim reducerea cheltuielilor publice. Mai mult însă decât deficitul, ghidarea utilizării conturilor publice ar trebui să treacă la fixarea

obiectivelor cheltuielilor publice. O putem face fără a fragiliza creșterea sau a pune în cauză necesitatea protecției sociale. Cheltuim echivalentul a 56% din averea națională în momentul în care media zonei euro, alături de care utilizăm acest gen de protecție, ajunge numai la nivelul de 49%. Am putea-o face într-un ritm hotărât, dar rezonabil, vizând o mai bună eficiență a cheltuielilor publice.

Trebuie să facem asta în vederea unor economii corecte, responsabilizând toți factorii care cunosc terenul mai degrabă decât prin tăieri succesive. Ținând cont de priorități și de imperativele prin care să se asigure dreptatea socială, toate sectoarele, statul și agențiile sale, colectivitățile locale și instituțiile însărcinate cu protecția socială își pot aduce și ele contribuția. Este oare logic să nu reformăm modalitățile de acordare ale celor 18 miliarde de euro utilizate personalizat, pentru ajutorul de locuință, din moment ce de acestea beneficiază mai degrabă proprietarii decât cei cărora le sunt adresate, alimentând astfel inflația în sectorul imobiliar? Este oare oportun să lăsăm să crească cheltuielile de funcționare a instituțiilor publice, inclusiv transferul de competențe, pe când cheltuielile pentru investiții se contractă? Este firesc să menținem plafonul indemnizației de șomaj la mai bine de 6 000 de euro, în timp ce înregistrăm un deficit de 4 miliarde de euro? Acționând cum sugeram mai sus, ne vom permite să diminuăm impozitele.

Pe termen scurt, este important să luăm acele decizii strategice care ne vor pune pe drumul bun. În ciuda opiniei partizanilor dogmatici ai „relansării“, trebuie să inițiem reforme structurale majore, să trecem în revistă sistematic politicile publice și să urmărim hotărât diminuarea cheltuielilor lipsite de eficiență. În ciuda opiniei partizanilor dogmatici ai „rigorii“, trebuie să ne asumăm realitatea că economia noastră are nevoie vitală de un anumit număr de domenii de activitate și că încă iese cu greu din criza economică și financiară. Ar fi absurd să ne sacrificăm creșterea economică viitoare numai pentru a câștiga o zecime de punct din PIB, în deficitul anului care vine, și să nu profităm de contextul istoric al taxelor scăzute în vederea finanțării unor investiții rentabile pentru economie. Prin urmare, cred că este necesar ca, pe termen scurt, să ducem o politică a respectului față de creșterea economică, sprijinită pe doi piloni, cu o egală ambiție: investiția publică în domeniile-cheie și diminuarea durabilă a cheltuielilor curente.

Iau în considerare trei domenii ca fiind prioritare pentru investițiile publice.

Cel dintâi este capitalul uman, cum zic economiștii, adică educația și formarea profesională. Încă o dată: investițiile în școală, în învățământul superior și în cercetare, dar și în formarea profesională continuă sunt absolut decisive. Este unica modalitate de a le oferi francezilor, în următoarele decenii, mijloacele pentru a-și îndeplini ambițiile. În acest domeniu, acuzăm o întârziere care ne costă scump. Care ne face mai puțin productivi, mai puțin inovativi și mai puțin competitivi. Care alimentează șomajul de masă și adâncește inegalitățile. Care, din punct de vedere strict contabil, este chiar dăunătoare, întrucât ceea ce nu investim în școli și în formarea profesională ne obligă să cheltuim chiar mai mult pentru a îndepărta efectele daunelor. A investi în „capitalul uman” înseamnă, totodată, și a finanța inovația. În materie de sănătate publică, de exemplu, avem capacitatea unor inovații formidabile, mai ales în spitalele publice, în laboratoarele publice, în întreprinderi.

În acest moment, le însoțim de „creditul pe impozit de cercetare”, pentru care ne invidiază o lume întreagă, fiindcă permite firmelor să scadă din impozit o parte a investiției în cercetare și dezvoltare. Cu toate acestea, sistemul este încă reticent în a lăsa inovația să se dezvolte: procedurile sunt încă prea îndelungate, iar normele prea complicate. Astfel, cercetătorii care au inventat inima artificială — premieră mondială franceză — au fost nevoiți, din cauza complexității sistemului, să plece în străinătate pentru a-și pune în aplicare proiectul. Încă o dată, trebuie nu numai să investim, dar și să simplificăm drastic pentru a putea sprijini și încuraja... nu pentru a pune bețe-n roate și a împiedica.

Cel de-al doilea domeniu prioritar pentru investițiile publice este tranziția ecologică. Dacă unele persoane vor mai continua să-și vadă numai de interesele lor pe termen scurt, ne vom îndrepta direct către dezastru. Lucru flagrant în domeniul energiei, în care firmele și cetățenii corecți nu sunt imediat recompensați prin liberul joc al pieței. Reabilitarea termică a locuințelor și electrificarea utilităților presupun investiție publică. Lucru adevărat însă și pentru domeniul agroecologiei, în care un agricultor izolat nu are neapărat și mijloacele de a trece de unul singur prin tranziția către un nou model care presupune punerea la treabă a întregului sector de activitate. Același lucru se poate spune și în privința infrastructurii și a transporturilor, care trebuie să servească mai bine tot teritoriul. Și aici avem nevoie de o coordonare și de o

mobilizare generală impulsionate de puterea publică, făcându-i mai vizibili, pe mai mulți ani, pe actorii privați. În aceste domenii, statul trebuie să intervină, să trimită mesajele potrivite celor în măsură să acționeze, să investească și să favorizeze inovația, să întărească fiscalitatea de mediu și să susțină toate firmele, mici sau mari, care ne îndreaptă către o economie bazată pe emisii scăzute de carbon și manifestând respect față de mediu.

Al treilea domeniu este cel al dezvoltării transmisiunilor pe fibră optică în toată Franța. După căile ferate, electricitate, televiziune, telefonie, este vorba acum despre deschiderea unui șantier național cum puține au fost în istoria noastră. Este o acțiune absolut vitală pentru regiunile cele mai enclavizate. Indispensabilă în ziua de azi pentru modernizarea rapidă a economiei, în așa fel încât să poată trece, în câțiva ani, pragul unui punct tehnologic crucial. Ca ministru, am condus activ actuala politică de dezvoltare a transmisiunilor pe fibră optică, prin intermediul operatorilor de telecomunicații. Cu toate acestea, am constatat că, în privința zonelor rurale celor mai retrase, statul trebuie chiar el, dincolo de cofinanțări, să se implice mai evident și, în cazul unor sincope ale operatorilor, să promoveze soluții inovative, inclusiv pe cale satelitară.

*

Aș vrea să stabilesc un tip de investiție planificată pe cinci ani. Este singura modalitate de a răspunde nevoilor istorice ale țării noastre și ale actorilor economici, oferindu-le astfel vizibilitatea necesară. Doresc, în acest domeniu, o inițiativă europeană rapidă, dar în niciun caz nu mai vreau să aștept decizii nesigure și, poate, prea lente.

Bineînțeles, regulile bugetare trebuie să ne incite să reducem deficitele permanente printr-o reducere a cheltuielilor publice care ne indică disfuncțiile administrației. Nu trebuie însă să ne împiedice să sesizăm oportunitățile. Iată de ce insist să separăm, în discuțiile naționale și europene, pe de o parte indiscutabilele nevoi ale economiei și ale eficientizării în cheltuielile de funcționare și, pe de alta, nevoia de investiții și de modernizare a economiei.

În acest domeniu, după cum bine vedem, Europa are un rol determinant. Dacă vrem să construim viitorul țării noastre, trebuie să determinăm reforme profunde

în Franța și să investim în Franța și în Europa.

*

În paralel, întreprinderile trebuie să înceapă investiții private. Doar astfel inovația și dezvoltarea noilor domenii de activitate vor permite să mergem către un model sănătos de creștere economică. În urmă cu douăzeci de ani, Franța a pierdut bătălia robotizării, prin frânarea investițiilor în robotică pentru a proteja locurile de muncă. Și nu s-a întâmplat așa, ci din contră. În uzinele lor, germanii au de cinci ori mai mulți roboți decât noi și au știut cum să păstreze și mult mai mulți angajați. Actualmente au o rată a șomajului aproximativ la jumătate față de a noastră. În acest moment, Franța nu are voie să rateze întoarcerea către inovație și către informatizarea economiei sale.

Prin urmare, este necesar ca întreprinderile — mici sau mari, manufacturiere sau industriale — să-și poată reconstitui diferența dintre prețul de vânzare și cel de cumpărare. Pentru aceasta, au nevoie de vizibilitate și de stabilitate. Trebuie să se poată proteja, să-și prevadă investițiile, să-și traseze strategia, să pornească spre cucerirea de noi piețe. În Franța de astăzi, întreprinderile petrec prea mult timp încercând să înțeleagă neconținutele schimbări legislative. Câtă vreme economiile se transformă cu o așa mare viteză, din moment ce contextul este din ce în ce mai nesigur, răspunderea puterii publice este aceea de a nu fi ea însăși sursă de îngrijorare și de paralizie.

Uneori chiar măsurile bune se dovedesc a fi ineficiente, întrucât instabilitatea le face nesigure. Cum să ne explicăm faptul că, începând din anul 2000, Codul Muncii a fost modificat de cincizeci de ori? Cum poate fi justificat faptul că, în cursul aceluiași cincinal, regulile unui sector sau modalitățile de impozitare au fost schimbate de mai multe ori?

Propunem, în aceste condiții, câteva principii simple: odată pusă în lucrare o anumită reformă, să nu mai modificăm măsurile luate și să lăsăm să fie aplicate înainte de le evalua; să ne angajăm să nu mai schimbăm de mai multe ori același impozit în decursul unui cincinal. Sectoare întregi ale economiei noastre au fost bulversate de schimbarea regulilor, fapt care a apăsât asupra activității economice, deși fuseseră decise în funcție de motivații pertinente. Am schimbat

de prea multe ori regulile într-un număr considerabil de ramuri ale economiei, precum imobiliarele, agricultura sau industria hotelieră și a restaurantelor. Vreau să nu mai apară noi reguli înainte de a fi analizate cele existente și cele lipsite de utilitate. Să fie întrebați actorii economicii, ba chiar toți francezii pentru a identifica regulile devenite caduce. Să li se ceară funcționarilor din teren discernământ și coerență.

Într-o fermă specializată în lapte și produse lactate, aflată la câțiva kilometri de Aurillac, pe care am vizitat-o, tânărul proprietar care o conducea mi-a explicat că îi fusese solicitat, cu doi ani mai înainte, să investească într-un bazin pentru dezinfectarea încălțăminteii la intrarea în grajd. Același serviciu al statului revenise după câteva luni asupra solicitării, spunându-i că numitul bazin trebuia demontat, întrucât, până la urmă, chiar acesta ridica anumite probleme de igienă. Regula îi fusese impusă fără nicio explicație. După care fusese modificată, fără a se mai oferi amănunte. Gluma îl costase venitul pe trei luni. Cum își mai poate cineva închipui că, într-un asemenea context, statul mai poate avea credibilitate, iar firmele mai pot investi în transformări utile, din moment ce sunt minate inexplicabil și autoritar?

Pentru a investi în inovare, întreprinderile au nevoie să-și poată aprecia profitul și, deci, să-și diminueze costul muncii, al energiei și al capitalului. Din acest punct de vedere, actualul cincinal a consemnat o cotitură, mai ales în privința costului muncii. CICE² și „pactul de responsabilitate și solidaritate“ au redat o anumită marjă de manevră întreprinderilor și au stopat hemoragia forței de muncă.

Aș vrea ca în acest domeniu lucrurile să fie clare. Doresc să fie diminuată presiunea fiscală care dăunează competitivității și să susținem investițiile productive. Pentru a o face, printre altele, voi modifica CICE prin ușurarea sarcinilor și voi hotărî și alte facilități, desființând cotizațiile sociale patronale. Pentru a finanța aceste măsuri, vom face economii din cheltuielile publice și vom propune o fiscalitate mai incitantă, mai ales în domeniile poluării și consumului. Numai în aceste condiții, întreprinderile vor putea proceda la noi angajări și investiții, cele două priorități ale economiei noastre.

Desigur, în privința inovării, stabilitatea regulilor și scăderea contribuțiilor nu rezolvă totul. Avem o forță care încurajează și dezvoltă, și aceasta este cea a antreprenoriatului nostru. Se vorbește deseori despre start-up. În spatele acestui termen se află mai mult decât efectul unei mode. Un nou model de întreprindere și de întreprinzător este pe cale de a ieși la lumină.

Acesta este fermentul transformării economice și al schimbării culturale. Fiindcă paradoxul francez, până în ziua de azi, poate fi fatal pentru viitorul nostru: pe de o parte, stigmatizăm eșecul, pe de alta, disprețuim reușita. Teama de eșec e înscrisă în carnea copiilor noștri: în școli, elevii care eșuează sunt obligați să se conformeze unui model unic de excelență. Rezultatul este că tinerii noștri își pierd încrederea în ei înșiși și li se face frică să mai îndrăznească. Iată de ce cred că este sarcina noastră să imprimăm în conștiințe ideea că, înainte de orice altceva, cel care a suferit un eșec este cel care a încercat. Și că acela care a dat greș are un avantaj considerabil în fața celui care nu a încercat nimic niciodată: acela de a fi acumulat experiență. În același timp, trebuie să valorizăm reușita, întrucât ea este cealaltă față a aceleiași monede. Trebuie să învățăm să-i celebrăm și să-i elogiem pe cei care reușesc, indiferent de domeniu. În consecință, să punem în lumină toate reușitele franceze, fie ele antreprenoriale, sociale, intelectuale, sportive sau culturale.

Îmi doresc două lucruri simple pentru ca antreprenoriatul să reușească și să se dezvolte în Franța. Mai întâi, o fiscalitate care să recompenseze asumarea riscurilor, îmbogățirea grație talentului, muncii și inovației mai degrabă decât renta și investițiile imobiliare. Fiscalitatea, și includ aici și actualul impozit pe avere, nu trebuie să-i pedepsească pe aceia care reușesc în viață și investesc în întreprinderi și în inovație.

*

Apoi este necesară o finanțare care să le permită întreprinderilor să ridice capitalurile mai rapid și masiv, lucru indispensabil într-o economie a cunoașterii.

Cum ne explicăm faptul că o companie precum Uber este în Franța zilelor

noastre principala firmă de vehicule cu șofer, în timp ce avem concurenți francezi care propun mai mult sau mai puțin același tip de serviciu? Fiindcă Uber a reușit deja să adune zeci de miliarde de dolari, pe când firmele franceze nu au obținut decât câteva zeci de milioane de euro. Problema, în Franța, este accesul rapid și masiv la fondurile proprii ale acționariatului.

*

În sfârșit, nu vor exista investiții în viitorul patriei noastre dacă statul nu va asigura o protecție corectă și respectarea regulilor de către toată lumea. Chestiune care trece, mai întâi, prin politicile concurențiale. În opinia mea, acesta este un instrument care a fost opus de prea multe ori și în mod artificial politicii industriale. Or, regulile concurenței le permit și micilor întreprinzători, și celor nou-apăruți să intre pe piață dacă luptă, muncesc și inovează. Fără asta, locul rămâne exclusiv rezervat celor care sunt acolo de multă vreme, se înțeleg între ei și fac tot felul de aranjamente. Concurența protejează împotriva conivenței și permite libertatea, iată esențialul.

Cum ar putea oare agricultorii să inoveze sau să investească în transformarea utilajelor de producție, dacă nu sunt protejați împotriva distribuitorilor, dacă nu li se asigură o concurență corectă, care să permită evitarea situației în care marile proprietăți se pun de acord între ele, reducându-le celorlalți profitul? Concurența este indispensabilă inovației.

Tot statul este acela care oferă o perspectivă pe termen lung.

Continuând exemplul de mai sus, agricultorii au deseori nevoie, pentru a supraviețui, să se modernizeze, să-și valorizeze mai bine producția, să-și cumpere utilaje pentru a produce la cost minim. Ca orice actor economic, și ei au nevoie de stabilitate pentru a-și putea planifica activitatea pe mai mulți ani. Cu atât mai mult în cazul lor, dacă nu se reglează piețele, pentru a-i ajuta să treacă peste fluctuațiile de preț, investițiile în domeniu vor deveni foarte complicate. Statul trebuie să garanteze stabilitatea pe termen lung, prin contracte între diverșii agenți economici, pentru a putea asigura lanțul care merge de la producător la consumator, protejând inovația indispensabilă.

Concurența neloială a țărilor străine este evident o frână în calea inovației și a creării de noi locuri de muncă. Prin urmare, este indispensabil să facem să fie respectate regulile jocului și să combatem ferm, împreună cu Uniunea Europeană, orice concurență neloială. Suveranitatea economică europeană este decisivă. Atunci când giganții asiatici sau americani nu respectă regulile jocului, atunci când un sector strategic trebuie să fie protejat, puterea publică are un cuvânt de spus și trebuie să-și asume răspunderea. Câtă vreme am fost ministru, nu am încetat să-mi mobilizez puterile pentru ca Uniunea Europeană să-și facă auzită vocea în fața actorilor chinezi ai oțelului și să apere mai bine întreprinderile siderurgice implantate pe pământul nostru. I-am apărut pe manufacturieri și pe comercianți în fața concurenței uriașilor internetului, ba mai mult, am pledat pentru ca aceștia să vadă în noua economie o oportunitate de dezvoltare. Ceea ce presupune să fie îndepărtate obstacolele care le împiedică progresul, începând cu multiplicarea normelor și taxelor care nu li se impun însă și celebrilor Google, Apple, Facebook și Amazon (GAFA).

*

Unele sectoare nu pot fi abandonate la bunul plac al jocului pieței. Protecția suveranității noastre naționale trebuie abordată fără naivitate, iar întreaga paletă a instrumentelor de intervenție publică disponibile trebuie să poată fi mobilizată: susținere directă, acționariat public, autorizarea investițiilor străine... Când vine vorba despre vreun sector legat de Apărare, este evident o miză strategică pentru suveranitatea noastră militară. Statul susține direct dezvoltarea programelor militare, mai ales pe post de client. În acest sector, trebuie conservat capitalul mai multor întreprinderi-cheie și urmărită îndeaproape evoluția capitalului întreprinderilor private. Și atunci când este vorba despre materie primă sau despre energie, statul trebuie să se afle în prima linie, întrucât acolo se joacă în același timp independența energetică a țării, seriozitatea marilor noastre opțiuni ecologice, costurile pentru ansamblul întreprinderilor și puterea de cumpărare a tuturor concetățenilor. Acest fapt a și făcut ca, de curând, statul să ia decizia legitimă de a restructura industria energetică nucleară care, singură, permite o producție de electricitate fără emisii de dioxid de carbon și la prețuri cu totul competitive. La fel de legitim va fi și ca mâine statul să susțină diversificarea complexului energetic, în așa fel încât să nu mai depindem de o singură

tehnologie.

Iată de ce nu m-am regăsit niciodată în soluțiile de-a gata ale diverșilor doctrinari, fie ei colbertiști sau liberali. Pentru cei dintâi, statul orientează, decide totul, conduce și execută: aceștia sunt nostalgicii planului Calcul³. Pentru ceilalți, nu există eșec al pieței și cea mai bună politică industrială este aceea de a nu avea niciuna. Personal, nu cred nici într-una, nici în cealaltă dintre soluții, nici în eficiența contestabilă a celei dintâi, nici în puritatea periculoasă a celei de-a doua.

*

Protecție corectă și respectarea regulilor, iată așadar care este rolul statului pentru ca întreprinderile noastre să poată investi în viitor. Provocarea este de anvergură. De zece ani încoace, Franța se zbate din cauza sechelelor crizei începute în 2008. Am ajuns obsedați, deseori pe bună dreptate, de proiectele pe termen scurt, de deficitul comercial sau bugetar, de dobânzi ori de diferențele dintre prețurile de vânzare și cele de cumpărare. În multe privințe, acești indicatori s-au îmbunătățit: am redus deficitul bugetar și ne-am sporit considerabil competitivitatea. În realitate, de treizeci de ani încoace reacționăm la evenimentele pe care le generează mondializarea, fără a le putea anticipa, și nu știm să ne găsim locul în acest context — cel al unei economii de excelență, al antreprenoriatului și al inovării, al avangardei în cadrul marilor transformări informaționale, culturale și ecologice.

² [Creditul de impozitare pentru competitivitate și muncă, avantaj fiscal echivalent cu o scădere a cotizațiilor sociale. \(N.t.\)](#)

³ [Proiect guvernamental lansat în 1966 de președintele Charles de Gaulle. \(N.t.\)](#)

VII

Să producem în Franța și să salvăm planeta

Dacă ținem să reușim în secolul XXI pe plan economic, trebuie să răspundem și noi provocării ecologice. Cum să facem să trăiască mai bine de zece miliarde de ființe omenești pe planetă, fără a o degrada și fără a ne sacrifica nivelul de trai? Acesta nu este nici un subiect oarecare, și nici o căsuță care trebuie bifată într-un program. A devenit unul central. E în miezul vieții noastre de zi cu zi, întrucât ne influențează alimentația, sănătatea, locuințele, mijloacele de transport. Ne dă peste cap modelul de dezvoltare și, mai profund, perenitatea civilizației umane.

Lupta pentru mediu este înainte de orice una politică. Tot așa cum unii au vrut să ignore, secolul trecut, crevasea tot mai amplă dintre clasele sociale, și astăzi există climatosceptici care, din convingere sau din calcul, neagă până și încălzirea globală. În Statele Unite sau în Europa, anumiți șefi de stat sau candidați la această funcție contestă deschis respectiva teză: după părerea lor, putem continua să trăim, să consumăm și să producem la fel cum o facem astăzi. Cu toate acestea, cei mai buni experți, precum Jean Jouzel, sunt lucizi în ceea ce afirmă și niciodată nu au fost contraziși.

Trebuie deci să continuăm să sensibilizăm, să explicăm, să arătăm că nu mai avem de ales și că trebuie ca urgent să accelerăm tranziția care deja a început.

La nivel internațional, este mai întâi necesar să definim obiectivele de atins pentru a inversa procesul de creștere continuă a emisiilor de gaze cu efect de seră. Un prim pas a fost făcut în timpul COP21⁴, care a avut loc la Paris anul trecut și care a permis adoptarea unui acord privind limitarea încălzirii globale cu cel mult două grade până în anul 2100.

Faptul că s-a putut ajunge la respectivul consens stă mărturie realității că suntem din ce în ce mai numeroși cei care considerăm că planeta noastră este pur și simplu în pericol și că trebuie să acționăm. De la începutul erei industriale, temperatura terestră medie a crescut, într-adevăr, cu un grad, cu consecințe care deja se pot constata: fiecare an este mai calduros decât precedentul; cheltuim tot

mai mult pentru a extrage ultimele picături de energie a trecutului, în loc să o îmbunătățim pe aceea a viitorului; un al șaptelea continent, făcut din plastic, s-a ivit parcă din ape; pe de o parte, risipim a treia parte din hrana pe care o producem și, pe de alta, obezitatea e în creștere; aparatura pe care o utilizăm pentru un an sau doi va avea nevoie de secole pentru a se degrada pe cale naturală. Iar numita tendință se accentuează. Dacă nu se face nimic pentru reducerea gazelor cu efect de seră, temperatura medie globală va putea deci să crească cu mai bine de patru grade până în 2100, lucru care se va traduce prin ridicarea considerabilă a nivelului mărilor, cu dispariția unui număr de insule, ba chiar cu părți întregi din unele țări precum Bangladeshul, cu multiplicarea evenimentelor meteorologice extreme.

Consecințele asupra mediului vor fi teribile, la fel și consecințele sociale, întrucât numărul de refugiați climatic va putea atinge mai multe sute de milioane de oameni, cu efecte asupra migrației și păcii mondiale. Spre exemplu, Siria a cunoscut între 2006 și 2011 cea mai groaznică secetă din istoria ei. Atribuită schimbărilor climatice, este considerată a fi unul dintre factorii care au dus la izbucnirea războiului. Să nu uităm niciun moment că schimbarea climatică îi amenință în primul rând pe cei mai slabi, mai săraci, mai tineri și generațiile viitoare.

*

Recordurile de temperatură atinse în 2016, care este, fără îndoială, anul cel mai călduros înregistrat vreodată, ne reamintesc urgența de a acționa. Fac parte dintre cei care salută munca pe care Franța a depus-o pentru a se ajunge la Acordul de la Paris, care a permis o mobilizare extraordinară a tuturor componentelor societății, peste tot în lume: state, firme, syndicate, asociații, colectivități, mișcări religioase.

Nu e mai puțin adevărat că totul rămâne de făcut. Lucru cu atât mai adevărat de la alegerea lui Donald Trump. Europa trebuie să se facă auzită în dezbaterea mondială, în așa fel încât angajamentele luate în numele COP21, inclusiv de Statele Unite, să fie respectate. Aceasta cu atât mai mult cu cât respectivele angajamente nu ne permit așezarea pe o traiectorie compatibilă cu obiectivul

celor două grade, traiectorie care trebuie revizuită în creștere. O mobilizare internațională echivalentă este necesară pentru protejarea biodiversității, a oceanelor, în continuarea adoptării noii agende a dezvoltării durabile. Și în acest domeniu, țara noastră are un rol major. Dispunem de al doilea spațiu maritim la nivel mondial. Suntem singura țară europeană clasată printre cele optsprezece cele mai bogate țări ale planetei în materie de biodiversitate și una dintre cele zece care adăpostesc cel mai mare număr de specii amenințate cu dispariția, pe plan global. În sfârșit, suntem prezenți în toate instanțele centrale ale administrării mondiale, de la G7 la G20, trecând prin Consiliul de Securitate al ONU.

Trebuie să ducem mai departe și să apărăm această acțiune. Să regroupăm serviciile competente ale statului în jurul acestui subiect și să le localizăm în teritoriile noastre de peste mări, cel mai frumos loc de desfășurare a mizei la care mă refer. Franța biodiversității și a climatului e aceea planetară, adică cea din teritoriile noastre de peste mări, unde este în primul rând prezentă și reală. Deci de acolo trebuie să ne începem organizarea și să ne plece mesajul. Nu de la Paris.

*

Mai mult: trebuie să fim noi înșine un exemplu. Iată de ce țin să plasez noua ecologie în inima politicii pe care Franța o va duce în decursul următorilor ani și în centrul politicilor pe care le va dezvolta Uniunea Europeană.

Doar în felul acesta vom avea legitimitatea de a ne face auziți de restul lumii. Sunt optimist. Noua ecologie pe care vrem să o așezăm în locul ei cuvenit nu vine cu nimic în contradicție cu noua economie pe care dorim să o promovăm, ci este una dintre componentele ei esențiale. Reprezintă o oportunitate economică pentru firmele care vor ști să aducă răspunsuri noi, să construiască locuințe care să consume mai puțină energie decât produc, să dezvolte o agricultură ecologică etc. Pentru aceasta sunt necesare investiții publice sau sprijin. Reprezintă, totodată, o oportunitate și pentru societate, întrucât aceste soluții ne vor permite să mâncăm mai bine, să fim mai sănătoși, să respirăm un aer mai puțin poluat... pur și simplu să trăim mai bine.

Departate de a fi în contradicție, imperativul economic și cel ecologic vor fi, în

viitor, din ce în ce mai compatibile.

Toată lumea cunoaște aventura lui Solar Impulse, avionul care a realizat înconjurul lumii numai cu energie solară. Mai puțin cunoscut este însă faptul că lucrul acesta a fost posibil grație progresului științific în domeniul chimiei. Franța dispune de toate atuurile pentru a fi un lider mondial al inovației de mediu.

Mâine, ceea ce numim clean-tech va fi unul dintre stâlpii majori ai economiei mondiale.

Costul de funcționare a tehnologiilor solare fotovoltaice a scăzut cu peste 80% din 2009 încoace și va urma o scădere de circa 60% până în 2025, făcând din acestea cel mai ieftin tip de generare a electricității. Despre energiile regenerabile, precum cele eoliană și solară, se știe că unele dintre problemele lor fundamentale sunt transportul pe distanțe lungi și stocarea. Aceste subiecte sunt însă exact cele centrale pentru cercetările dezvoltate de o serie de mari grupuri, dar și de firme noi din toată lumea. Iar Franța se numără printre cei mai buni în domeniu.

Marea, printre altele, este și va fi unul dintre spațiile transformării noastre energetice. Energiile maritime regenerabile vor continua să se dezvolte, permițând diversificarea producției.

În materie de eficiență energetică, se știe că efortul principal este de a scădea consumurile de energie din locuințe, izolându-le termic și echipându-le cu mijloace performante de încălzire. Progresele sunt în curs: centralele termice cu condensare au devenit normă, randamentul pompelor de căldură și al sistemelor de încălzire cu lemne a crescut considerabil, în timp ce firmele de construcții lucrează pentru simplificarea izolației pentru acoperișuri și pereți exteriori.

Suntem pe cale de a schimba era. Dacă cea de ieri se baza pe petrol, cea de azi și cea a viitorului se vor baza din ce în ce mai mult pe electricitate, atât în privința transportului în comun, cât și a deplasărilor individuale. Se vede cu ochiul liber extraordinara dezvoltare a vehiculelor electrice, prin diversificarea modelelor, sporirea autonomiei bateriilor și înjumătățirea prețului în mai puțin de zece ani. Inovația se regăsește și în materie de utilități, instrumentele informatizate permițând prin sistemul de autopartage sau vélopartage⁵ o mai bună planificare a transporturilor.

Noua economie ecologică va întări capacitatea noastră de a reface pământurile, râurile, chiar și oceanele noastre atacate în ziua de azi de veritabile insule de plastic, calitatea aerului pe care îl respirăm în case și în birouri. Din cauza poluării atmosferei, speranța de viață a unei persoane de treizeci de ani este redusă în medie cu cincisprezece luni în aglomerațiile urbane și cu nouă în zonele rurale, iar costurile poluării aerului în Franța sunt evaluate de unele studii la mai bine de o sută de miliarde de euro pe an.

Uzinele noastre au trecut deja, în mare măsură, la transformare. În Franța, în decursul ultimilor douăzeci de ani, ele și-au redus cel mai mult emisiile de gaze cu efect de seră, iar emisiile lor de particule toxice, precum sulful sau dioxina, au dispărut aproape cu totul. Uzina viitorului ne permite să intrăm în noi etape, transformând căldura în sursă de energie pentru rețelele de încălzire ale orașelor, redefinind produsele de consum perimate pentru a le oferi o nouă viață, pe scurt schițând economia circulară în care nimic nu se aruncă și totul se reciclează.

Franța, întrucât numără în rândurile ei cercetători de cel mai înalt nivel în domeniile chimiei, fizicii și biologiei, întrucât dispune și de o rețea antreprenorială densă și mixtă, constituită în același timp din mari grupuri industriale, din întreprinderi mici și mijlocii în puternic avânt și dintr-o rețea start-up deosebit de performantă, are toate atuurile pentru a se impune ca unul dintre spațiile puternice dedicate tehnologiilor curate. Este, prin urmare, vremea să dăm tuturor partenerilor economici un impuls politic puternic, semnal al unei mari mobilizări naționale, în serviciul tehnologiilor verzi.

Trebuie să veghem ca acest moment decisiv să nu intre în impas. În pragul anilor 2000, am ratat trecerea la noile tehnologii ale informației și comunicațiilor, la această revoluție informatică în fruntea căreia stau, în ziua de azi, marile grupuri americane. În următorii cinci ani, trebuie să oferim mijloacele prin care să ne putem număra printre campionii mondiali ai clean-tech. Este un pariu atât pentru întreaga planetă, cât și pentru suveranitatea noastră industrială. În Franța nu se va mai putea produce ca înainte. Consecințele vor fi milioane de locuri de muncă și miliarde de euro economie.

Pe de altă parte, sistemul financiar al Parisului este pe cale de a fi dotat cu o strategie și cu reguli ale jocului susceptibile de a-l transforma în lider internațional al finanțelor verzi. În această perspectivă, consider că Europa nu ar avea decât de câștigat dotându-se cu o fiscalitate de mediu care să pună în valoare comportamentele corecte, cele ale concetățenilor noștri, dar și cele ale

întreprinderilor, lucru care ar permite relaxarea fiscalității muncii.

Această nouă ecologie ne va marca lumea cu atât mai mult cu cât secolul XXI va fi în mod special unul al orașelor. Or, orașele au de jucat un rol major în scoaterea la lumină a diferitelor provocări de natură ecologică. În acest domeniu, avem atuurile noastre de pus în valoare.

În primul rând, fiindcă ne putem sprijini pe un model istoric care, înainte chiar de a fi fost inventat termenul, era cel al orașului durabil. Spre deosebire de cea mai mare parte a orașelor americane sau asiatice, orașele europene sunt dense și nu s-au construit nici în jurul automobilului, nici al extensiilor urbane.

Or, tocmai în orașul dens pot fi instalate sisteme de transport în comun fără emisii de gaze toxice și se pot constitui rețele energetice inteligente. În ziua de azi, țările noastre se află așadar în avangarda constituirii de rețele inteligente, în ridicarea de cartiere bazate în întregime pe energie pozitivă, în dezvoltarea de sisteme de autopartage și vélopartage sau, pur și simplu, într-o nouă organizare care să favorizeze deplasarea pietonală, fie ea și pentru plimbare.

Acest tip de oraș este mai sobru, dar și mai uman. Favorizează întâlnirile, creează noi legături între locuitori. Departe de a fi o ecologie a constrângerii, noua ecologie pe care dorim să o dezvoltăm este una a plăcerii, a plăcerii redescoperite de a trăi într-un oraș liniștit. De altfel, locuitorii acestuia devin, cu fiecare zi tot mai mult, actorii săi. Pot fi văzuți în această postură prin intermediul comunităților pe care le formează pentru a regla consumurile de energie sau pentru a-și înființa grădini publice.

Franța beneficiază de cunoștințele necesare și de campionii mondiali în domeniul orașului durabil. Nu este o întâmplare faptul că Parisul are cea mai densă rețea de metrou din lume și că Parisul și Lyonul au fost printre primele care au creat căi de rulare pentru sistemul de vélopartage.

De această transformare trebuie să beneficieze toată lumea și mai ales cei cu venituri modeste. În niciun caz acest nou tip de oraș inteligent nu trebuie să ajungă paradisul celor cu mijloace materiale considerabile. Lucru care impune investiții în transportul în comun, dezenclavizarea cartierelor sărace și investiții publice și private în amenajarea urbană. Noul oraș inteligent trebuie să permită și persoanelor cu venituri modeste să se deplaseze cu costuri minime și să trăiască în locuri frumoase.

*

Noua ecologie ne dă posibilitatea să transformăm și satele. Poate fi un factor puternic de dezvoltare dacă, și în acest caz, vom ști să descoperim oportunitățile. În primul rând, fiindcă diversificarea activităților, mai ales producerea și valorizarea energiei, constituie o sursă de venit care se va transforma în creștere pentru agricultori. Apoi, fiindcă multiplicarea crizelor conjuncturale (lapte, carne, cereale etc.), sanitare (vaca nebună, gripa aviară), de mediu (pesticide, nitrați) sunt mărturia unui model agricol în criză. Pe de o parte, agricultorii își doresc, cum o fac toți francezii, să poată trăi pur și simplu din munca lor. Nu cer mai mult ajutor, ci țin ca munca să le fie remunerată cu un preț corect. Pe de altă parte, consumatorii așteaptă o alimentație mai sănătoasă și mai echilibrată și contează pe agricultorii francezi să le-o ofere. În viitorul apropiat, trebuie să construim un nou pact între societate și lumea agricolă, pentru a permite unui număr cât mai mare de persoane să aibă acces la hrană de calitate, cu preț accesibil, dar care, totodată, să garanteze și agricultorilor un venit decent. Acest pact social presupune o agricultură în același timp competitivă și durabilă. Consider că aceste exigențe nu sunt contradictorii. Trebuie însă să dăm posibilitatea agricultorilor și industriei agroalimentare să se transforme. Și trebuie să veghem ca marile lanțuri de distribuție să-și joace și ele rolul.

Pentru aceasta, trebuie să reglăm mai bine diferitele filiere, prin intermediul unor contracte care să ducă la determinarea prețului corect, cel ce-i permite producătorului, procesatorului și distribuitorului să trăiască și să investească. Lucru care presupune transparența tuturor prețurilor de vânzare și de achiziție și acorduri multianuale prin care fiecare să poată vedea în perspectivă, pentru a nu suferi de pe urma volatilității prețurilor. Fiecare dintre noi trebuie să înțeleagă că de agricultură depinde suveranitatea noastră alimentară și, deci, viitorul nostru.

În acest context, noua politică agricolă comună (PAC) pentru 2020 va constitui o întâlnire importantă pentru o reglare mai eficientă care să permită progrese în domeniul protecției împotriva fluctuațiilor prea puternice de preț.

Și practicile în această ramură trebuie să se schimbe. Agricultorii trebuie să se implice mai mult în lanțul către desfacere pentru a-și valoriza produsele. În acest

sens, trebuie ajutați și încurajați. Astfel, la câțiva kilometri de Chateau-Thierry, în departamentul Aisne, l-am cunoscut pe responsabilul unei exploatații familiale de porci și păsări care de multă vreme ar fi trebuit să-și închidă afacerea. Cu numai cincizeci de scroafe și sub valul violent al crizei din ultimii ani, nu avea nicio șansă. A investit însă în calitate, a procesat el însuși carnea și a vândut produsele, utilizând cel mult un intermediar. Acum, nu doar că supraviețuiește mai departe, dar cei trei copii ai lui vor putea duce mai departe ferma, continuându-i diversificarea.

Această transformare a fost deja asumată de către viticultori, prin înlocuirea producției de masă, cum era, de pildă, cea din Midi, prin vinurile cu denumire de origine controlată (DOC). Viticultorii, care erau pe punctul să piardă totul, au descoperit o nouă dinamică economică, trăgând după ei și o refacere turistică zonală. Ceea ce s-a făcut în domeniul viticulturii trebuie realizat pentru ansamblul lanțurilor noastre agricole care se vor impune astfel și consumatorilor francezi și celor străini. Recent, UNESCO a clasat gastronomia franceză în patrimoniul mondial al omenirii. În jurul acestei imagini de marcă sunt posibile debușuri pentru toate produsele noastre agricole, dacă vom fi capabili să le sporim calitatea. Și aici, ca și în celelalte domenii, producția franceză nu se decretează, se câștigă.

*

Francezii sunt printre cetățenii cei mai preocupați de viitorul planetei, dar, când vine vorba despre schimbarea obiceiurilor, abia dacă ating media europeană în privința reciclării sau a reabilitării termice a locuințelor.

Ecologia nu se poate reduce numai la dezbateri între experți sau la mari conferințe internaționale, ci se trăiește zi de zi prin decizii și inițiative luate la nivelul agenților economici, al întreprinderilor, al colectivităților locale, al ONG-urilor: reciclare, alegerea bunurilor de consum de folosință îndelungată, aprovizionarea cu materii prime durabile, fabricarea de produse ecologice care să poată fi reparate nu aruncate, mobilitate, lucrări de izolare. Puterea publică are datoria de a crea instrumentele și de a îndemna la acțiune, dar nu poate decide în locul tuturor actorilor.

Trebuie să i se permită fiecăruia să se implice în felul său, cu încredere în hotărârile publice.

⁴ [Conference of Parties, a 21-a conferință asupra mediului, sub egida ONU, desfășurată la Paris între 30 noiembrie și 12 decembrie 2015. \(N.t.\)](#)

⁵ [Mașini, respectiv biciclete în serviciu liber — acest sistem reprezintă o societate comercială, o agenție publică, o asociație sau un grup de persoane care pune la dispoziția clienților sau membrilor un număr de autovehicule, respectiv biciclete, contra unui tip de cotizație, la care se adaugă suma de utilizare. \(N.t.\)](#)

VIII

Să ne educăm toți copiii

A investi în viitorul nostru și a produce pentru secolul XXI sunt principiile centrale ale reînnoirii productive. Pentru a ne redresa țara și pentru a permite fiecăruia să-și găsească locul în cadrul marii transformări care deja a început, pentru școală trebuie dată cea dintâi bătălie.

Întrucât trebuie să refuzăm tot ce ar conduce la încremenirea francezilor în diferitele lor spații de origine. Acest refuz este calea franceză, cea care ne-a asigurat grandoarea. Dincolo de asta, însă, avem datoria de a lupta ca accesul la cunoaștere și la cultură să fie mai bine împărtășit.

De-a lungul secolului trecut, școlile, gimnaziile, liceele, universitățile, marile noastre școli nu s-au făcut de râs. Nu din întâmplare a ajuns Franța o mare putere științifică, tehnologică, militară, comercială, culturală și politică. Doar datorită faptului că francezii au fost foarte bine educați am putut cunoaște reușite excepționale o atât de îndelungată perioadă. În țara noastră accesul la educație a fost permis unui mare număr de persoane, unor tot mai diversificate categorii sociale, a crescut considerabil procentul de posesori ai diplomelor de bacalaureat și de învățământ superior.

Atâta doar că acum rezultatele școlii noastre au ajuns mediocre. Sistemul de educație menține inegalitățile, dacă nu cumva chiar le accentuează, în loc să le reducă. Elevilor francezi le lipsește încrederea în ei și în instituții. Părinții le sunt nemulțumiți. Dar, mai ales, dascălii se zbat în indiferența unui sistem birocratic care nu mai știe să le recunoască nici eforturile, nici meritele.

Unul din cinci elevi absolvă școala primară fără a ști să citească, să scrie și să socotească. Cele dintâi victime ale acestei hecatombe sunt cei mai săraci francezi care, de obicei, provin din părinți imigranți. Nu se descurcă mai bine nici la gimnaziu și nici la liceu, deși această din urmă treaptă a știut să dezvolte filiere tehnologice și profesionale, fără însă a fi atins eficiența sistemului de ucenicie al vecinilor noștri germani. Când nu știi să scrii și să citești în clasa a cincea, sunt

aproape nule șansele ca, ulterior, să poți învăța o meserie și, mai târziu, să-ți găsești un loc în societate.

Sistemul nostru de învățământ superior îi departajează pe studenții cu potențial ridicat de ceilalți. Cei dintâi au vocația să acceadă în marile școli și către o mai bună formare universitară. Ceilalți, care au mai mare nevoie de sprijin, intră deseori orbește în universitate la cursuri cărora țara nu le oferă nici efortul, nici atenția necesare.

*

În materie de educație, au fost pornite mai multe așa-zise reforme, dintre care cea mai nouă este aceea a ritmurilor școlare, care constituie totuși o miză importantă pentru viața de zi cu zi a elevilor și pentru buna funcționare a școlilor. Mai întâi a fost suprimată formarea inițială a învățătorilor, după care a fost recreată, fără a se pune problema obiectivelor vizate. Au fost sporite, după care au fost reduse mijloacele, fără a se ajunge la rezultate și fără a fi evaluate consecințele. Stânga și dreapta au fost, rând pe rând, artizanii acestui eșec care face ca acum Franța, a cincea țară a lumii ca bogăție, să fie o națiune cu performanțe mediocre în privința acumulării competențelor de bază; acest lucru este valabil pentru dobândirea cunoștințelor fundamentale de matematică, pentru stăpânirea scrisului și vorbitului în engleză, dar și pentru alte discipline.

De prea mulți ani, statul își interzice transformări radicale. Își interzice chiar să ridice noi probleme, privându-se astfel de răspunsuri originale și de eficiență. Viitorul copiilor țării noastre și, mai ales, al celor mai defavorizați — trei milioane de francezi trăiesc sub pragul de sărăcie — reclamă mai mult decât niște reforme marginale sau decât alocarea mai multor sau mai puținor mijloace ori decât niște discuții despre evoluția unui program sau a altuia...

Dacă avem de pus la punct o revoluție, ei bine, aceea este revoluția școlii. Care are de dus trei bătălii.

*

În primul rând, cea a școlii primare. Întrucât acolo iau naștere rădăcinile inegalităților și acolo este cel mai eficient să acționăm. În Franța, investițiile publice în învățământul primar sunt net inferioare mediei țărilor dezvoltate. Atâta vreme cât nu vom reuși să obținem rezultate mai bune în școala primară, situația școlii gimnaziale, căreia îi cerem să primească elevi cu mari dificultăți, nu se va putea ameliora. Să începem, așadar, cu obiectivul prioritar al unor grădinițe și școli elementare mai performante și mai corecte.

Proiect care presupune un plan major de reinvestire în beneficiul școlii primare și, în primul rând, al grădinițelor situate în rețeaua de educație prioritară ce asigură egalitatea de șanse, înjumătățirea numărului de elevi din clasele pregătitoare ale acestei rețele, formarea și sprijinirea învățătorilor, mai ales în folosul anumitor zone urbane și rurale. La asta se adaugă necesitatea de a investi și în personalul didactic și de a îmbunătăți medicina școlară. Sunt elevi care absolvă școala elementară fără a ști să citească sau să scrie fiindcă au tulburări de vedere, de auz sau alte patologii diagnosticate prea târziu. Reperate încă de la primele semne, ar fi putut fi corectate, iar sprijinul necesar ar fi putut fi oferit la timp. Aceasta va fi una dintre prioritățile mele și o voi finanța în primul rând, revenind asupra mai multora dintre ultimele reforme inutile și costisitoare.

Școlarizarea precoce, mai ales a copiilor provenind din mediile cele mai defavorizate, are un efect pozitiv, care nu mai trebuie dovedit, în privința dezvoltării limbajului și vocabularului, condiție fundamentală pentru accesul la citit și la scris. Acest aspect va fi dezvoltat.

Țin, de asemenea, să revizuiesc funcționarea hărții școlare în așa fel încât să dezentralizăm cartierele și să luptăm împotriva determinismului social și școlar care se instalează de la cele mai fragede vârste. Acest lucru implică redefinirea și clarificarea regulilor de repartizare a elevilor, punerea în valoare a școlilor de cartier cu probleme, prin adoptarea practicilor pedagogice inovative și exclusive și asigurarea transportului școlar în consecință.

În ceea ce privește gimnaziul, vom reveni asupra desființării sistemului accelerat de învățare a limbilor străine, poartă deschisă pentru tinerii noștri în înțelegerea cetățeniei europene. Vom restabili în toate unitățile școlare clase bilingve de engleză și germană, începând cu clasa a V-a. Formarea de tineri germanofoni este strategică pentru relațiile franco-germane, conform angajamentului solemn

luat de generalul de Gaulle în 1963.

*

După școala primară și gimnaziu, cea de-a doua bătălie va privi orientarea înainte și după bacalaureat, chestiune cu atât mai urgentă, după părerea mea, cu cât nu pare a-i preocupa cu adevărat acum pe responsabili sistemului educativ. În ziua de azi, circa 100 000 de tineri ies în fiecare an din sistem fără diplomă și fără o formare profesională. Pe de altă parte, în momentul în care 80% dintr-o promoție ajung la bacalaureat, mulți sunt aceia care se pierd ulterior în facultăți ce nu li se potrivesc și pe care le abandonează. O situație confuză și pentru ei, și pentru societate.

Și de aici pornesc iarăși nedreptăți profunde. Întrucât, atunci când copilul provine dintr-o familie cu disponibilități financiare, iar rezultatele școlare sunt cele scontate, poate ajunge într-o clasă pregătitoare sau de formare selectivă, fără a mai vorbi despre cei care, tot mai numeroși, pleacă în străinătate pentru a urma o universitate anglo-saxonă sau europeană. Însă, atunci când nimeni nu-l poate orienta sau sfătui pe un tânăr, acesta se trezește deseori fără o formare preuniversitară anume, într-o filieră a învățământului superior în care a ajuns din greșeală, în timp ce o cale mai limpede de orientare către o altă disciplină i-ar fi fost mai potrivită. Trebuie, așadar, să dezvoltăm masiv eforturile în vederea orientării profesionale încă din gimnaziu.

Aceste eforturi nu trebuie să se constituie în funcție de ceea ce sistemul consideră bun sau util, ci de potențialul fiecărui tânăr francez. Acesta este cel care trebuie să primească toate informațiile pentru a i se permite să aleagă liber calea pe care va merge. În acest sens, doresc să fie afișate la vedere, în momentul înscrierii pe un drum universitar sau profesional, rezultatele elevilor din ultimii lor trei ani de școală. Trebuie știut câți dintre ei și-au atins țelul, câți au găsit un serviciu sau urmează o facultate. Numai o asemenea transparență și o mai bună informare a elevilor, dar și a familiilor lor, vor reface condițiile necesare echității.

Învățământul profesional trebuie să fie considerat ca un atu al sistemului nostru educativ, cu toate drepturile care derivă din acest fapt. Și va fi esențial grație

efortului de orientare profesională. Dacă nu se dezvoltă așa cum ar trebui, înseamnă că sistemul nostru de educație nu îl recunoaște, așa cum ar fi necesar, dacă nu cumva manifestă chiar o anumită rezistență la adresa lui. Dar mai înseamnă și că întreprinderile noastre nu-și asumă cine știe ce rol în această formare. Să simplificăm: statul trebuie să definească programele și cadrul de desfășurare pentru învățământul profesional, iar gestionarea acestor filiere trebuie să fie transferată la nivelul regiunilor.

*

În sfârșit, cea de-a treia bătălie privește învățământul superior. Universitățile noastre abundă în reușite și în premii mondiale. Suntem onorați cu premii Nobel și cu distincții de prestigiu pentru numeroase discipline. Observăm, de asemenea, peste tot un număr de inovații care traduc energia și dorința de a merge înainte. Există, totodată, și mândria de a fi student „la o facultate”. Punând în lumină toate aceste succese, le vom trezi studenților și cercetătorilor — fie ei francezi sau străini — gustul pentru Universitatea franceză. Lucru necesar atât pentru coeziunea socială, cât și pentru economie!

Provocările universității nu sunt totuși unele oarecare. Numărul studenților e într-o creștere accelerată, și tendința va continua. Din 1960 încoace, numărul de studenți a crescut de opt ori. Concurența internațională a crescut și ea și se va accentua în continuare. De acum, Asia este un actor egal în domeniu, din Japonia până în China. În ziua de azi, concurentul unei universități pariziene nu mai este o altă universitate pariziană, ci Școala Politehnică Federală din Lausanne, din Elveția, sau London School of Economics, din Regatul Unit. Grație revoluției informaționale, este acum posibil să urmezi un curs la Massachusetts Institute of Technology (MIT) din Boston, fără să pleci din Paris, fără să te înscrii, fără să fii student acolo și cu niște costuri mult reduse. Puțin câte puțin, piața cunoașterii nu mai este una regulată. Părți întregi din economie se clatină. Milioane de locuri de muncă sunt pe cale de a se transforma în fabrici, în bănci și în domeniul asigurărilor. Rata șomajului de care suferim este și o expresie a incapacității noastre de a sesiza noile oportunități economice. Economia noastră va rămâne printre primele din lume, cu condiția ca universitățile franceze să se adapteze și să evolueze în ceea ce privește formarea profesională.

În acest context, dacă vrem să reușim, trebuie să le oferim mai multă autonomie pedagogică și mijloacele materiale necesare. Trebuie să-i protejăm pe studenții care nu dispun de mijloace materiale cu ajutoare sociale reale, să le permitem universităților să obțină contribuții din partea studenților cu o situație materială mai bună, să dispună de mijloace de a-i atrage pe cei mai buni dascăli, să deschidă bibliotecile universitare seara și la sfârșit de săptămână, după cum studenții chiar au nevoie și după cum se face în multe țări străine, mai ales în Statele Unite. Trebuie s-o sfârșim odată cu vechile dogme care nu fac decât o sigură victimă: tinerii noștri. Fiindcă nu avem decât o datorie: să-i susținem pentru a reuși.

*

Cum putem face asta? Mulțumită învățătorilor și profesorilor!

Pentru mine, problema nu este pretinsa „criză de recrutare“. Numărul de candidați pentru profesiile de învățător și de profesor nu a fost niciodată atât de ridicat. Problema se găsește în funcționarea educației naționale, adică a modului de gestiune a mișcărilor profesorilor, coadministrați tehnocratic și de instituțiile statului, și de sindicate.

Regulile de schimbare a locului de muncă, rigide și prea puțin transparente, au condus la o situație insuportabilă și pentru învățătorii și profesorii în cauză, și pentru copiii din regiunile defavorizate ca, de pildă, cei din Seine-Saint-Denis: învățătorii și profesorii titulari sunt prea tineri, lipsiți de experiență și prea puțini.

Numărul de reglementări nu încetează să crească, mai ales prin „circulare“... Logica susținerii, experimentării, evaluării, partajării de cunoștințe e precară. Pe de o parte, funcționarii din minister nu se pot abține să nu spună unui număr de mai bine de un milion de angajați ce au de făcut, până la detaliu; pe de altă parte, conservatorii țină că se aduce atingere egalității republicane dacă ai ghinionul să pronunți cuvântul „autonomie“. Este imperativ să înțelegem cât mai urgent că uniformitatea nu e un factor de egalitate: dacă obligi pe toată lumea să procedeze la fel, poți fi sigur că doar o mică minoritate se va descurca. Din contră, trebuie să facem mai mult pentru cei care au mai puțin. Cum poate cineva crede cu sinceritate că o școală primară din rețeaua pentru zonele defavorizate, în care

60% dintre elevi nu știu nici să scrie, nici să citească în momentul în care ajung în clasa a V-a, poate face față acelorași provocări ca o școală dintr-un cartier favorizat? Chiar trebuie să investim la fel în aceste școli, sub pretextul că suntem dominați de pasiunea pentru egalitate? Convingerea mea este că primelor școli amintite trebuie să li se acorde mult mai multe mijloace și mult mai multă autonomie. Trebuie să li se permită să încerce ceea ce nu s-a mai încercat niciodată: să-i atragă pe cei mai buni învățători, plătindu-i mai bine, și să crească numărul orelor de curs. Pentru a sluji cu adevărat egalitatea, trebuie să li se dea mai mult celor care au o mai mare nevoie.

În realitate, totul ține de încrederea care li se acordă actorilor din teritoriu. Aceștia sunt cel mai bine plasați pentru a cerceta, organiza și finanța cele mai interesante inovații. Mă gândesc, în special, la noile metode de „e-learning“, care le-ar permite elevilor care nu știu să citească după clasa pregătitoare și care intră în clasa întâi să-și rezolve întârzierea. Conform acestei logici, autonomia școlilor ar trebui să fie asumată și să servească drept nou model pentru organizarea educației naționale. Contrapartida legitimă a acestei mișcări ar fi apariția unei instanțe de evaluare a școlilor, independentă și puternică, bazată pe obiective clare și împărțite de toată lumea. Ceea ce înseamnă că învățătorii vor putea avea, în teritoriu, inițiative, vor putea testa și adapta în funcție de posibilitățile copilului și alte metode, având drept scop unic ca acesta să învețe mai bine. Sunt pentru alocarea de mijloace considerabile unor echipe de învățători și profesori care ar dori să se adune la un loc și să experimenteze soluții noi, și asta încă de la începerea anului școlar 2017–2018. Bineînțeles că vor da socoteală pentru rezultatele obținute, dar în primul rând li se va acorda încredere. De altfel, nimic nu le va sta în cale acelora care ne vor propune unități școlare — școli, gimnazii, licee — radical noi.

Vom reuși această revoluție dacă vom regăsi fermentul angajării noastre republicane. Dacă vom reășeza profesiunea de profesor în inima republicii. Parcursul personal m-a făcut să pot observa îndeaproape în ce măsură a transmite și a forma sunt provocări fondatoare. Numai că s-a rupt ceva în contractul dintre națiune și învățătorii și profesorii ei. Fisură pe care dreapta a lăsat-o să se mărească. Fractură pe care stânga nu a știut să o repare. Ba chiar, în anumite circumstanțe, a crezut că are cum să jongleze cu această situație, iar francezii, mai ales cei mai defavorizați, au simțit din plin acest lucru. Eroare morală care trebuie corectată.

Dacă nu luăm în calcul situația morală a cadrelor didactice, nu ajungem nicăieri.

Mă refer la tinerii învățători și profesori aruncați în oceanul zbuciumat al unor zone dificile, al celor lipsiți de experiență, confrunțați cu probleme de disciplină, al titularilor unui doctorat așteptând de ani de zile un post de conferențiar, apoi decenii de-a rândul pe cel de profesor universitar.

Apar sarcini administrative tot mai grele, relația cu părinții se degradează, remunerația nu este mărită în mod regulat, se exercită presiuni pentru a munci în plus pentru aceiași bani, dacă nu cumva pentru mai puțini.

Deseori, și trebuie să avem curajul să spunem asta, stresul cadrelor didactice nu-și găsește rădăcinile în societate, ci chiar în zona învățământului: administrația omniprezentă, aglomerația complexă, gestiunea școlilor în care separația dintre autonomie și supunerea în fața unor regulile venite de sus nu e foarte clară, în sfârșit, necontenitele schimbări de programă și directivele ministeriale care decid soarta elevilor mai mult decât o fac profesorii care totuși îi cunosc mai bine.

Cu toate acestea, da, revoluția în școală este posibilă fiindcă o vom face împreună cu învățătorii și cu profesorii.

IX

Să poți trăi din munca ta

Nu cred că politica trebuie să promită fericirea. Francezii nu sunt naivi, știu bine că politica nu poate totul, nu are mijloacele de a regla totul, de a reacționa în toate situațiile, de a îmbunătăți totul. Mai mult decât să vizeze fericirea, am convingerea că politica trebuie să asigure cadrul care va permite fiecăruia să-și descopere calea, să devină stăpân al propriului destin, să-și exercite libertatea. Să-și poată alege modul în care își trăiește viața. Cu această promisiune a emancipării trebuie să-și reînnoade politica parcursul. Dar pentru a-ți putea alege modul în care să trăiești, trebuie în primul rând să poți trăi din munca pe care o prestezi.

Fiindcă numai muncind poți trăi, îți poți educa urmașii, poți profita de existență, poți învăța și poți țese legături cu ceilalți. Tot prin muncă îți poți depăși condiția și îți poți asigura un loc în societate. Ca atare, nu cred în discursurile despre „sfârșitul muncii“. Rezervând de facto serviciile doar pentru cei mai productivi, asumând decizia de a trece o parte din populație în gropile „inutilității“ economice mi s-a părut întotdeauna o sfidare strigătoare la cer a celei mai frumoase dintre promisiunile republicii, aceea a emancipării tuturor. Iată de ce sunt convins că lupta împotriva șomajului trebuie să rămână prioritatea noastră. Exemplul partenerilor noștri care au reușit în acest domeniu, începând cu Germania, arată că șomajul nu este o fatalitate. Există soluții, dar ne trebuie curajul să le punem în practică.

Iată de ce nu cred că șomajul minim datorat numai perioadelor de trecere de la un serviciu la altul ajunge pentru a reda concetățenilor noștri încrederea. Stau mărturie exemplele Regatului Unit sau Statelor Unite, în care totuși acest obiectiv a fost atins. Brexitul, ca și ascensiunea la putere a lui Donald Trump sunt simptome ale disperării societății atunci când aceasta renunță la egalitate.

Este necesar să-i oferim fiecărei persoane un loc de muncă și fiecărui loc de muncă o remunerație demnă și perspective.

Unde ne aflăm, însă, acum, din punctul de vedere al acestei promisiuni?

Piața muncii din țara noastră este bolnavă pe toate palierele ei. Rata șomajului s-a instalat serios la un nivel ridicat: o persoană activă din zece, un tânăr din patru și, în anumite cartiere cu probleme, o persoană din două. Regiuni întregi au ajuns să fie lipsite de locuri de muncă, alimentând disperarea și furia celor care suportă această situație și generând teritorii propice pentru radicalizare islamistă sau pentru votanți ai Frontului Național. Spaima se răspândește către ansamblul societății, încă din copilărie ajungând să fim bântuiți de alegerile greșite pe care le facem în privința studiilor, a locului de muncă, a sectorului de activitate care ne-ar putea face să alunecăm de cealaltă parte. Nici cei care au un loc de muncă nu sunt totuși salvați. Alături de cei care beneficiază de contract de muncă stabil, pe durată nedeterminată, există milioane de persoane condamnate la o perpetuă precaritate — 70% dintre servicii se bazează pe contracte pe perioadă determinată, de la o lună la alta, deseori în cadrul aceleiași firme. Mai sunt și cei care nu reușesc să trăiască doar din produsul muncii lor, precum agricultorii sau angajații cu timp redus de muncă, în marea lor majoritate femei.

Țara noastră are nevoie de reguli care să permită fiecăruia să trăiască din munca prestată. Or, actualele noastre reguli, concepute la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, nu mai răspund provocărilor contemporane.

Respectivele reglementări îi favorizează pe cei denumiți insiders, adică pe aceia care au un serviciu și sunt mai bine protejați decât ceilalți, în defavoarea celor denumiți outsiders, așadar a celor mai tineri, mai puțin pregătiți, mai fragili. Iată motivul pentru care modelul nostru social a ajuns în același timp nedrept și inefficient, avantajându-i pe cei ce au deja o situație și paralizând mobilitatea.

Aș vrea ca mai întâi să garantăm fiecărei persoane că își poate găsi locul pe piața muncii, indiferent de parcursul ei școlar. Avem acum două milioane de tineri fără loc de muncă și fără o calificare. Milioane de muncitori fără o diplomă sau ca și cum nu ar avea-o. Trebuie să le facilităm accesul la un serviciu, fără ca astfel să renunțăm la importanța calificărilor.

Totodată, trebuie să sistematizăm învățământul profesional pentru toate tipurile de formare, până la nivelul bacalaureatului, să concentrăm resursele către nivelurile de jos ale calificărilor și să dăm mai multă greutate sectoarelor de activitate, pentru ca fiecare să se poată forma în meseria aleasă.

Cea mai mare parte dintre calificări este indispensabilă și trebuie să recunoaștem rolul acestora în construcții și în numeroase alte sectoare. Numai că, adesea, acestea îi blochează pe cei mai slabi sau mai puțin pregătiți profesional, împiedicându-i să-și creeze propria firmă și să-și ia viața în mâinile lor. Pentru unii este mai ușor să-și găsească un client decât un angajator. Dacă locuiești în Stains, în regiunea pariziană, sau în Villeurbanne, în cea lyoneză, este mai simplu să-ți creezi o firmă și să cauți clienți decât să susții un interviu pentru angajare. A interzice susținerea interviurilor, motivând asta prin reguli de calificare, înseamnă a-i condamna pe tineri sau pe cei mai puțin tineri la șomaj.

Îmi amintesc astfel de Michel, pe care l-am cunoscut la Colmar. La cincizeci de ani — după treizeci de ani petrecuți într-un atelier auto, lipsit de certificat de absolvire a vreunui curs de pregătire profesională — nu își găsea nimic de muncă. Era prea bătrân. Și i se interzicea să-și facă propria firmă! Avea el oare mijloacele să facă un curs de meserii sau timpul necesar pentru asta? Prin urmare, era condamnat la șomaj de lungă durată.

Cel dintâi dușman al tinerilor și mai ales al celor mai puțin calificați este costul muncii. Nu cred că înființarea unui salariu minim pe oră legal pentru tineri ar fi modalitatea cea mai bună de a aborda problema, care trebuie înfruntată cu luciditate. Iată de ce trebuie susținut învățământul profesional. Sigur că acum ucenicul primește un salariu mai mic, însă beneficiază de o formare calificată care îi va permite ulterior să se integreze pe piața muncii. Aș vrea să descui ușile uceniciei, să ușurez ghidarea sistemului și să dau mai multă greutate ramurilor profesionale pentru a defini mai limpede tipurile de formare.

În afara costului muncii, la care deja m-am referit, apare și costul falimentului. Procedurile expertilor sunt în ziua de azi îndelungate, complexe și opace. Nu marile întreprinderi sunt victimele, întrucât au mijloacele care le permit să aștepte și dispun de un batalion de juriști pentru demantelarea complexității sistemului. Prețul îl plătește salariatul cu o formație profesională precară, care și-a pierdut serviciul și care așteaptă luni de zile, uneori chiar ani, pentru ca procedura să se încheie, pentru a-și putea obține compensațiile. De asemenea, micul patron care, uneori, nu are decât unul sau doi salariați și care, în așteptarea deciziei tribunalului, refuză să mai facă angajări. Din acest motiv am luptat pentru a reforma modul în care lucrează experții și voi continua să o fac. Din același motiv voi stabili un plafon pentru compensații.

În același timp, trebuie să protejăm nivelul de trai al persoanelor active. Lucrul

acesta depășește chestiunea puterii de cumpărare. Este o problemă de demnitate și de considerație. Cum poate fi acceptată situația în care trăiesc acum atâția agricultori? Cum poate fi acceptat sentimentul atâtor salariați că munca le aduce doar o brumă de venit? Personal cred că promisiunile făcute de sus în jos de mărire necontrolată și generalizată a salariilor reprezintă o decizie greșită care penalizează întreprinderile și, în final, și pe angajații acestora, alimentând definitiv șomajul.

Avem de dus o bătălie esențială în favoarea puterii de cumpărare. Este anormal ca protecția socială, de care beneficiază toată lumea, să se bazeze în primul rând pe veniturile generate de muncă. Acesta este unul dintre motivele pentru care atâția dintre concetățenii noștri sunt mirați să vadă firmele plângându-se de „costul prea ridicat al muncii“, câtă vreme ei înșiși au sentimentul că sunt prea puțin remunerați pentru eforturile depuse.

Iată de ce propun reducerea cotizațiilor salariale, dar și a celor plătite de persoanele independente. Lucrul acesta va permite creșterea sensibilă a salariului net, fără a îngreuna costul muncii și fără a deteriora competitivitatea sau numărul locurilor de muncă. Finanțarea acestei măsuri se va face în așa fel încât câștigătorii să fie cei care muncesc.

Pentru cei mai modești, o reformă a prestațiilor sociale ar fi și ea necesară, iar obligația de a le efectua ar trebui retrasă în clipa reluării activității. Întrucât obiectivul nostru trebuie să fie acela de a-i motiva să se întoarcă pe piața muncii și să susținem revenirea în acest fel la muncă a celor mai săraci dintre muncitori, pe când noi facem exact invers!

*

A lupta pentru ca fiecare să poată trăi din munca lui înseamnă, totodată, și a le permite actorilor economici să facă față schimbărilor. Or, legislatorul nu poate prevedea totul. Cum am putea să ne închipuim că putem acționa în același fel și în privința agriculturii, și a pieței de lux, și a manufacturii, și a comunicațiilor? Cu toate acestea, continuăm, în materie de muncă, să organizăm totul prin legi.

Ne trebuie, mai mult decât oricând, îndemânare și flexibilitate la toate nivelurile.

Aceasta este miza reorganizării Codului Muncii.

Pentru a reuși într-o economie a cunoașterii, vitezei și inovației, trebuie să-ți adaptezi în permanență modelul organizatoric. Dacă se va teme că nu o va putea face, șeful unei companii nu va mai angaja sau o va face mai puțin. Pentru a putea oferi salariaților cea mai bună variantă de compromis social cu puțință, conform conjuncturii economice și imperativelor sectoriale, trebuie deschise și mai mult posibilitățile de negociere și dialog.

Or, în Franța, avem în această privință reguli prea numeroase și prea rigide, care sunt definite prin lege și deci omogene pentru toate tipurile de întreprindere și de sector. Ceea ce nu are sens.

Am observat consecințele unei asemenea abordări odată cu trecerea la săptămâna de lucru de treizeci și cinci de ore. Cei care acum pretind să trecem înapoi la cea de treizeci și nouă de ore vor putea oare să le explice tuturor francezilor că vor munci patru ore în plus pe săptămână, fără ca aceste ore să fie plătite? Nici asta nu are sens. Pentru unele companii, cele treizeci și cinci de ore sunt perfect adaptate. Pentru altele, nu este cazul și vor avea nevoie ca partenerii sociali să poată decide dacă vor lucra în plus — de exemplu, pentru a onora niște comenzi — sau în minus — de exemplu, pentru a evita trecerea în șomaj.

În situațiile în care legea a permis, mai ales în cazul marilor întreprinderi de automobile sau de construcții navale, un timp de lucru ceva mai lung a permis salvarea a mii de locuri de muncă. Aceleași sindicate care blocau negocierea națională și se opuneau din motive ideologice acestui gen de reformă au aprobat respectivele acorduri la nivel de întreprindere. Ca ministru, m-am dus la Saint-Nazaire pentru a semna comanda și construcția unui nou pachet, acolo unde, cu optsprezece luni mai înainte, șantierul trebuia închis. Iar acesta a supraviețuit mulțumită inteligenței colective a conducătorilor și a salariaților care au știut cum să ajungă la un acord ce prevedea, pentru multe luni, șomajul parțial. Grație acestuia și cu sprijinul statului acționar, întreprinderea a putut fi salvată și a repornit rapid, imediat ce au apărut primele comenzi. Acum are proiecte pentru următorii zece ani, ceea ce nu s-a mai întâmplat niciodată. Iată dovada că nu este vorba despre fatalitate!

Tot astfel, reforma prin care s-a înființat le compte personnel de prévention de la pénibilité⁶ dacă, în principiu, este un lucru bun, nu poate fi aplicată însă peste tot și în același fel. Pentru un mare grup producător de automobile, nu pune

probleme și reprezintă un adevărat progres pentru salariați. Pentru o întreprindere mică de construcții sau pentru o brutărie, este, însă, aproape imposibil de aplicat. Nu va face decât să complice și mai mult viața antreprenorului și va apăsa greu asupra locurilor de muncă.

Trebuie deci să acceptăm să renunțăm la ideea că legea trebuie să prevadă totul, pentru toți și în toate situațiile.

*

Sunt pentru schimbarea profundă a dreptului muncii, pentru a permite astfel acorduri pe ramură sau pe întreprindere prin derogarea de la lege, dacă există un acord al majorității asupra tuturor subiectelor de abordat.

Codul nostru Civil trebuie să definească marile principii pe care nu vrem să le încălcăm: egalitatea dintre bărbați și femei, timpul de lucru, salariul minim etc. Să lăsăm însă pe seama negocierilor pe ramuri de activitate și, ca un al doilea resort, a negocierilor pe întreprindere responsabilitatea definirii echilibrelor pertinente și a protecțiilor utile. În felul acesta vom putea simplifica și clarifica lucrurile, dând dovadă de încredere în inteligența părților direct angajate. Recunoaștem, acum, că, prin vot, cetățeanul se poate exprima în mod valabil asupra tuturor subiectelor. De ce, atunci, să nu credem că e apt să se pronunțe și asupra detaliilor care înseamnă viața lui de zi cu zi?

Nu cred nicio clipă că ne vom putea construi prosperitatea de mâine reducând unilateral drepturile salariaților. Cu atât mai mult nu cred că vom putea reuși în contextul mondializării având reguli rigide și uneori totalmente neadaptate.

*

Nu îmi sunt străine temerile pe care o astfel de abordare le poate trezi. Sistemul francez, invers decât cele german și scandinav, este puțin cam departe de

opțiunea de rezolvare a problemelor prin discuție, negociere și compromis. Sindicatele noastre sunt prea slabe și, uneori, prea puțin reprezentative. Cu toate acestea, dialogul social nu este un lux, ci constituie chiar miezul abordării pe care o propun. Nu dialogul social național practicat în ultimii ani, ci acela pragmatic, pe ramură și pe întreprindere. Tot astfel trebuie trase și concluziile. Trebuie să oferim sindicatelor mijloacele de negociere și să le întărim legitimitatea. Vom instaura, prin urmare, pentru a susține o astfel de evoluție, un mecanism limpede de finanțare, prin care salariații vor orienta resursele conferite de întreprindere către sindicatul pe care și-l aleg.

În sfârșit, dacă vrem ca fiecare să poată trăi din munca sa, într-o economie a inovației, este necesar ca toată lumea să continue formarea sa profesională, așa cum se și cuvine, întreaga viață.

Întreprinderi, uneori sectoare întregi sunt distruse tot mai rapid, dar lucrul acesta nu trebuie să fie sinonim cu a-i condamna pe cei care lucrează acolo nici la șomaj, nici la sărăcie. Fiindcă, în același timp, noi profesii, oportunități și servicii apar necontenit. Trebuie să permitem fiecăruia, indiferent de parcursul său profesional, să aibă acces la ele. Nu mai este posibil să știi la douăzeci de ani cei vei face la cincizeci. Întrucât munca poate emancipa, trebuie să propunem o reorganizare a formării continue. Nu se mai poate să te formezi profesional, odată pentru totdeauna, la douăzeci de ani.

Nu putem promite „siguranța locului de muncă” într-o lume a mutațiilor tehnologice care fac să se perimeze anumite meserii și scot la iveală altele. O lume într-o perpetuă mișcare. Nu putem promite că fiecare loc de muncă va fi în permanență interesant și productiv, căci nu a fost niciodată cazul. Cei ce pretind așa ceva sunt ipocriții care ne-au lăsat societatea în care trăim acum.

Putem garanta însă două lucruri: că se poate evolua de la o meserie la alta și că vom asigura protecția în momentul pierderii locului de muncă. În momentele de tranziție avem cea mai mare nevoie să beneficiem de solidaritate — ajutorul necesar pentru a depăși o astfel de încercare.

Cei care muncesc petrec o tot mai mică parte a carierei lor la aceeași companie sau în același sector de activitate. În consecință, vom avea din ce în ce mai multă nevoie de perioade de recalificare în decursul vieții noastre.

Formarea continuă nu s-a adaptat încă acestei realități. În Franța, cheltuim an de

an mai bine de treizeci de miliarde de euro pentru formarea profesională. Totuși, și în acest domeniu, cei defavorizați au cele mai mari dificultăți în a se integra. Sistemul nostru este prea complicat. Trebuie să te adresezi când partenerilor sociali, când responsabililor regionali, când la Pôle Emploi⁷ pentru a obține finanțare în vederea formării profesionale. Întreaga procedură poate dura și un an de zile, așa că mulți abandonează pe parcurs. Dincolo de asta, nici calitatea nu caracterizează uneori cursurile de formare. Iar sistemul este rezervat mai ales celor care au o slujbă stabilă și sunt foarte bine pregătiți profesional.

*

Și în acest caz avem de îndeplinit o adevărată revoluție. Este vorba despre a oferi tuturor un sprijin personalizat — însoțit de un bilanț al competențelor pentru beneficiari —, despre obligația seriozității și asiduității. Apoi trebuie să oferim o paletă largă de opțiuni, de la formarea de scurtă durată, de câteva săptămâni, pentru indispensabila stăpânire a unei tehnici anume, până la formarea de lungă durată, de un an sau doi, la nivel universitar, pentru a permite o veritabilă reconversie. Pentru a reuși, sistemul va trebui să fie mai transparent, dotat cu instrumente serioase de evaluare și de publicare a rezultatelor, urmărindu-se reîntoarcerea pe piața muncii și creșterea salarială. Dar, mai ales, toate persoanele active vor trebui să poată beneficia de resurse pentru a se pregăti și pentru a se putea adresa direct formatorilor, fără intermediar.

Acest gen de formare trebuie să fie deschis și salariaților care au un loc de muncă, dar care suferă din cauza absenței perspectivelor sau a unor condiții de muncă deteriorate. Iată de ce trebuie să deschidem legislația privitoare la ajutorul de șomaj și persoanelor care demisionează, pentru a le sprijini în vederea unei noi formări profesionale sau a recalificării. În acest sens, asigurarea de șomaj își va schimba natura. Nu va mai fi vorba, în sensul strict al cuvântului, despre un tip de asigurare, ci despre posibilitatea de a fi finanțat de colectivitate în perioada de tranziție și formare: un drept universal la mobilitate profesională.

Ajutorul de șomaj trebuie să le fie deschis și independenților — comercianți sau artizani —, mai ales într-un moment în care diferența dintre salariat și freelancer se estompează, în condițiile noii economii a serviciilor. Acești oameni sunt

deseori cei mai expuși riscurilor și schimbărilor de activitate. Și, totodată, sunt și cel mai puțin protejați de sistem. Este un paradox crud, care trebuie neapărat denunțat.

Invers, nu cred absolut deloc în dezbateră lansată de un număr de responsabili politici despre reducerea ajutoarelor de șomaj, așadar — înlăturarea anumitor sume sau a unui număr de luni din drepturile deja existente. În așa fel încât, se înțelege, etapele de tranziție să nu mai fie un subiect, mobilitatea profesională să aibă loc de la sine, iar șomerii să se considere că ajung în această situație mai mult sau mai puțin din vina lor. Cred că, dimpotrivă, este necesară o investiție publică masivă, dar una în serviciul formării și calificării, presupunând, în contrapartidă, responsabilitatea fiecăruia, controlul ritmicității și evaluarea calității formării profesionale.

Totuși, această revoluție nu înseamnă etatizare. Statul trebuie să finanțeze — o face deja prin sistemul de garantare, dar fără a decide nimic cu adevărat — și să asigure buna funcționare. Dar trebuie să delege pe larg atribuțiunile, după cum a început să o facă, și bilanțurile de competență unor prestatori privați. Trebuie să delege formarea la nivel regional a ramurilor profesionale, universităților, școlilor și centrelor de ucenicie. Statul va avea sarcina de a evalua. În contrapartidă, vom întări controalele și exigența pentru căutarea de locuri de muncă și pentru formare, ca să ne asigurăm că respectivele fonduri sunt bine utilizate. Ceea ce-mi doresc este un sistem care să presupună deopotrivă drepturi și obligații. Ecuația este limpede: la capătul unei perioade de șomaj, cel care nu s-a format profesional nu mai primește indemnizație. De asemenea, nu mai primește indemnizație nici cel care, la încheierea cursului de formare, nu acceptă oferta de serviciu rezonabilă. Aceasta este unica modalitate de a ne asigura că banii au fost cheltuiți corect și eficient. Va fi un sistem sănătos de a ridica economia.

Pentru a alege cum să trăiești nu ajunge, însă, „să trăiești din muncă“. O astfel de promisiune nu merge de una singură, ci trebuie să se sprijine pe o reformulare completă a sistemului de protecție socială, începând de la o idee simplă: să facem mai mult pentru cei care au mai puțin.

⁶ [Lege referitoare la sistemul francez de pensii și la calculul punctelor de pensie, instituită în ianuarie 2014. \(N.t.\)](#)

⁷ Echivalentul francez al Agenției pentru Ocuparea Forței de Muncă. (N.t.)

X

Să facem mai mult pentru cei care au mai puțin

În această lume în care totul evoluează atât de rapid, francezii trebuie să-și asume mai multe riscuri și să inoveze. Iată sensul acestei revoluții a formării. Numai că această transformare în curs face să apară și noi inegalități. De o parte, sunt francezii care profită de deschiderea țării noastre către lume. Sunt beneficiari ai unei formări optime și posedă un capital economic și cultural important. De cealaltă, francezii mai modești și mai fragili. Destinul lor este legat de conjunctura economică și sunt primele victime ale concurenței exacerbate, ale transformărilor tehnologice, sărăciei și șomajului, problemelor de sănătate și pensionării din serviciile publice.

Anumite fracturi explică, fără îndoială, de ce țara noastră rămâne visceral atașată de egalitate. Acest atașament ne deosebește de anumite societăți occidentale, mai ales de cele anglo-saxone. Noi nu suntem gata să sacrificăm totul în cursa creșterii economice sau pe altarul individualismului. Căutăm o modalitate specifică a libertății — o autonomie sprijinită pe solidaritate.

Cred profund într-o societate a dreptului de a alege, adică eliberată de blocajele de orice fel, de o organizare perimată, și în care fiecare să-și poată decide viața. Numai că, în lipsa solidarității, societatea ar cădea în disoluție, excluziune, violență, iar libertatea de a alege ar fi rezervată doar celor mai puternici, nu și celor slabi.

Trebuie, așadar, să inventăm noi modalități de protecție și de securitate. În definitiv, un răspuns în fața noilor inegalități.

Care răspuns, după părerea mea, pornește de la o constatare simplă: uniformitatea — de drept, de acces, de ajutoare, de reguli... — nu mai înseamnă egalitate. Din contră. Miza nu mai este să oferim același lucru pentru toți, ci să furnizăm fiecăruia ceea ce are nevoie. Iar asta nu înseamnă sfârșitul solidarității, ci, din contră, reînnoirea ei. Când parcursurile și situațiile sunt tot mai diverse, este indispensabil să renunțăm la abordarea uniformă, altfel intervenția publică

va reproduce, dacă nu cumva chiar va exacerba inegalitățile exact acolo unde ar trebui să le corecteze.

Lucrul acesta presupune în primul rând o schimbare radicală a rolului statului. Acesta trebuie să devină un veritabil „investitor social“, care-i ia în considerare pe indivizi nu prin ceea ce aceștia sunt, ci prin ceea ce pot deveni și aduce colectivității.

Nu trebuie, prin urmare, să ne mulțumim cu a asigura o centură de siguranță — acesta este doar minimul pe care îl putem face. Trebuie să permitem fiecăruia, indiferent unde s-ar afla, să-și poată exprima toate talentele și întregul umanism. Lucru adevărat și pentru cei mai săraci, căroră nu trebuie să le dovedim numai siguranța pecuniară, dar să le și asigurăm un loc real în societate. La fel și celor care sunt victimele discriminării etnice sau religioase. Este necesar nu numai să le proclamăm drepturile, dar și să luptăm neobosiți pentru punerea lor în practică.

Chestiune posibilă printr-o altă metodă. Statul trebuie să susțină cu prioritate intervenția ante factum, mai puțin costisitoare și mai eficientă; o soluție în mod special imperativă în domeniul sănătății, în care se impune o politică ambițioasă de prevenție.

Chestiune posibilă, în sfârșit, printr-o generalizare a drepturilor, în special a celor care se referă la șomaj sau la pensie, în așa fel încât instrumentele specifice de protecție să nu genereze bariere și nedreptăți.

Este inacceptabil faptul că unele persoane nu au aproape niciun fel de protecție, în timp ce altele beneficiază de regim special.

Toți indivizii trebuie să poată beneficia de aceleași drepturi.

*

Pentru aproape nouă milioane dintre concetățenii noștri, care trăiesc în pragul sărăciei, care au mai puțin de zece euro pe zi pentru a putea supraviețui după ce au efectuat plățile curente, sărăcia nu mai este un risc, ci o realitate. Pentru mulți

francezi care se tem de spirala infernală a sărăciei, acesta este un motiv de îngrijorare zilnică.

În această privință, clasa politică este divizată în două mari orientări, istoric bine înrădăcinate. Conform celei dintâi, împărțită de o parte a drepteii, cei mai mulți dintre beneficiarii ajutorului minimal nu ar fi altceva decât niște asistați, drept care viața acestora trebuie făcută și mai grea, iar ei — supuși unor discursuri culpabilizatoare. Conform celei de-a doua, susținută de o parte a stângii, e de ajuns să fie acordată o sumă oarecare, fără a ne preocupa într-adevăr de cei ce o primesc. Recuz ambele abordări care inițiază, o dată în plus, starea de conflict în sânul societății franceze.

Mai există o tentație, comună și stângii, și drepteii, care este aceea a „venitului universal“. Se pune problema de a asigura tuturor, fără a condiționa în funcție de resursele fiecăruia și fără vreo exigență, un venit permanent care să asigure subzistența individuală. Înțeleg de ce ideea este seducătoare, însă nu mi-o pot însuși. În primul rând, din rațiuni financiare. Ar trebui să alegem, pe de o parte, între un venit universal precar — care nu ar răspunde în niciun fel problemelor ridicate de marea sărăcie, dacă nu cumva chiar ar deteriora situația celor mai defavorizați — și, pe de alta, un venit universal consistent, dar care nu ar putea fi obținut decât cu prețul unei presiuni fiscale teribile puse pe clasa de mijloc. Dar mai există o motivație, încă și mai serioasă. Cred în munca văzută ca factor de emancipare, semn al valorii, vector al mobilității sociale. Nu consider că anumite persoane au, prin definiție, vocația supraviețuirii la marginea societății, fără vreo altă perspectivă decât aceea de a consuma un venit abia vizibil, care li se face cadou.

Mai explicit, consider că avem datoria de a dovedi solidaritate și considerație și de a acorda asistență celor mai fragili.

Solidaritatea ne obligă în primul rând să le permitem celor mai săraci să acceadă la ajutoarele la care au dreptul. O treime dintre persoanele care ar putea beneficia de venitul de solidaritate activă nu obțin acest drept. De ce? Unele dintre ele, fiindcă nu știu de așa ceva. Altele, fiindcă renunță din proprie voință.

Principiul considerației ne obligă și să le recunoaștem fără excepție, și să le permitem să găsească ceva de făcut în cadrul societății, atunci când este posibil. Perspectivă care înseamnă de fiecare dată altceva, în funcție de fiecare persoană.

În primul rând, trebuie să fim necruțători cu aceia care fraudează și care, departe de a fi majoritari, există totuși, întrucât, dincolo de costurile pe care societatea este obligată să le suporte, minează însăși ideea de solidaritate care ne ține împreună, alimentând denunțurile de „asistențiat” și trezind suspiciuni față de toți cei care, în mod legitim, primesc sprijin. Frauda socială, precum și cea fiscală, mult superioară celei dintâi ca sumă, compromit încrederea multora dintre concetățenii noștri în acțiunea publică. Iată de ce o reacție fermă este justificată.

Apoi, cei care dau dovadă că pot face ceva trebuie sprijiniți riguros și personalizat, în vederea reîntoarcerii progresive pe piața muncii. Și în această direcție, ca în multe altele, priceperea firmelor economiei noastre sociale și de solidaritate, care sunt vârful de lance ale inovației sociale în teritoriu, mi se pare de neocolit și merită să fie extinsă. Un plan masiv de recalificare, bazat pe reforma formării continue, deja menționată, va trebui să propună o adevărată ruptură, încheind cu ajustările ne semnificative din ultimii douăzeci de ani.

În sfârșit, trebuie să recunoaștem și să înțelegem că anumite persoane sunt excluse perpetuu de pe piața muncii și că le va fi întotdeauna greu să-și găsească un serviciu. Uneori este vorba despre persoane cu handicap, cu probleme grave, cu un parcurs extrem de dificil al vieții. Totuși, nu trebuie abandonate. Avem datoria de a le propune, pe cât posibil, activități satisfăcătoare pentru ele și utile pentru colectivitate, în așa fel încât să poată fi integrate și să-și regăsească un loc și demnitatea. Prea multă vreme ne-am spus că, dacă le dăm bani celor care nu se pot descurca, ne-am achitat îndeajuns: de fapt, le datorăm mult mai mult.

A construi politicile de luptă împotriva sărăciei împreună cu aceia cărora li se adresează va fi, de altfel, dovada considerației și o garanție a eficienței lor.

*

A face mai mult pentru cei care au mai puțin este și dovada fermității răspunsului nostru în fața discriminării. Aceasta se bazează pe diferențe de sex, origine, orientare sexuală, opinii, handicap sau stare de sănătate. Și toate situațiile de acest gen sunt de nesuportat, întrucât atacă exact ceea ce suntem. Dincolo de asta, toate tipurile de discriminare sunt costisitoare atât din punct de vedere

social, cât și economic.

Cel dintâi factor de discriminare privește direct și zilnic jumătate din populația Franței: femeile. În acest moment, în țara noastră, viața de zi cu zi este drastic diferită dacă ești bărbat sau dacă ești femeie. Exemplul oferit de piața muncii este edificator. Deseori, femeile sunt obligate să muncească mai puțin, reprezentând 78% dintre salariații cu jumătate de normă. Și sunt mai prost plătite: într-un post comparabil și muncind tot atâta timp, o femeie va câștiga cu 10% mai puțin decât un bărbat. Li se acordă și mai puține responsabilități operaționale: numai trei femei asigură manageriatul sau președinția firmelor cuprinse în primele 40 de mari companii franceze (în consecință, celelalte 37 sunt conduse de bărbați). Și printre întreprinzători sunt mai puține: doar 30% dintre firme sunt create de femei. Mai rău: sunt atinse de o lipsă de siguranță specifică, găsindu-și sursa într-o mie și una de situații cotidiene, în transport, la muncă, pe stradă, fiind astfel expuse unei forme insidioase și insuportabile de hărțuire, subiect despre care ne-au vorbit multe femei cărora le-am cerut un punct de vedere în cadrul proiectului „Marele marș“, consultare organizată vara trecută de voluntari En Marche!

Al doilea factor de discriminare este acela al originii. Multă vreme am crezut că antirasismul ar fi suficient pentru a lupta împotriva nedreptăților care îi împovărează pe toți cei care nu s-au născut în locul potrivit sau cu religia și culoarea pielii care trebuie. Această mobilizare s-a dovedit foarte puternică în anii '80 și am constituit o formă importantă de conștientizare, binevenită pentru societatea franceză care tindea să ia în considerare nedreptățile doar în termeni de clase sociale. Dar a avut și limitele ei. S-a dovedit excesiv de moralizatoare și insuficientă pentru frânarea ascensiunii crispărilor comunitare. Însă, mai ales, nu a îmbunătățit deloc viața de zi cu zi a minorităților etnice sau religioase pe care deseori ni le-am și îndepărtat. Simpla denunțare a nedreptăților nu mai ajunge, trebuie să acționăm.

Rasismul pe față este insuportabil, dar discriminarea este mai insidioasă și poate fi și mai distructivă. Te poți revolta împotriva injuriei, a sarcasmului, dar ce poți face împotriva scrisorii de motivație la care nu primești niciodată răspuns sau a promovărilor care vin pentru toți, numai pentru tine nu? Te simți dezarmat, neputincios. De unul singur, nu poți face nimic. Studii recente au demonstrat că un candidat perceput ca musulman va primi de patru ori mai puține răspunsuri decât unul perceput drept catolic. Puterea publică trebuie să întărească și să sistematizeze controalele. Funcționarii care manifestă astfel de practici

inacceptabile trebuie să știe că vor fi reperați și penalizați. Spre această problemă republica trebuie să-și îndrepte întreaga atenție. Sunt convins că nu vom ajunge la niciun rezultat câtă vreme nu se va simți fiecare dintre noi direct vizat, inclusiv și mai ales acelea și aceia care nu au suferit niciodată vreo discriminare.

Discriminările față de femei sau minorități etnice și religioase ori față de persoanele cu handicap nu pot ascunde multitudinea formelor de discriminare. Legea recenzează mai bine de douăzeci. În fața lor avem datoria să ameliorăm arsenalul legislativ și să aplicăm legea. În această materie, legea chiar are efect. De exemplu, a permis creșterea procentului de femei în consiliile de administrație și de supraveghere a celor 40 dintre cele mai mari companii franceze. Între 2009 și 2015 numărul lor s-a mărit de trei ori.

Cu toate acestea, în materie de discriminare, legea nu este de-ajuns. În paralel, trebuie să dezvoltăm politici ferme care să permită anularea acestor discriminări. Aș vrea să sistematizăm politicile de testing. Metoda, extrem de eficientă, constă în a trimite sute de CV-uri identice — ca sex, origine sau religie —, pentru a observa dacă unele dintre ele primesc în mod nejustificat mai puține răspunsuri decât altele.

*

A face mai mult pentru cei care au mai puțin și, procedând astfel, a-i proteja pe cei mai slabi înseamnă și a preveni mai bine bolile. Întrucât și în acest domeniu întâlnim nedreptăți profunde.

Ne lăudăm deseori că deținem cel mai bun sistem de sănătate din lume. În realitate totuși lucrurile sunt mai nuanțate. Deși avem printre cei mai buni cercetători, profesioniști și cele mai bune spitale din lume, sistemul de sănătate francez nu este atât de performant pe cât se crede și, mai ales, se dovedește profund inegal.

În cele mai multe cazuri, nu știm că Franța înregistrează rezultate mediocre pentru toate patologiile care solicită prevenție — cancer, ciroză etc. — și că primele victime ale acestor maladii provin din mediile defavorizate. Două exemple printre altele: copiii agricultorilor au cu 50% mai multe carii decât ai

celor cu funcții de conducere, iar obezitatea este de trei ori mai des întâlnită la copiii muncitorilor decât la copiii celor din eşaloanele superioare.

În fața acestei probleme, consider că soluția nu este opoziția dintre spital și ceea ce se numește médecine de ville⁸. Din contră, peste tot unde este posibil, e preferabil să se favorizeze complementaritatea și parteneriatul lor. Nu cred nici că sănătatea este numai o afacere de miliarde sau care ține de deficitul securității sociale. Dezbateră nu vizează faptul de a afla dacă trebuie sau nu crescut costul consultației de două sau de trei ori.

Încă o dată trecem pe lângă adevăratele chestiuni de discutat.

Subiectele fundamentale sunt în altă parte. Se pune problema de a ști cum să avem o altfel de organizare pentru care prevenția să devină principala axă a politicii noastre în domeniul sănătății. De a stabili căile și mijloacele de a îmbătrâni demn și de a rămâne autonom cât mai mult timp cu putință. De a evita ca 73 000 dintre concetățenii noștri să moară anual din cauza tutunului și alți 50 000 din cauza alcoolului.

Și în acest caz avem nevoie de o revoluție care să treacă prin valorizarea prioritară a actului prevenției. Ceea ce înseamnă că va trebui să încredințăm altor persoane decât medicilor sarcinile administrative și să inventăm noi profesii pentru ca ei să-și poată delega aceste atribuții. Și mai înseamnă că trebuie să facem ca modelul nostru economic să evolueze. Plata per act medical nu poate fi unica modalitate de remunerare a medicilor generaliști. Vor fi deschise noi modalități contractuale, de pildă sume fixe pentru publicul sensibil, cum este cel format din tineri sau din cei foarte vârstnici, lăsând la libera alegere a practicianului dacă se va angaja sau nu.

Apoi, voi menține un înalt nivel de solidaritate în privința cheltuielilor pentru sănătate. Trebuie să mergem inteligent înainte, nu procedând la mici ajustări anuale pentru a rămâne în cadrele legii. Reforma nu trebuie gândită anual — așa cum ne invită modalitatea actuală de finanțare a sistemului de sănătate —, ci multianual. Este singura metodă de a începe reforme de fond și de a transforma sistemul pe termen lung.

Numai cu această condiție vom putea trece la necesara refundamentare a spitalului public care, de mai mulți ani, traversează o criză de mijloace, de productivitate și de sens în fața căreia nu putem rămâne surzi.

Trebuie să eliberăm practicile și organizațiile. Transformarea sistemului de sănătate nu poate fi administrată numai de organele centrale ale statului. Încă o dată: sunt convins că trebuie acordată mai multă autonomie actorilor locali din sănătate și, mai ales, celor regionali. Aceștia sunt cei ce cunosc cel mai bine nevoile din teritoriu, specificul populației din zona respectivă. Este exact ceea ce am putut vedea la Chamonix, unde a fost înființată o casă de sănătate pentru a le permite medicilor să lucreze mai bine împreună, să investească în infrastructură și în inovații precum telemedicina. Sau la spitalul din Sallanches, unde a fost încheiat un parteneriat cu practicienii privați pentru a menține în viață o instituție ajunsă prea mică și pentru a facilita externările mai rapide ale bolnavilor, pentru a reduce costurile și a îmbunătăți calitatea tratamentelor. Schimbarea nu trebuie dictată de sus în jos, ci invers.

În sfârșit, francezii nu sunt egali nici în fața șomajului și nici a pensionării.

Legislația privitoare la pensionare și la acordarea ajutorului de șomaj este emblematică pentru un sistem care a fost creat pentru o lume în care un salariat — bărbat — petrecea toată viața în aceeași unitate. Cotiza pentru pensie și sănătate, nu se temea prea mult din cauza șomajului, își făcea prea puține griji legate de reconversie, fără a cunoaște spaima de sărăcie și de concurența venită din exterior.

Desigur, sistemul a cunoscut numeroase reglări în decursul ultimelor decenii: numai din 2003 încoașe am trecut prin patru reforme privitoare la pensii. Cu toate acestea, de sistem continuă să beneficieze, înaintea tuturor celorlalți, salariații marilor companii lipsite de probleme, angajați cu contract pe perioadă nedeterminată, deținători ai unei cariere liniare de la momentul angajării și până la pensionare. Numai că aceștia sunt din ce în ce mai puțini.

Nu ne mai putem mulțumi să dregem pe ici pe colo sau să avem a nu știu câta discuție despre cutare ori cutare parametru pentru a ne da seama că sistemul, organizat statutar, finanțat mai ales din muncă, nu mai permite să răspundem pe măsură unei societăți care suferă de șomaj de masă de mai bine de trei decenii încoașe. Dezbaterea potrivită nu este atât cea dintre partizanii pensionării la 65 de ani și cei care doresc să rămână la 62, cea despre câte trimestre sunt de luat în calcul, chiar dacă aceste discuții nu trebuie eludate când vine vorba despre evoluții demografice, considerații despre echitatea dintre generații și sănătatea financiară a sistemului de pensii. Miza nu este nici aceea de a căuta să fie protejată granița dintre salariați și lucrătorii independenți, pentru a stabili cine

poate cotiza la asigurarea de șomaj și cine nu. Adevăratele întrebările pe care trebuie să ni le punem sunt mai importante de-atât. Cum să fim într-adevăr eficienți, pentru a nu lăsa pe nimeni de izbeliște, pe marginea drumului? Cum putem fi siguri că fiecare își va găsi locul într-o societate profund diferită de cea de ieri?

În timp ce piața muncii s-a fragmentat considerabil într-o multitudine de situații, de servicii, de contracte, în timp ce parcursurile profesionale sunt mai puțin liniare, sistemul nostru social nu reușește să corecteze inegalitățile, dacă nu cumva chiar le alimentează.

*

Cum poate vedea care îi sunt drepturile la pensie cel care, de exemplu, a lucrat mai întâi în sectorul public, apoi în cel privat, ulterior ca independent, navigând în voia diferitelor case de pensii și a variilor guverne? Cum să-i explici unui agricultor care a muncit toată viața că el va obține o pensie mică de la Casa de Ajutor Social Agricol, dar că soția lui, care l-a ajutat zi de zi, nu va obține nimic? Fiecare va trăi coșmarul „calculării drepturilor” pentru o carieră construită din bucăți și nedreptățile pe care le provoacă aceste drepturi ce diferă sensibil, la meserii egale, conform statutului de care fiecare a beneficiat. Ce perspective de mobilitate socială îi sunt oferite aceluia care lucrează cu contract pe perioadă determinată, dar care nu beneficiază de drepturile garantate de marile companii?

*

Prin urmare, principiul refundamentării este clar: sistemul de protecție socială trebuie să fie reconstituit în jurul și pentru individ, dintr-o perspectivă având la bază generalizarea, transparența și egalitatea. Nu se mai pune problema să fie protejat cel care muncește în funcție de statut sau de categorie, ci fiecare dintre noi, indiferent de situația lui la un moment dat și în mod egal, cum este deja

cazul, în practică, al asigurării medicale.

Am mai vorbit despre necesitatea de a încuraja și de a proteja tranziția profesională. Aș vrea să insist aici asupra noii arhitecturi a protecției sociale ce decurge din respectiva tranziție.

Pentru a o încuraja, sistemul de pensii trebuie să fie mai simplu și mai ușor de înțeles. Nu e normal să fie atât de complicat să-ți cunoști drepturile și nici ca acestea să fie atât de diferite în funcție de statutul profesional al fiecăruia. Diversele sisteme de calcul trebuie să ajungă la un numitor comun în câțiva ani, în așa fel încât să constituim progresiv un regim universal al pensiilor. Pensionarea la termen nu trebuie să depindă de statutul lucrătorului — fie el salariat, independent sau funcționar al statului —, ci de realitatea muncii depuse. Pe această bază trebuie pusă problema duratei cotizăției, nu uniform. Va fi mult mai clar astfel pentru toată lumea și, totodată, mai corect.

În ziua de azi nu mai este logic ca, în fața riscului atât de extins al șomajului, sistemul nostru să se bazeze numai pe îngustul mecanism al asigurărilor, întrucât în acest moment numai salariații sunt asigurați. Am mai spus-o: generalizarea și transformarea în profunzime a dispozitivului sunt indispensabile. În consecință, avem nevoie de un sistem de solidaritate la care să contribuie toată lumea și de care fiecare să poată beneficia. Sistem care să-i acopere nu doar pe salariați — fie ei trecuți în șomaj sau demisionari —, dar și pe independenți. Consecința, în termeni de finanțare, este că respectivul sistem s-ar baza pe impozite, nu pe cotizății sociale. Iar aceste contribuții nu s-ar mai încadra în logica asigurărilor, ci în aceea a solidarității. Moment în care plafonul indemnizațiilor, care acum este de aproape 7 000 de euro, adică de trei ori mai mare decât media Uniunii Europene, ar putea fi revizuit în scădere. Consecința, în materie de guvernare, va fi și ea imediată.

Întrucât nu va mai fi vorba să fie acoperite doar anumite categorii de lucrători, întrucât protecția socială va fi tot mai puțin finanțată din contribuții și tot mai mult din impozit, statul va trebui să-și asume decizii strategice pe care până acum le-a delegat partenerilor sociali. Fiindcă, într-adevăr, până în ziua de azi cădea în sarcina organizațiilor care-i reprezentau pe salariați și angajatori să ajungă la un acord în privința ansamblului condițiilor ajutorului de șomaj: suma, durata, sistemul de verificare etc. Cu toate că statul garanta acoperirea asigurărilor de șomaj, nu avea niciun cuvânt de spus în legătură cu organizarea acestui compartiment. Iată de ce consider că puterea publică trebuie să-și asume

deciziile privitoare la asigurarea ajutorului de șomaj, întrucât nu poate continua să rămână garantul tăcut al unui sistem în derivă, a cărui unică opțiune este blocajul. Și nu putem rămâne simpli comentatori ai unor compromisuri... care oricum nu mai sosesc niciodată.

Așadar, cred că statul trebuie să acorde un cadru mai larg partenerilor sociali în privința negocierilor sociale, reabilitării întreprinderilor și sprijinirii persoanelor active, și un spațiu mai restrâns în privința gestionării sistemului. Va fi o bătălie dură, pentru că îi va deranja pe cei care o vor duce, însă le va elibera pe toate persoanele care astăzi sunt blocate. Așadar, nu mai e vreme pentru ezitări. Va fi unul dintre cele mai importante șantiere pe care le vom deschide.

Nu se mai pune nici problema dogmatismului. Nu există niciun motiv pentru a pune capăt, din principiu, participării la guvernare a partenerilor sociali, ci sunt de modificat echilibrele actuale. Astfel, în ceea ce privește tratarea bolilor, gestionarea este acum echilibrată și satisfăcătoare.

*

În decursul anilor și deceniilor viitoare, miza dependenței va căpăta din ce în ce mai multă amploare. În primul rând, fiindcă populația franceză în ansamblul ei nu va înceta să îmbătrânească. În 2050, un francez din trei va avea peste 60 de ani, pe când acum zece ani numai unul din cinci era în situația asta. În al doilea rând, fiindcă primele cohorte ale generației baby-boomers vor avea 80 de ani în 2025. Creșterea speranței de viață este o noutate formidabilă. Însă, pentru ca progresul să fie unul real, nu ajunge să adaugi vieții ani, ci, mai ales, să adaugi viață anilor. Asta înseamnă că trebuie să permitem persoanelor în vârstă să trăiască din plin, să continue să stabilească legături cu ceilalți, să se angajeze în muncă atunci când doresc, să circule atunci când vor, să fie autonome dacă pot, să-și dovedească utilitatea în societate. Pariul este deci să le permitem înaintașilor noștri să trăiască sănătoși cât mai mult timp cu puțință și să-și păstreze autonomia.

Nu este de-ajuns să fim cu toții de acord asupra acestui subiect, trebuie să ne revizuim sistemul de solidaritate pentru a face față unei situații care ne va conduce, probabil, la un nivel superior de cheltuieli pentru pensii la orizontul

anului 2050. Este o problemă care privește întreaga societate, evident persoanele în vârstă, dar și milioanele de familii și milioanele de susținători care asigură îngrijirea zilnică a bătrânilor noștri. Miza este aceea de a răspunde unei situații noi, care nu ține nici de pensie, nici de boală și care ne privește sau ne va privi pe toți, fără excepție.

⁸ În sistemul francez de sănătate, tot ceea ce se petrece ca tratament și cheltuieli pentru sănătate în afara spitalului sau a instituțiilor medico-sociale. (N.t.)

XI

Să reconciliem Franțele

Visul francez a fost întotdeauna unul unificator. De la Paris, acțiunea statului a încercat multă vreme să uniformizeze, să aducă aceleași servicii și aceleași tipuri de infrastructură în întregul teritoriu. De mai mulți ani încoace, însă, țara noastră se fragmentează văzând cu ochii.

Franța, ca tot restul lumii, face față fenomenului de „metropolizare“. Marile orașe sunt și marii garanți ai deschiderii societății, concentrând servicii cu o puternică valoare adăugată. 50% din PIB-ul mondial este realizat în numai trei sute de orașe din întreaga lume, iar 50% din PIB-ul francez este generat în cincisprezece metropole franceze, în primul rând în Île-de-France și în Paris. De cealaltă parte, Franța periferică adună 80% din populația cea mai modestă, cea care suportă din plin biciul închiderii fabricilor, diminuarea serviciilor publice, accesul dificil pe piața muncii și la activitățile culturale. Spunând acestea, nu susțin că ar trebui să luptăm împotriva dezvoltării metropolelor. Din contră, ele sunt o șansă pentru țara noastră. Sunt o sursă de dezvoltare, de activitate, de servicii, de expansiune civilizatorie.

Va trebui, atunci, să renunțăm la visul unei Franțe uniforme, în care un model unic este aplicat în întregul teritoriu? Așa cred. Să privim realitatea în față: în funcție de locul în care trăim, la Lyon sau la Cherbourg, în Seine-Saint-Denis sau în Cher, realitatea nu este aceeași. Nevoile ca infrastructură și servicii sunt diferite. S-a dus vremea când Parisul putea promite același lucru fiecărui departament al Franței. De acum, trebuie să facem în așa fel încât fiecare metropolă să poată trage după ea celelalte regiuni, restabilind astfel coerența.

În același timp, trebuie să considerăm că fiecare metropolă are o mare responsabilitate față de regiunea căreia îi aparține. În ziua de azi, grație dinamismului metropolelor noastre, niciun teritoriu francez nu este condamnat.

Adunând 40% din populație, marile orașe concentrează 70% din tot ceea ce înseamnă generarea de locuri de muncă private. O parte importantă a dezvoltării

Franței va trece, după părerea mea, prin complementaritatea cuplului pe care aceste metropole vor trebui să-l alcătuiască împreună cu noile mari regiuni.

Esențiale pentru viitorul nostru, aceste metropole au și fața lor întunecată. Atrăgând populații care, uneori, vin de foarte departe pentru a scăpa de sărăcie, au tendința de a se fragmenta pe de o parte în zone și cartiere bogate, pline de vitalitate, pe de alta — în zone și cartiere ce se pauperizează, ba chiar se „ghetoizează” puțin câte puțin în fiecare zi. În ziua de azi, în marile metropole, ne găsim prea adesea într-o situație umăr la umăr care mâine, se știe, ar putea, dacă nu facem nimic, să se transforme într-o confruntare față-n față.

Iată de ce cred că prima dintre măsurile sociale de luat este aceea de a recompune orașele, reintroducând locuirea mixtă. Fiindcă este limpede că totul se înlănțuie. Atunci când, copil fiind, trăiești în cartiere în care 80% dintre locuitori nu vorbesc franceza acasă, în cartiere care progresiv se închid în ele însele, când, la școala publică, mergi împreună cu alți copii de aceeași origine, suferind de aceleași dificultăți de învățare, nu ai aceleași șanse să-ți construiești viața ca alți copii din alte zone.

Da, acum, în marile noastre orașe, fractura socială este în primul rând o fractură între cartiere. Și împotriva acestei rupturi trebuie să luptăm prin politici de renovare urbană și de construcție de locuințe care trebuie să aibă un unic scop: să transforme din nou orașul într-un spațiu al întâlnirilor.

Asta presupune o scară corectă a politicilor de pus în aplicare. Una care să fie mai cuprinzătoare, așadar intercolectivități. Lucru adevărat pentru toate metropolele. Realitate cu atât mai adevărată pentru Île-de-France, unde reforma Marelui Paris, după părerea mea, nu este de-ajuns pentru a răspunde problemelor urgente ridicate de cea mai importantă regiune a Franței.

O asemenea reconfigurare presupune mijloace importante. Or, bugetul Agenției Naționale pentru Renovare Urbană a fost redus cu mai bine de jumătate în ultimii ani. Investiția însă trebuie completată cu parteneri privați, ghidați de autoritățile publice locale. În materie de construcție de locuințe, de amenajări de spații publice, de construcție de rețele, capacitatea financiară și expertiza companiilor noastre sunt fundamentale pentru a răspunde provocării.

Dacă vrem să reconstituim un mix de populație și să răspundem noilor provocări, trebuie să construim locuințe în metropole. Or, politica noastră în acest domeniu este una perimată. A fost concepută pentru francezii de ieri și mult mai puțin pentru cei de azi. A fost gândită în cadrul unei societăți sedentare, cu echilibre teritoriale și familiale tradiționale. De acum însă, francezii nu mai trăiesc în același fel. Trebuie să se mute mult mai des decât înainte, fie și numai din obligația de a-și schimba serviciul. Astfel, nevoia de locuințe a explodat. Când un cuplu divorțează și se decide custodia comună a copilului, sunt de construit nu doar un apartament cu două camere, ci două apartamente cu două camere.

În ultimii ani, costurile pentru obținerea unei locuințe s-au mărit considerabil: prețul uneia vechi a crescut cu 150% în douăzeci de ani, pe când venitul disponibil, cu doar 50%. Problema prețului ascunde în primul rând o chestiune de cantitate: oferta este insuficientă pentru a satisface cererea, mai ales în „zonele de concentrație“, cum se spune tehnic, adică în Île-de-France, pe Coasta de Azur și în alte câteva mari metropole în care se acumulează cea mai mare parte a situațiilor de precaritate în ceea ce privește locuințele.

Îmi doresc să se construiască mai amplu și mult mai rapid în aceste zone. Pentru asta avem nevoie de coerență. Nu putem continua să complicăm și mai mult dreptul în materie de urbanism, să multiplicăm regulile tehnice și să lungim durata procedurilor. Tergiversările trebuie să înceteze. Fie prioritatea absolută este de a construi cât mai multe locuințe, fie de a crește iar și iar, fără încetare, numărul reglementărilor. Dacă se fac amândouă aceste operațiuni deodată, eșecul pe ambele planuri este asigurat. Personal, voi face tot posibilul pentru a construi acolo unde concetățenii noștri sunt în așteptare.

Apoi, avem nevoie de o determinare fără ezitări. Nu este acceptabil ca, pentru a păstra echilibrul politic local sau prețurile ridicate ale imobiliarelor, aleșii locali să nu-și facă datoria. Repartizarea construcțiilor în Île-de-France arată că în fiecare departament există patru sau cinci localități în care e concentrată majoritatea șantierelor noi. Or, caracteristicile acestor comunități sunt aceleași cu ale comunităților în care nu se construiește nimic. Așadar, problema este una politică. Prin urmare, statul trebuie, în cele câteva metropole în care avem de-a face cu această chestiune, să activeze procedurile de excepție în așa fel încât să elibereze terenurile, să accelereze procedurile și să permită să se construiască

rapid, an de an, zecile de mii de locuințe suplimentare necesare.

Efortul ținut de construcție este unica modalitate eficientă de a răspunde, în marile orașe, cererii de locuințe și nevoii de a coborî prețurile. Ceea ce va permite reducerea ajutoarelor publice acordate masiv în ultimii ani. Întrucât, dorind să ajutăm familiile, fără a rezolva problema locuințelor, nu am făcut altceva decât să alimentăm creșterea prețurilor.

*

În jurul acestei Franțe a metropolelor și a marilor aglomerări urbane mai există o Franță numită adesea „periferică“. Modul de deplasare în aceste regiuni este mașina personală, ceea ce ridică o problemă din punct de vedere ecologic și complică viața locuitorilor pe măsură ce traseul de acasă la serviciu se lungeste pe itinerarii din ce în ce mai încărcate.

Această Franță periferică este lipsită deseori de o infrastructură publică de bază, de mijloace de transport, de creșe, de spații culturale. Condițiile de viață pot fi de o calitate jalnică. Este cunoscută problema pe care o pun anumite zone cu case mici și răsfirate, aflate în stare de degradare avansată, sau zonele în care casele sunt amestecate cu antrepozite și mici firme. Tocmai această Franță are mari îndoieli în legătură cu societatea noastră, respinge sistemul și aderă, puțin câte puțin, la ideile extremiste. Această Franță are nevoie de investiții publice și private pentru renovare, în cadrul cooperării dintre municipalități, pentru realizarea unei rețele care să poată, la marginea marilor metropole, să asigure coexistența armonioasă dintre oraș și natură.

În paralel, trebuie să relaxăm dinamica sutelor de orașe de dimensiuni medii care constituie armătura țării noastre. În special zona centrală a acestora. Se știe că, în lipsa concepției unui urbanism comercial la scara potrivită, la periferiile acestor localități au apărut centre comerciale de o importanță exagerată. În consecință, centrele propriu-zise ale acestor orașe au început să se golească. Construcțiile de acolo s-au degradat progresiv, proces care a generat mari probleme. Or, din contră, inima orașului ar trebui să fie cel dintâi spațiu al dezvoltării economice, cu mici firme care să alimenteze cu locuri de muncă întregul teritoriu al localității. Trebuie, așadar, întărit „centrul, orașului“.

La fel ca orașele mari, și unele dintre cele medii se confruntă cu problema legată de cartierele cu dificultăți. Și acolo trebuie creat un mix de populație.

Am vorbit deja despre Franța în care crește numărul marilor metropole. Însă nu toate marile noastre aglomerări urbane, cu tot cu suburbiile lor, au aceeași dinamică.

Unele regiuni, amprentate de o puternică tradiție industrială, sunt de ani buni în declin, întrucât industriile care le asigurau dinamismul au devenit progresiv perimate.

Știm că, în punctul de vârf al crizei, anumite zone din nord-estul Franței au pierdut în numai doi ani până la 10% din locurile de muncă. Și, din păcate, declinul continuă, cu consecințe dramatice: o rată a șomajului din ce în ce mai ridicată, tineri care, considerând că nu mai au niciun viitor la ei acasă, părăsesc regiunea, contribuind astfel o dată în plus la șubrezirea situației de acolo. Chestiunea este și mai dramatică pentru salariații care, cumpărând o locuință pentru care s-au îndatorat considerabil, nu mai au posibilitatea, din cauza reducerii prețurilor imobilelor, să plece în altă parte altfel decât cu condiția să piardă totul.

În aceste regiuni, locuitorii resimt o totală împotmolire. Cum să ne mirăm, în aceste condiții, că și-au pierdut și ultima speranță?

Pentru a revitaliza aceste regiuni, statul trebuie să facă efortul nu de a încerca perpetuarea, indiferent de costuri, a unor industrii de acum perimate, ci de a încuraja o nouă logică de creștere care să fie mai potrivită cu economia de azi. Trebuie acționat pornind de la cunoaștere și de la tehnologie. Orașele universitare, mai ales, trebuie să fie întărite și să joace un rol decisiv în formarea profesională, irigând ansamblul regiunii. Trebuie susținută înființarea de noi companii, dar și redinamizarea unui număr de ramuri industriale tradiționale prin inovație, calitate, introducerea de noi procedee tehnologice. Niciuna dintre acestea nu este cu adevărat condamnată dacă vom ști să le protejăm grație unei noi modernizări.

Avem un exemplu formidabil la Besançon. Atunci când uzinele Lip și-au închis porțile, la începutul anilor '70, asta s-a întâmplat din cauza lipsei de investiții și de anticipare în industria ceasornicăriei care era baza economiei din regiune și care a fost măturată de valul tehnologiei pe bază de cuarț. Or, acum, la Besançon

sunt mai multe locuri de muncă decât la acea vreme. Cum este posibil? Orașul, departamentul, statul, întreprinderile au investit în nivelul de competență al angajaților și în inovare. Priceperea în ceasornicărie, această meserie de precizie, a permis crearea și dezvoltarea a sute de întreprinderi mici și mijlocii în întreaga regiune. Inovația s-a dezvoltat în jurul laboratoarelor publice și private, făcând din oraș capitala microtehnicii de precizie.

Numai așa poate fi concepută dezvoltarea economică. Astfel se explică, în materie de politică industrială, de ce nu am încercat niciodată să susțin cu orice preț întreprinderile depășite, ci mai degrabă înființarea unor noi sau introducerea bazelor tehnologice ale inovației în cele vechi. Nu locurile de muncă trebuie protejate, ci salariații. Este necesar deci să permitem transformarea întreprinderilor, iar angajaților lor să le asigurăm o formare profesională continuă. Numai astfel vor putea aborda în cele mai bune condiții marea transformare în curs de desfășurare.

*

Aș mai vrea, în sfârșit, să amintesc și o ultimă Franță care se simte acum lăsată deoparte față de dezvoltarea orașelor: Franța rurală. Sau, mai degrabă, ceea ce ține de viața la țară. Sentimentul acesta de abandonare să fie oare o fatalitate? Nu cred.

Avem, mai întâi, viața la țară deliberat aleasă. Francezii locuiesc din ce în ce mai mulți la oraș. Însă avem și iubitori de natură. Pentru ei, zona rurală are o atracție puternică. Acolo își petrec și vacanțele, și weekendurile. Renovează ferme și corpuri de clădiri de la țară până atunci goale.

Cred în posibilitatea dezvoltării unei economii productive la țară. Aceasta poate fi mai întâi una „rezidențială“, bazată pe renovarea clădirilor, pe turism și pe valorizarea produselor locale. Dar se poate proteja încă și mai amplu grație dezvoltării noilor tehnologii ce permit anularea distanțelor. Trebuie să ia amploare servicii precum centrele care permit relaționarea de la distanță a produselor cu piața de desfacere sau serviciile de proximitate bazate pe informatizare. Prin inovație se pot implanta și anumite industrii, cum am putut vedea în cazul firmei Andros⁹, cu sediul în localitatea Biars-sur-Cère, din

departamentul Lot.

Aceste teritorii abandonate trebuie să devină zone ale experimentării. Este necesar să înțelegem că regulile produse uniform de stat și călăuzite de spiritul de precauție sunt dușmanul unei ruralități care nu se bate cu aceleași arme. Aceste zone au nevoie să-și poată asuma riscuri, să încerce, să experimenteze.

Și pentru cele aproximativ zece departamente rurale care în fiecare an pierd din locuitori doresc o abordare diferențiată. Au așteptat prea mult. Oamenii de acolo, agricultori în vârstă, au ajuns la disperare și se simt abandonați. Și, întrucât aceste zone sunt miezul identității țării noastre, decăderea lor ne aduce și pe noi la disperare. În privința infrastructurii de transport, fiecare dintre ele, de la Guéret la Mende, trecând prin Foix, Gap și Aurillac trebuie să dispună de cel puțin un mijloc rapid de comunicare, menit să le lege eficient de orașe și de locurile cu activitate indispensabilă dezvoltării lor. Respectiva infrastructură trebuie să fie construită în următorii cinci ani. În privința telefoanelor inteligente, a tabletelor și comunicațiilor prin fibră optică, statul trebuie să ia rapid inițiativa în cazul în care operatorii nu-și respectă angajamentele. În materie de sănătate, trebuie accelerată organizarea concretă a caselor de sănătate în jurul centrelor spitalicești deja existente sau regrupându-i pe profesioniștii care deja se află acolo. În privința energiei, trebuie decisă o procedură de exceptare, astfel încât să se accelereze construirea de metanizoare sau de centrale bazate pe energia eoliană.

În privința serviciilor publice, este necesar să veghem la menținerea peste tot a școlilor și să continuăm cu implantarea de case de sănătate sau alte servicii publice, după modelul realizat de Poștă în ultimii ani. În sfârșit, trebuie să-i ajutăm pe agricultori să producă și să-și amenajeze terenurile. Asta presupune un ansamblu de acțiuni privind cartea funciară, transmiterea patrimonială și protecția împotriva riscurilor climatice. Este vitală în acest domeniu mai mult decât în altele lupta pe care trebuie s-o ducem în favoarea țăranilor, luptă pe care o relatam mai înainte. Țin să mă refer aici la „țărani“, nu doar la agricultori. Întrucât aceste femei și acești bărbați sunt cei aflați la temelia țării, parte integrantă din peisajele ei, cei care îngrijesc pământul patriei noastre. Atunci când disperarea cuprinde aceste teritorii, ceva se prăbușește în moralul colectiv. Prin reorganizarea lanțurilor produs–piață de desfacere, trebuie să le redăm stabilitatea firească, lucru care le va permite în același timp să trăiască și să investească.

*

Adaptarea politicilor publice la realitățile locale este așadar necesară și în jurul metropolelor. Și trebuie să se aplice și în teritoriile noastre de peste mări cărora le cunoaștem diversitatea istorică și geografică, bineînțeles, dar și pe cea instituțională, începând cu departamentele-regiune care sunt Martinica, Guadelupa, Guyana, Réunion și Mayotte, până la statutul special al Noii Caledonii, trecând prin colectivitățile din Saint-Pierre-et-Miquelon, Saint-Barthélemy, Saint-Martin, Wallis-et-Futuna și Polinezia franceză. Cunoaștem și caracteristicile lor comune: rată a șomajului superioară mediei naționale — mai ales în rândul tinerilor —, cost al vieții ridicat, deși acolo găsim cele mai proaste salarii și, de aici, o sărăcie mai accentuată, nivel al vieții mai scăzut, subechipare a infrastructurii, în pofida investițiilor decise după cel de-al Doilea Război Mondial.

Egalitate nu poate însemna identitate de reglementări atunci când ești situat la opt sau zece mii de kilometri de Hexagon, când locuiești în insule cu piețe foarte restrânse și restrictive, când ești înconjurat de țări cu un nivel coborât, foarte coborât de salarizare, departe de zona euro și de reglementările ei. Aș vrea ca aceste teritorii să poată beneficia de reguli care să le permită să inoveze cu, printre altele, un adevărat statut de companie overseas, cu un regim social și fiscal care să corecteze constrângerile și o politică dinamică și incitantă pentru investițiile private în domenii inovative precum biodiversitatea sau tehnologiile mării. Aceste teritorii nu vor nimic de pomană din partea Hexagonului, ci echitate pentru a putea reuși și ele, acolo unde se află, dar tot în cadrul republicii.

*

Întrucât Franța este una și indivizibilă și, în același timp, formidabil de diversă, trebuie să trecem de la logica uniformității și a omogenității la o logică diferențiată și voluntaristă. Aceasta este cheia pentru a ține țara unită.

Viziunea diversității teritoriilor mă conduce către o nouă organizare administrativă și politică franceză. Este necesar ca statul să poată descentraliza, deconcentra, să poată pune bazele unor noi parteneriate cu regiunile, dezvoltă politici care să le fie adaptate. În marile regiuni care tocmai au fost alcătuite, va fi firesc să articulăm cupluri regiune–metropole. Concret, cred că în teritoriu metropolele ar putea cel mai adesea să absoarbă departamentele.

În zonele rurale, nu orașul este purtătorul de dezvoltare. Ținând cont de dimensiunile prea mici ale unor orașe, unele competențe ar putea fi transferate la nivel departamental. Și poate că pe cele mai mici ar trebui să le regroupăm.

La modul general, este indispensabil să refacem solidaritatea între teritorii.

În acest sens, trebuie depășite vechile dispute teologice. Pentru sau contra existenței departamentului — nu aceasta este problema. Acolo unde există zone urbane puternice și, prin urmare, metropole de forță, nu cred deloc în utilitatea departamentelor. Din acest punct de vedere, cazul Île-de-France se impune. În zonele predominant rurale, din contră, departamentele devin adevărate locomotive ale dezvoltării teritoriale.

Cred, mai ales, că organizarea teritorială trebuie concepută plecând de la propunerile din teren. Să ne gândim la recente inițiative vizând fuziunea celor două departamente ale vechii regiuni a Alsaciei sau la înființarea unei Adunări a Breitaniei spre a obține o colectivitate unică în acel teritoriu. Să luăm și exemplul departamentului Rhône și al metropolei Lyon. Regiunile noastre au idei care permit mai buna articulare a competențelor și, totodată, economii. Trebuie să învățăm să le ascultăm și să le auzim.

Știu că distrug anumite tabuuri. Dar și aceasta este o modalitate prin care vom reduce cheltuielile publice. Nu printr-o politică făcută să uniformizeze, luând totul la rindea, ci ducând o politică de tip câștigător pentru totalitatea regiunilor noastre.

*

Și în acest domeniu, la fel ca în multe altele, sunt pentru o Franță a actorilor din

teren.

⁹ Firmă agroalimentară franceză specializată în procesarea fructelor și a laptelui.
(N.t.)

XII

Să ne dorim Franța

La ora la care țara noastră trebuie să trăiască riscul, violența terorismului și incertitudinile lumii contemporane, sunt numeroase tentațiile de a ne mulțumi doar să ne reafirmăm autoritatea, forța, și să facem trimitere la principiile care ne călăuzesc. Unii ar vrea să ne facă să credem că autoritatea se impune de la sine și este suficientă pentru a ține țara unită. După care interdicțiile și menținerea ordinii ar face restul, fără viziune de ansamblu. Alții pretind că Franța ar fi o identitate încremenită, închisă, repliată în fantasma vârstei de aur.

Nimic adevărat în aceste aserțiuni. Pentru a face față provocărilor, patria noastră nu poate rămâne unită, nu poate ajunge la reconciliere decât prin voință. O voință care imprimă o dinamică, desenează frontiere care, în același timp, adună la un loc și oferă un sens lucrurilor care ne depășesc. Pentru că, da, Franța înseamnă voință.

Franța nu se reface zi de zi plecând de la nimic. Voința aceasta se sprijină pe moștenirea venită din istoria noastră, care ne structurează răspunsurile în fața noilor provocări.

Să ne dorim Franța înseamnă, pentru mine, să luptăm împotriva a tot ce ne fragmentează țara, o închide, ne face să ajungem la riscul unui război civil. Înseamnă să ne dorim libertatea de conștiință, o cultură comună, o națiune exigentă și binevoitoare.

Exact în clipa în care vrem să ne apărăm, într-o lume nouă, ies la lumină amenințări pe care le credeam perimate. Este vorba, în același timp, despre revenirea agresiunii din exterior, odată cu atacurile teroriste, și despre spectrul conflictelor identitare.

Pentru nimic în lume nu trebuie să cedăm panicii. Din acest punct de vedere, demnitatea dovedită de familiile victimelor atentatelor succesive este, pentru mine, o lecție constantă.

Avem un dușman: Daech. Trebuie să luptăm necruțător cu el și în țară, și în afara granițelor. Lucrul acesta însă nu justifică sub nicio formă confundarea subiectelor și risipirea în conflicte lipsite de substanță.

Faptul că un număr de tineri și mai puțin tineri, născuți pe pământul nostru, se pot angrena într-un proiect de moarte totalitară se bazează pe o logică complexă căreia, fără îndoială, nu-i vom afla toate cauzele. Gilles Kepel, Olivier Roy și alți câțiva, prin analizele și munca lor în teren, au lămurit situația: este vorba despre proiectul ideologic, religios și politic al Daech, despre manipularea imaginarului, fragilitatea personală, uneori despre nevroze, în sfârșit despre utilizarea resentimentului sau al urii față de republică. Resorturile sunt multiple și impun răspunsuri care merg dincolo de indispensabila abordare în privința securității. Este vorba despre provocarea tipului nostru de civilizație adus în fața celor care, pe teritoriul nostru, au făcut respectiva alegere sau sunt tentați de astfel de derive.

Într-o abordare mai amplă, descompunerea socială pe care o trăim alimentează răbufnirea identitară care, în schimb, ne paralizează capacitatea de a acționa împreună.

Și asta pentru că țara noastră nu este în stare, de mai bine de treizeci de ani, să rezolve problema șomajului de masă, fiindcă a lăsat să se formeze adevărate ghetouri în orașe, fiindcă nu mai știe cum să dea speranță milioanei de tineri — ai căror părinți, deseori, și ei sunt lipsiți de un loc de muncă de ani și ani de zile —, fiindcă am lăsat să prospere îndoiala, dacă nu chiar ura față de republică. Acesta este motivul pentru care am vorbit în mai multe rânduri despre trădarea elitelor politice și economice. Fiindcă nu am manifestat voința și curajul de a privi în față problemele, fiindcă am lăsat Franța să suporte consecințele propriei noastre neputințe.

Trebuie să începem prin a ne reaminti câteva principii, împotriva tuturor celor care fac comerț cu angostările noastre colective.

În țara noastră, fiecare este liber și trebuie să rămână liber să creadă sau să nu creadă într-o religie. Fiecare este liber să practice sau să nu practice o religie, cu nivelul de intensitate dorit în forul lui interior. Laicitatea este o libertate înainte de a fi o interdicție. Este făcută pentru a permite fiecăruia să se integreze în viața comună, nu pentru a duce o bătălie contra unei religii sau alteia și încă mai puțin pentru a exclude sau pentru a arăta cu degetul. Este un soclu, nu o placă de

plumb. Cum le poți cere concetățenilor noștri să creadă în republică, dacă unii dintre ei se folosesc de acest principiu fondator care este laicitatea pentru a le spune altora că nu aici e locul lor?

Numai că, dacă libertatea de conștiință este totală, intransigența în privința respectării legilor republicii este absolută. În Franța există chestiuni care nu sunt negociabile. Nu se negociază principiile elementare ale civilizației. Nu se negociază egalitatea dintre bărbați și femei. Nu se negociază refuzul fără drept de apel al antisemitismului, rasismului, stigmatizării originilor.

Să fim cinstiți: dacă integrismul operează în cadrul tuturor religiilor, miezul dezbaterii actuale în societatea noastră privește islamul. Trebuie să abordăm subiectul cu exigență, împreună și într-o manieră lipsită de emoția pasiunilor.

Avem de făcut o alegere care ni s-a prezentat de mai multe ori de-a lungul istoriei. Dorim să combatem o religie anume, s-o excludem sau, mai degrabă, să-i facem loc în cadrul națiunii franceze, ajutând-o să se integreze? Prea des ne-am înșelat în această privință, și țara noastră își amintește dureros de războaiele religioase care au făcut ravagii în orașe și în sate și erau cât pe ce s-o facă să se prăbușească definitiv.

Reversul a fost că am știut să facem loc și altor religii în cadrul republicii. Iudaismul s-a clădit în Franța prin respect și dragoste față de republică. Ceea ce istoria și alegerile noastre politice au știut să facă reprezintă un exemplu minunat.

Nu trebuie să cădem în capcana Daech, aruncându-ne în prăpastia unui război civil.

Lucru înțeles de episcopii Franței mult mai bine decât de mulți conducători politici. Demnitatea reacției lor după atentatul de la Saint-Étienne-du-Rouvray este dovada perfectă.

S-au făcut mai multe propuneri de revizuire a organizării islamului în Franța, pentru a permite musulmanilor să fie mai bine reprezentați, pentru a se angaja mai mult în viața cetății. Dar și pentru a le garanta mai simplu și în mod independent puterea financiară, lăcașurile de cult și pentru a-i susține pe acei predicatori care respectă regulile Republicii. Cred că aceste propuneri merg în sensul care trebuie, deci și eu mă voi angaja pe aceeași direcție.

Dacă vrem cu adevărat să organizăm islamul în Franța, atunci să le lăsăm musulmanilor care locuiesc aici dreptul de a-și asuma responsabilitățile în deplină transparență și să-i ajutăm să își exercite demn acest cult. Trebuie să-i ajutăm și eliberându-i de modul în care sunt legați de unele țări străine, retezând punțile unor organizații uneori oculte și modalitățile de finanțare inacceptabile. Și, mai ales, nu trebuie să cedăm nimic în teren, cum, din prea multă relaxare, am făcut-o uneori.

După care, să ducem împreună lupta împotriva islamului radical, un islam care ține să se strecoare în anumite cartiere și care se consideră deasupra republicii și legilor ei. Cum s-o facem? Nu propunând noi texte și noi legi, fiindcă le avem. De acum trebuie pur și simplu să le aplicăm, demantelând organizațiile care predică ura împotriva republicii, a valorilor noastre, a ceea ce suntem și a ceea ce ne ține împreună. Un anumit număr de organizații salafiste duc peste tot, pentru tineri, o bătălie culturală, ocupând terenul lăsat gol de republică. Procură ajutoare și oferă asistență în locul serviciilor publice. Să nu ne fie frică nici nouă să ducem o luptă necruțătoare împotriva lor. În teren dispunem de combatanți pentru laicitate, pentru drepturile femeilor, pentru regulile Republicii și nu avem dreptul să-i abandonăm. Avem chiar datoria să-i ajutăm, întrucât este vorba despre asociațiile care ne vor permite, în directă legătură cu serviciile publice, să restaurăm Republica.

Obligația statului și a reprezentanților lui este de a fi inflexibili. De a pretinde, la nevoie, reafirmarea adeziunii la marile principii înainte de deschiderea unui lăcaș de cult. De a cere explicații și dări de seamă despre predicile inacceptabile. De a le închide sau interzice, în caz de necesitate, respectând normele constituționale.

După care trebuie să li se propună un viitor acestor cartiere pe care prea des le-am abandonat, fie concentrând acolo dificultățile sociale și economice, fie prin politici care nu au tratat decât simptomele bolii care le macină. Am reînnoit urbanismul. A fost o necesitate absolută și s-a muncit remarcabil în multe locuri. Numai că am lucrat acolo și apoi i-am obligat pe locuitori la un soi de domiciliu forțat. Le-am spus: Bun, vă vom reface cartierul, dar, pentru voi, accesul la școlile din centru nu va fi permis, accesul la transportul în comun și la cultură va fi dificil, accesul la stagii de pregătire sau în universități va fi foarte, foarte complicat, cât despre accesul la un loc de muncă... În privința asta, nu trebuie să cereți cine știe ce!

Recucerirea pozitivă a cartierelor este indispensabilă. Nu este de-ajuns să fim

fermi în fața dușmanilor Republicii. Trebuie să dotăm din nou cu cele necesare cartierele pentru a reda locuitorilor lor oportunitățile, mobilitatea și demnitatea. Pentru a le oferi un loc al lor, unul adevărat, și sentimentul apartenenței la o comunitate dinamică și solidară, unită în jurul acelorași valori. Ceea ce înseamnă mobilitate școlară și profesională, acces la cultură, la divertisment etc. Această nevoie de sens se regăsește altfel în anumite experiențe religioase sau politice extremiste.

Misiunea noastră va fi una dificilă, va lua timp și va solicita mult din partea noastră, a tuturor. Numai că, din punctul meu de vedere, este esențială, chiar dacă adeziunea la Republică și la religie sunt două chestiuni diferite. În aceste vremuri este necesar să plasăm dragostea față de proiectul nostru comun și respectul față de ceilalți deasupra credințelor noastre, indiferent care ar fi ele.

Până la urmă, ecuația e simplă: a nu ceda deloc în fața discursurilor bazate pe dezbinare sau ură și a face totul pentru libertate; a ajuta islamul să-și clădească un loc al lui în cadrul Republicii; a nu ceda nimic din principiile noastre și a lupta împotriva tuturor comunitarismelor.

*

Dar lucrul acesta nu poate fi suficient. Țara noastră nu poate rămâne verticală, nu poate merge curajos înainte dacă nu știm de unde venim. Transmiterea moștenirii noastre din generație în generație este în miezul națiunii franceze. Lucrul acesta permite fiecăruia să știe de unde vine și spre ce se îndreaptă într-o lume contemporană în care totul se accelerează, iar reperele se pierd. Și în vederea a tot ce poate fi mai bun, dar și, uneori, a tot ce poate fi mai rău.

Nu ești nimic, nu poți fi cineva atâta vreme cât refuzi să primești. Atâta vreme cât nu accepți să înveți ceea ce alții au învățat și ei, la rândul lor, înaintea ta. Nu poți construi Franța, nu te poți proiecta în cadrul ei dacă nu te pătrunzi de istoria, de cultura, de rădăcinile și de figurile ei tutelare: Clovis, Henric al IV-lea, Napoleon, Danton, Gambetta, de Gaulle, Ioana d'Arc, soldații Anului II¹⁰, Cercetașii senegalezi¹¹, luptătorii din Rezistență, toți cei care au marcat istoria țării noastre...

Franța este un bloc. Nu poți în același timp să vrei să fii francez și să faci tabula rasa trecutul. Istoria și cultura noastră, tot ceea ce generațiile precedente ne-au transmis constituie soclul nostru comun. Trecutul este începutul viitorului, iată de ce eroii Republicii sunt pentru totdeauna contemporanii noștri: învățătorii, profesorii, educatorii ucenicilor, conducătorii de întreprinderi care, uneori, și ei învață un gest anume — toți cei care decid să dăruiască timp celorlalți pentru a transmite ceea ce suntem.

Cultura este ceea ce ne ține laolaltă. Ceea ce ne leagă pe unii de alții. Nu trebuie să fie elitistă, ci din contră. Este o poartă deschisă tuturor. Am putut vedea în repetate rânduri cum reușește evocarea unui poem, a unui text să genereze emoție și să dărâme bariere. Emoția aceea împărtășită de toată lumea în momentul în care am vorbit despre Gide sau Aragon. Sau cea resimțită de mine ascultându-l pe Abd al Malik vorbind despre Camus.

Această moștenire este arma noastră împotriva fragmentării, a radicalizării, a resemnării.

Însă a transmite cultura, emoțiile, clipele de magie înseamnă mai mult decât atât.

Înseamnă a regăsi împreună sarea vieții. Ne-am pierdut vechile obișnuințe, acelea pe care, personal, le-am întâlnit la mătușile mele din satele Pirineilor. Solidaritatea de cartier care interzicea să-l abandonezi pe celălalt, care te obliga să-ți ții lângă tine părinții. Am lăsat în urmă cele mai inocente obligații.

Nu politiciii îi revine sarcina de a-i oferi vieții un sens. Și nu văd cum politica, chiar transformată în doctrină a mântuirii, ar putea pretinde să se substituie cultelor sau chiar credințelor. Numai că omul republican nu poate uita de fraternitate. Acest al treilea termen al devisei noastre este deseori considerat cel mai obscur, deși adună la un loc libertatea și egalitatea într-un soi de amicală bunăvoință ce depășește barierele originii. Lucru pe care francezii care se dedică, se angajează în asociații, care se dăruiesc an de an marilor cauze o știu perfect. Fraternitatea, care nu suportă excluziunea, este inima invizibilă a proiectului Franței.

În fond, e ceva care ne lipsește. Fiecăruia dintre noi în parte și societății în ansamblul ei. Evoluția societăților occidentale pare să ne fi scufundat într-o formă de tristețe resemnată. Fiecare se vede fixat într-un loc funcțional și puțin mai contează, în fond, dacă asta se face în numele „pieței“ sau al „statului“.

Misterul, transcendența, pătrunderea în intimitate sau în viața cotidiană, elemente care nu se rezumă numai la bani, la rolul social, la eficiență, par să fi dispărut pentru totdeauna.

Indiferent care le-ar fi căutarea personală, francezii vor rămâne nefericiți dacă vor renunța să asigure supraviețuirea unui spațiu politic care-i depășește, cel al cetății. Dar pentru a-l face să trăiască în continuare nu înseamnă numai a vota, a se prezenta la referendumuri, a elabora un program sau a-l pune în aplicare.

Politica trebuie să fie purtătoarea valorilor noastre. Iar aceste valori nu sunt doar cele traductibile prin eficiență, ci altceva. În numele eficienței economice s-au ruinat vieți întregi. În întreprinderile extrem de complexe, nimeni nu mai știe cine comandă și cine execută. Cei care muncesc, angajați și manageri, par amuțiți de un sistem invizibil căruia nimeni nu știe cine îi deține cheile. Această dezumanizare, această cursă a „optimizării” maxime, poate conduce la drame.

*

A dori Franța înseamnă a-i dori valorile. Această ambiție simplă este în miezul politicii noastre privitoare la migrație de decenii întregi. La baza întâmpinării străinilor în Franța stau nu doar generozitatea sau tradiția, ci și voința împărtășită de a construi un destin comun în care celălalt este văzut ca un element care îmbogățește, ca o profundă necesitate. Este vorba despre voința străinului care decide să participe la un destin colectiv special și să-l îmbrățișeze fără rezerve.

Anual, două sute de mii de străini vin să se stabilească pe teritoriul țării noastre. Printre ei, aproximativ unul din doi e născut într-o țară europeană și trei din zece, într-una africană.

În legătură cu subiectul special al azilului, trebuie să ne organizăm pentru reformarea condițiilor de examinare a extrem de numeroaselor solicitări. Perioadele trebuie reduse considerabil, inclusiv reformulând sistemul de titluri și de organizare jurisdicțională. Trebuie ca persoanele care au drept de protecție în Franța să poată fi primite, formate și luate rapid în grijă. Au acest drept. Însă, ținând cont de termenii procedurii mai scurte și mai eficiente, toate persoanele care nu prezintă vocația de a rămâne în Franța, întrucât nu au drept de azil,

trebuie conduse înapoi la frontieră.

O declar limpede și fără subterfugii: umanismul în tratarea refugiaților nu trebuie să lase să se creadă că primim pe toată lumea, acordând titlurile de azil cu parcimonie, la capătul unor proceduri care nu se mai sfârșesc. Când facem astfel, suntem, de fapt, de o rară lipsă de omenie: îi lăsăm pe solicitanți să se instaleze pe teritoriul nostru timp de luni de zile, până când se ia o măsură legată de cererile lor, după care, într-un târziu, decidem să-i trimitem pe cei mai mulți înapoi. Între timp, aceștia deja locuiesc undeva și, uneori, chiar au făcut copii ori s-au căsătorit. Prin urmare, deciziile nu s-au pus în aplicare, iar persoanele în cauză alunecă într-o situație de nondrept, ceea ce face din ele indivizi fără documente de identitate, sortiți marginalizării. Din lipsă de claritate a obiectivelor și de eficiență a politicii, ajungem la reversul a ceea ce tradiția noastră în privința azilului ne-ar cere să facem. Omenie înseamnă să ne asumăm rolul, să examinăm rapid solicitările și să oferim soluții pentru principalii interesați.

Trebuie să punem capăt scandalului moral și umanitar generat de traversarea deșerturilor și a Mării Mediterane. S-o spunem deschis: suntem de vină. În timp ce dreptul, dreptul nostru, ne obligă să examinăm cererile de azil, nu admitem solicitanților să vină legal în Franța. Totuși, de venit, vin în mod natural. Mii dintre ei mor pe drum. Și avem partea noastră de responsabilitate, din acest punct de vedere. Cererile de azil ar trebui să fie examinate cât mai aproape de zonele de conflict, în țările limitrofe. Mi se va răspunde că pentru așa ceva consulatele noastre nu sunt pregătite. Trebuie să fie. Este o problemă și de demnitate, și de eficiență. Același lucru trebuie reformat și în privința absurdului sistem Dublin care obligă statele frontaliere ale Europei ca mai întâi să-i primească pe refugiați, generând cheltuieli imense și o circulație infernală și dureroasă, întrucât refugiații, care știu că țările limitrofe nu-i vor primi, sfârșesc întotdeauna prin a se întoarce în zona centrală, adică în Franța, Germania, Italia.

În afara refugiaților, trebuie să facilităm procedurile pentru persoanele care vor să se integreze în societatea noastră. Nu este admisibil ca cei care vor să trăiască pe pământul nostru sau să devină francezi să petreacă ore în șir pe la cozi, plimbați de la un ghișeu la altul, în speranța de a obține acel Sesam deschide-te! după șase luni sau un an de încercări. Din momentul în care criteriile sunt clare, încheierea procedurilor trebuie să intervină în cel mult două-trei luni. Iată cum văd eu o națiune binevoitoare.

Corolarul bunăvoinței este exigența: Franța nu poate primi pe toată lumea și în orice condiții. Întrucât valorile franceze, libertățile pe care le-am descris nu sunt negociabile. Și nu vor fi niciodată. Nimeni dintre noi nu se poate îmbrăca în hainele generozității sau ale alterității pentru a ajunge la concluzia că egalitatea dintre femei și bărbați, libertatea de conștiință și de cult, inclusiv libertatea de a nu crede pot avea o geometrie variabilă. Franța e măreață atunci când oferă aceste libertăți celor care i se alătură. Fiecare persoană care ajunge în țara noastră trebuie, prin urmare, să se angajeze că le va respecta și le va apăra. În schimb, fiecare are dreptul să beneficieze de o integrare deplină și de o protecție totală, fără a-și vedea constant puse în discuție „loialitatea” sau „fidelitatea” de unii sau de alții.

*

Nu cred că valorile franceze sunt pe cale de dispariție. Franța nu e slabă. Nu are de ce să-și apere identitatea, va fi suficient să o afirme. Ceea ce ne lipsește în ziua de azi, dându-ne impresia dureroasă de lipsă de loialitate față de noi înșine, sunt mijloacele de a revigora, de a da culoare și strălucire expresiei politice a valorilor noastre. Este nevoie de imaginație, de voință continuă, de răbdare. Ne trebuie din nou gust pentru viitor. Toate aceste virtuți sunt aici, dar par adormite, paralizate. Nu avem nevoie de prea mult, la drept vorbind, pentru a ne reconcilia cu noi înșine.

¹⁰ [Armata constituită începând cu 23 august 1793, al doilea an al Revoluției franceze. \(N.t.\)](#)

¹¹ [Trupe coloniale franceze funcționale între 1857 și 1960. \(N.t.\)](#)

XIII

Să-i protejăm pe francezi

Sunt mulți responsabili politici care își construiesc discursul sub semnul fragilității naționale. Îi auzim peste tot. Am convingerea intimă că se înșală și, odată cu ei, îi înșală și pe francezi.

Desigur, vremurile sunt grele și istoria tragică: Franța a fost lovită de atentate odioase, traversează o teribilă tulburare a societății și este destabilizată de prefacerile în curs din întreaga lume. Numai că Franța nu este un castel din cărți de joc. De sute de ani suntem pe unul dintre primele locuri în lume. Am trecut prin încercări incomparabil mai dificile. Dispunem de o demografie dinamică, de o dovedită capacitate de integrare, de un patrimoniu cultural fără egal, de o voință așijderea.

Trebuie să ne liniștim poporul în fața amenințărilor contemporane. Fiindcă statul îi protejează. Este cel dintâi rol al lui: să apere libertatea fiecăruia în fața spaimii.

Trăim într-o țară care luptă cu hotărâre împotriva Daech. Căruia i se adaugă violențele, lipsa comportamentului social adecvat, și asta de ani și ani, și tensiunile crescânde din anumite cartiere. Fronturile sunt multiple, deși nu se pot compara între ele, iar noi suntem obligați să trăim cu un risc permanent.

Printre iluziile cele mai periculoase ale contemporaneității este și aceea de a considera că putem elimina răul prin bariere, prin lipsire de drepturi, prin îndosărirea populației, prin lagăre, prin uitarea sau disprețul drepturilor omului pe care Declarația din 1789 le-a expus în fața lumii.

Este ceva zadarnic și îngrijorător în piața propunerilor prezentate, de altfel cu scop profund electoral, după atentatele teroriste. La fel ca în alte domenii, francezii mi se pare că manifestă, dincolo de neliniștile firești, un calm, o forță, o hotărâre care contrastează cu agitația dezordonată a unei părți a clasei politice, mai ales a aceleia, dar nu numai, care apropie ideile dreptei clasice de cele ale

extremei drepte. În acest spațiu râvnit din greu, candidații moștenitori ai liniei Poincaré și de Gaulle se interesează de meniurile din cantinele școlare, de lungimea uniformelor, de modalitățile de acordare sau de retragere a cetățeniei franceze, într-o dezbatere lipsită de inventivitate.

Făcând acest lucru, indiferent de meritele unei propuneri sau alteia — despre care ar trebui să putem discuta deschis —, responsabilii politicii comit, în același timp, o eroare politică, o greșală morală și un nonsens istoric.

O țară — și mai ales a noastră — nu a depășit niciodată o încercare decisivă renegându-și legile care o fundamentează și nici spiritul acestora. Orice bătălie se alimentează din mândrie, din afirmarea a ceea ce ești, dar, mai ales, din acele valori la care nu stă în puterea nimănui să ne facă să renunțăm. Pe plan riguros practic, arsenalul antiterorist este suficient. Nu este necesar să adăugăm jurisdicții de excepție, lagăre de concentrare sau mai știu eu ce prezumție de naționalitate. De altfel, se știe bine că diminuarea libertăților tuturor și a demnității fiecărui cetățean nu a dus niciodată, nicăieri, la o sporire a siguranței. Nu a crescut numărul crimelor după abolirea pedepsei cu moartea și acceptarea prezenței avocatului în timpul arestului preventiv. Consider aceste iluzii drept profund dăunătoare prin ele însele și prin ineficacitatea lor. La capătul unui asemenea drum, s-ar afla o Franță la fel de supusă riscurilor, dar a cărei față ar fi urâtă de o astfel de încercare.

Unii vor să închidă toate persoanele aflate în fișele „S”¹² în așa fel încât acestea să fie puse în imposibilitatea de a mai face vreun rău. Tot ei ne explică, parcă pentru a ne liniști, că numai cele mai „periculoase” persoane vor fi supuse acestui regim. Numai că nimeni nu spune cum va fi evaluată pericolozitatea respectivelor persoane. Și nimeni nu amintește că exact serviciile noastre de informații, care în niciun caz nu pot fi acuzate de nepăsare sau de amatorism, ne sfătuiesc să nu luăm astfel de măsuri. Nu prin propuneri periculoase va fi diminuat pericolul. Întrucât propunând încarcerarea sistematică a celor care se regăsesc în fișierele „S”, am lipsi de eficiență sistemul de informații și, mai ales, am trece de la un stat de drept la unul polițienesc. Lucru în același timp ineficient și nedemocratic.

Nu suntem o țară ca altele. Nu putem urma, în aceste vremuri dificile, decât asumându-ne riscul de a ne prăbuși, o altă cale decât pe a noastră. Bogăția pe care o avem de apărut este dată de specificitatea Franței, virtutea, mesajul ei în istorie. Aceste elemente fac ca, în momentele decisive, în legătură cu subiectele

fundamentale, mesajul ei încă să se mai audă în lume. Este vocea care spune nu tuturor manifestărilor violente care nu servesc cauzei Omului.

Iată identitatea franceză. Nu în altă parte se află. Mă frappează paradoxul prin care heralzii autoprocamați ai identității naționale se pun în serviciul unei cauze care nu este a Franței, ci doar a fantasmelor lor, și care degradează națiunea.

Din acest motiv trebuie să pregătim cu toții, imediat ce va fi posibil, o ieșire din starea de urgență care a fost indispensabilă a doua zi după atentate, permițând luarea imediată a unor măsuri care nu ar fi fost reunite sub un alt regim de drept. Nu pretind că nu va mai trebui niciodată pusă în aplicare, dacă circumstanțe dramatice ar cere-o din nou. Însă prelungirea ei fără sfârșit, după cum bine știe fiecare, pune, nu rezolvă probleme. Nu putem trăi permanent într-un regim de stare excepțională. Trebuie, așadar, să revenim la dreptul comun, așa cum a fost el întărit de legislator, și să acționăm cu instrumentele potrivite. Avem un întreg aparat legislativ care ne permite să răspundem, în timp, unei situații care ne aparține.

*

Spunând asta, nu înseamnă că trebuie să ne dovedim înțelegători în privința unor declarații sau comportamente, mai ales de natură religioasă, care contravin principiilor noastre. Însă unica modalitate de a reduce, cum se spune în chirurgie, fractura teroristă, este să nu lăsăm niciun punct de sprijin celor care îi devin avocați. Iată de ce trebuie să mobilizăm întreaga societate civilă în jurul unui proiect bazat pe încredere. Dacă această încredere este trădată, acest fapt trebuie imediat și dur sancționat. Din contră, nimic nu ar fi mai rău decât să închidem a priori, doar pentru niște bănuieli, părți întregi din populația franceză, ca răspuns la propaganda unei minorități și la crimele unui mic număr de indivizi.

Și în acest caz trebuie să ne dezintoxicăm de recursul permanent la lege și de neconținută modificare a dreptului în materie de drept penal. Succesul va veni mai degrabă în urma unei reforme a structurilor și mijloacelor poliției și tribunalelor cu un examen critic prelabil al organizării acestora în sensul reprezentativității naționale.

*

Cum să asigurăm siguranța fiecărui cetățean, această primă libertate căreia îi este garant statul de drept?

*

Armata nu poate fi decât ultimul recurs. Nu este nici mijloc natural de supraveghere a tineretului și nici forță de menținere a ordinii în teritoriu. Scopul ei este lupta. Apelurile unor responsabili politici la angajarea crescândă a armatei în Franța reprezintă un omagiu adus acestor bărbați și femei care își asumă de atâția ani, după reforme și restructurări de care puține instituții ale administrației civile au fost capabile, o sarcină foarte grea, care trezește admirația tuturor. Atâta doar că armata nu este făcută să suplinească nici carențele dispozitivului național de securitate, nici defectele sistemului de educație. Misiunea armatei poate fi extinsă punctual. Rezerva operațională poate fi dezvoltată în cadrul unei analize aprofundate a modalităților contractuale ale angajării, în termeni de obligații, durată și avantaje. Însă este de neconceput și periculos ca aceasta să fie folosită drept mască pentru a ascunde realitatea.

Operațiunea Sentinelle, care a condus la desfășurarea a aproape 10 000 de militari pe teren, în Franța, a fost necesară pentru a apăra teritoriul și a liniști populația. Nu este nici realist, nici de dorit să încetăm operațiunea în următoarele luni, dar se impune pe de o parte să păstrăm actuala formă a armatei noastre, chiar și după Sentinelle, pe de alta să pregătim rapid tranziția în vederea întăririi forțelor de poliție și jandarmerie, prin angajări suplimentare.

*

În materie de securitate, dispozitivele noastre au fost constituite într-o epocă în care terorismul nu era o amenințare importantă pentru Franța. Și în care formele de criminalitate nu erau cele de azi. Or, lupta împotriva terorismului reclamă o logică radical diferită, pentru a acționa eficient. Are nevoie de stabilirea unor legături de încredere cu populația. Impune prezența continuă a forțelor de ordine în teritoriu. Obligă la acțiune cât mai aproape de cetățean, întrucât proximitatea este unica modalitate de a strânge informații, de a repera și de a-i urmări pe indivizii periculoși.

În realitate, lupta împotriva terorismului este în primul rând și înainte de orice altceva o bătălie a informațiilor, care necesită o muncă de poliție minuțioasă și discretă: nimic nu ar fi posibil dacă decidem să-i închidem pe acești oameni care trebuie supravegheați și monitorizați.

Când vine vorba despre forțele de securitate, trebuie să recunoaștem că am comis erori în trecut și că nu toate au fost corectate.

Ne-am înșelat, în primul rând, în legătură cu organizarea forțelor de poliție. Suferim acum consecințele desființării aproape în totalitate a mijloacelor de informații din teritoriu. Decizia respectivă a avut efecte nocive, întrucât o parte importantă a eficienței operaționale împotriva rețelelor teroriste se bazează pe capacitatea de obținere a informațiilor la nivel de oraș, dacă nu cumva chiar de cartier. Trebuie deci mers dincolo de reforma din ultimii ani și reconstruit un sistem de informații teritoriale pe deplin operativ. De altfel, nu am știut să ne organizăm pentru a utiliza mai bine informațiile care circulă pe internet și datele adunate de diferitele servicii. Dincolo de problemele de coordonare dintre aceste servicii, care impun clarificări indispensabile, trebuie înființată o celulă centrală de analiză a datelor din masa de informații, așa cum fac britanicii sau americanii. Respectiva celulă va raporta direct Consiliului de Apărare, întrucât acest lucru va permite centralizarea informațiilor de înalt nivel, complet indispensabilă sistemului de obținere a informațiilor din teren, unde sunt urmăriți anumiți indivizi.

În același timp, suferim consecințele deciziilor ideologice luate acum mai bine de zece ani de a desființa poliția de proximitate. Contrar modului în care aceasta a fost caricaturizată, poliția de proximitate care a fost înființată de Lionel Jospin și de Jean-Pierre Chevènement, nu ținea nici de o utopie a relaxării, nici nu era vreo invenție oarecare, ținând de instrumente de comunicare mai mult sau mai puțin necesare. Indiferent de numele pe care i-l vom da, va trebui neapărat să

lăsăm din nou să-și facă treaba un tip de organizare a poliției aflate în strânsă legătură cu cetățenii noștri. Bineînțeles, trebuie să ținem cont de noul context: nivelul de violență și de delincvență din anumite cartiere este cu mult mai ridicat decât acum douăzeci de ani. Dar, mai ales, trebuie să veghem ca relația și colaborarea dintre poliție și justiție să fie mult mai eficiente.

Acestei noi poliții de proximitate trebuie să-i acordăm timp, să-i asigurăm durabilitate și să-i punem la dispoziție mijloacele umane și financiare necesare. Trebuie să-i permitem să construiască o relație de încredere cu francezii. Ceea ce nu ar fi o dovadă de slăbiciune, ci de inteligență. Întrucât polițiștii — la fel și jandarmii — astfel utilizați devin funcționari care dezvoltă o cunoaștere aprofundată a teritoriului în care lucrează, care au timpul necesar pentru a aduna informații și care, în caz de nevoie, sunt în măsură să-i identifice pe indivizii periculoși sau pe cale de radicalizare înainte ca aceștia să treacă la fapte.

După cum se vede, aceste reforme impun reorganizarea rapidă și acordarea de mijloace suplimentare. În afara celor 9 000 de angajări deja hotărâte, acum în curs de realizare, mai trebuie recrutați încă 10 000 de polițiști și jandarmi în următorii trei ani.

Numai aceste măsuri, însă, nu vor rezolva dificultățile indicate de polițiști în timpul manifestațiilor spontane de după atacul odios de la Viry-Châtillon.

Mulți polițiști au sentimentul că lucrează în condiții dificile, fără a avea echipamentul absolut necesar, din cauza constrângerilor bugetare permanente și, în ultimii ani, a lipsei de întărire a unităților prin mărirea efectivelor. Pentru cei și cele direct activi în teren, senzația că sunt lăsați la voia întâmplării de către superiori este inacceptabilă.

*

Aceleași lucruri se pot spune și referitor la consecințele directe ale lipsei de mijloace din justiție. Răspunsul penal la acest nivel este neglijabil din cauză că mijloacele de care dispun justiția și administrația penitenciarelor nu-l oferă, mai ales în zonele cele mai dificile. Și astfel scade credibilitatea forțelor de ordine din teren. Atunci când s-a stabilit, cum se întâmplă în anumite regiuni, că

parchetul nu va cere mandat de reținere dacă o eventuală pedeapsă cu închisoarea ar fi sub termenul de doi ani, credibilitatea oricărui răspuns penal e pusă sub semnul întrebării.

Răspunsul este că forțele de ordine, ca și magistrații, trebuie să se poată concentra pe anumite misiuni. Întrucât acum nu sunt în măsură să lupte împotriva fenomenului delincvenței la toate nivelurile.

Răspunsul politic clasic este acela al prevalării de o intransigență permanentă și generală. O iluzie, evident. Realitatea este că se cere mereu tot mai mult forțelor de ordine, magistraților și serviciilor penitenciare, care, acum, sunt printre funcționarii statului care lucrează în condițiile cele mai dificile. Trebuie deci să le întărim mijloacele și să fim intransigenți cu prioritățile: lupta împotriva delincvenței și a criminalității și eradicarea cartierelor lăsate în afara legii. Dar, totodată, trebuie să reflectăm matur și transparent la obiectivul pedepselor. Ce așteptăm de la o sancțiune penală? Nu întotdeauna măsura cea mai utilă societății este excluderea celui care a încălcat legea din cadrul corpului social, pentru o perioadă mai scurtă sau mai lungă de timp. De exemplu, furtul fără circumstanțe agravante este pedepsit, la ora actuală, cu trei ani de închisoare. Nu ne-am putea oare gândi că ar fi mai potrivită o măsură reparatorie coercitivă în favoarea victimei și o amendă atunci când dauna se cifrează sub o anumită valoare? Tot astfel, utilizarea și deținerea de cannabis sub o anumită cantitate, la fel și anumite infracțiuni ce privesc Codul Rutier (lipsa asigurării automobilului, de exemplu) chiar trebuie să țină de tribunalele corecționale? Am putea totuși considera că regimul de contravenție este suficient pentru a sancționa astfel de comportamente.

În această privință, refuz să mă las prins în discursul-capcană care aduce acuza de relaxare exagerată a răspunsului, imediat ce apar în discuție astfel de subiecte. Aș vrea ca toată lumea să fie convinsă că nu am nici cea mai mică simpatie nici pentru șoferii care încalcă legea, nici pentru practicile care produc dependență. Pur și simplu afirm că este bine să-i ascultăm pe profesioniștii din poliție și din justiție care explică în ce măsură este inutil să pedepsim penal sistematic consumul de cannabis, pe când o amendă contravențională grea și achitabilă imediat ar fi și mai potrivită în termeni de economie de timp, deopotrivă pentru poliție și pentru justiție, și mai disuasivă decât o ipotetică pedeapsă cu închisoarea, despre care toată lumea știe că până la urmă tot nu va fi executată.

În schimb, consider că este obligatoriu ca pedepsele, indiferent care ar fi acestea,

să fie imediat puse în executare exact așa cum au fost pronunțate. Un magistrat care condamnă acum un delincvent la pedeapsa cu închisoarea de până la doi ani, știe că respectiva pedeapsă va fi mai întâi examinată de către un alt magistrat care va încerca să găsească alternativă la închisoare. Care e sensul acestui sistem? Oricum e de neînțeles și pentru victime, și pentru masa cetățenilor, ba chiar și pentru delincvenți. Pronunțarea pedepsei privative de libertate trebuie să-l ducă pe respectivul individ direct în închisoare. Trebuie să redăm sensul momentului în care o pedeapsă este pronunțată, întrucât prin asta este angajat cuvântul justiției și, prin urmare, autoritatea ei. De altfel, nu ar trebui redată șansa ideii de prevenție, abandonată cu totul, întărind prezența matură (educativă, asociativă) pe lângă tinerii din cartiere, în așa fel încât aceștia să evite trecerea la înfăptuirea de ilegalități și să alunece în spirala delincvență–închisoare–recidivă?

*

Funcțiile statale ale justiției și ale siguranței implică deci angajarea statului din punctul de vedere al resurselor. Angajare de durată, care trebuie asumată și pusă în practică. Or, de zece ani încoace este inconstantă, rezultat al unor permanente intermitențe dictate de actualitate. Prin urmare, este necesar ca prioritățile să fie asumate și, printr-o lege-cadru pe cinci ani, să ne angajăm într-un proiect pe care întreaga națiune să-l respecte.

În sfârșit, în vederea unei depline eficiențe, trebuie să responsabilizăm întreaga societate. Fiecare cetățean trebuie să aibă locul lui în asumarea siguranței țării. Lucrul acesta nu înseamnă în niciun caz să pătrundem într-o societate a suspiciunii, ci să ne asumăm ideea că statul nu este unicul actor în domeniu. Fiecare are un rol de jucat în identificarea amenințării: asociațiile care se adresează tinerilor, profesorii care-i însoțesc pe copii în excursiile cu școala, conducătorii de firme care organizează seminarii. Trebuie să fim mai vigilenți în fața derivelor actuale. Deprinderea elementelor de acordare a primului ajutor, a reacțiilor în caz de atac, a reflexelor pentru alertarea forțelor de poliție este indispensabilă în ziua de azi.

În acest context, rezerva operațională joacă un rol fundamental, dacă nu cumva

exclusiv. Nu se pune problema reluării serviciului militar obligatoriu pentru toți. Nu ar fi un lucru dorit de tinerii noștri și nici nu ar fi posibil în condițiile unei armate profesioniste. În schimb, a aduce între 30 000 și 50 000 de voluntari, tineri și tinere, în cadrul rezerviștilor ar permite să le asigurăm contribuția la această indispensabilă transformare.

¹² Fișele „S” — „atingere adusă siguranței statului” — sunt partea fișierului poliției franceze privitoare la persoanele care reprezintă „amenințări grave pentru siguranța publică”. (N.t.)

XIV

Să fim stăpâni pe soarta noastră

Am fost aruncați în valurile lumii. Vrând-nevrând.

Milioane de francezi trăiesc în străinătate sau călătoresc. Avem teritorii pe toate continentele. Limba ne este vorbită pe tot globul.

Dar și lumea-ntreagă se află la noi acasă: milioane de turiști ne vizitează anual țara. Două milioane dintre concetățenii noștri lucrează pentru firme străine — pe teritoriul nostru s-au stabilit mai bine de 20 000! Dar, mai ales, milioane dintre concetățenii noștri sunt angrenați în procesul mondializării; atunci când se produc avioane Airbus la Toulouse sau elicoptere la Marignane, atunci când se produc turbine la Belfort sau cabluri submarine la Calais, se lucrează pentru clienți din străinătate și, prin urmare, depindem de mondializare.

Marile provocări contemporane sunt la scară mondială: terorismul, migrația etc. Și, bineînțeles, împărțim aceeași planetă, ceea ce trebuie să ne facă să muncim împreună pentru prezervarea biodiversității sau pentru a răspunde schimbărilor climatice. Întrucât transformările în curs vor avea consecințe directe asupra copiilor noștri. Dacă nu acționăm împreună, vor genera boli și conflicte care ne vor distruge încet-încet planeta, cel dintâi bun comun al nostru.

Este limpede că nu putem fi dezinteresați de lumea în care trăim, întrucât existăm în această lume, iar acțiunea noastră internațională este chiar condiția de a fi stăpâni pe soarta noastră, într-atât suntem de legați unii de alții.

De altfel, Franța nu s-a gândit niciodată la ea fără a se fi gândit și la ceilalți. Ceea ce, uneori, ne face insuportabili în fața altora. Dar explică și faptul că partenerii și vecinii noștri, atunci când Franța nu se exprimă în legătură cu un anumit subiect, se întreabă: Ce e cu Franța? De ce tace? Visul nostru francez a fost dintotdeauna și un vis universal. Gândul ne-a purtat mereu spre întreaga lume. Nu găsești în multe țări o mobilizare precum cea franceză atunci când sunt amenințați creștinii din Orient, tremurând pentru viața celor din Benghazi,

indignându-se pentru martiriul Alepului sau din cauza crimelor din Tombouctou.

Lucrurile acestea au alimentat multă vreme sentimentul că țara noastră deținea vocația de a lumina mersul înainte al lumii, de a fi purtătoarea unui mesaj universal și umanist — acela de a-i invita pe toți ceilalți să ajungă ca noi, să se apropie de noi, de modelul și de valorile noastre. În ziua de azi, mondializarea pe care o trăim ne seamănă mai puțin. Uneori nu este purtătoarea valorilor care ne reprezintă. Ceea ce ne face să avem îndoieli ori să vrem să închidem porțile în fața ei. Uneori, ne apasă tentația de a ne retrage prin dezertare. Înțeleg și temerile, și lipsa de înțelegere. Aud glasul furiei împotriva derivelor lumii. Cred însă că Franța nu va putea fi niciodată cu adevărat Franța dacă își va uita vocația universală.

Avem, înainte de orice, o istorie. Suntem o veche putere colonială care păstrează ancore teritoriale pe toate continentele. Avem o limbă vorbită de 275 de milioane de oameni și o relație specială cu continentul african și cu Orientul Apropiat.

Suntem o putere internațională, maritimă, diplomatică, militară. Suntem unul dintre cei cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite, singurul din Uniunea Europeană după Brexit. Avem arma nucleară și suntem capabili să trimitem forțe armate în toată lumea. Ceea ce ne face să jucăm un rol important. Dar ne și obligă să dăm dovadă de o mai mare responsabilitate. Iată de ce sunt de acord ca intervențiile noastre să se înscrie în cadrul mandatelor date de ONU. Este un lucru în același timp mai eficient și mai conform cu viziunea noastră istorică asupra multiculturalismului. Ceea ce ne garantează un echilibru pe care nicio alianță punctuală nu ar putea să-l realizeze.

Fiindcă avem obligația de a fi un exemplu. Dacă Franța a avut, grație trecutului ei, o astfel de aură, asta s-a datorat faptului că era respectată ca fiind o țară neagresivă, independentă, care se bucura de o popularitate importantă și tangibilă în întreaga lume. Un exemplu notabil a fost cazul refuzului nostru de a ne angaja în aventura irakiană propusă de George W. Bush și de Tony Blair. Cu toate acestea, acum imaginea Franței nu mai este atât de bună. Mai multe polemici sunt greșit înțelese și ne alterează imaginea. Prezența noastră în Mali este privită cu suspiciune de către o parte a tineretului african. Intervențiile în Libia și în Sahel au fost contestate.

M-aș bucura să putem cădea de acord cu toții că este necesar puțin realism. Nu ne putem gândi la o acțiune internațională fără legătură cu ceea ce facem la noi

acasă. Mă frapează să văd că poziția noastră publică internațională rămâne absolut aceeași, cu toate că situația ni s-a schimbat. Cine își poate închipui că avem mijloacele financiare și militare de a interveni peste tot? Putem oare continua să propunem, să dăm lecții, uneori să chemăm la ordine de parcă finanțele noastre ar fi fără cusur, intervențiile încununate de succes, conducătorii populari și reputația intactă? O asemenea poziție reprezintă o sursă de pericole, de greșeli care uneori pot aluneca în ridicol. Pentru a acționa eficient, înainte de orice trebuie să fim lucizi.

La cealaltă extremă, sunt prea numeroși aceia care au renunțat chiar la ideea de a avea o poziție proprie, originală, utilă Franței. Și asta întrucât o consideră decăzută, incapabilă să-și revină sau condamnată să se dizolve în Uniunea Europeană sau în NATO. Și ei greșesc. Trebuie să continuăm să transmitem lumii felul nostru particular de a privi libertatea, umanismul, justiția și onoarea. Însă nu putem face asta fără realism, adică fără a depune și în privința noastră efortul necesar pentru a obține rigoarea, eficiența, dar și morala pe care nu încetăm să le cerem întregii planete. Iată de ce, de altfel, activitatea noastră, fără a se dizolva, trebuie, după părerea mea, să se înscrie și mai clar într-un cadru european și, în special, într-un dialog strategic indispensabil cu Germania. Totodată, trebuie să dăm dovadă de mai multă exigență în ceea ce ne privește și, s-o spunem deschis, de o relație mai dezinteresată cu ceilalți. Prea multă vreme am părut a prefera realității popoarelor pe care am pretins că le iubim fie interesele noastre directe de comercianți de arme sau de operatori de turism, fie prea buna impresie pe care o avem despre noi înșine. Am susținut și susținem în continuare regimuri dictatoriale și ineficiente, absolut contrare valorilor noastre.

Franța trebuie să-și păstreze poziția ei specială și independentă, care îi permite să se angajeze într-un dialog constructiv cu toată lumea. De altfel, exact acesta este spiritul diplomației, care îți permite să stai de vorbă chiar și cu cei cu care nu ești de acord. Însă acest dialog nu trebuie să ducă la sacrificarea valorilor noastre, nu trebuie să ne facă să cădem în derizoriu sau în complezență. Dacă realismul este indispensabil, la fel sunt și principiile, iar o cură de modestie nu ne-ar strica.

Cum nu ne-ar strica, de altfel, o analiză cât mai obiectivă cu putință a operațiunilor militare ale Franței din ultimii douăzeci de ani. Parlamentul nu o face decât sub imperiul scandalului și al emoției. Or, personal sunt convins că, din contră, avem cu cine și cum să asigurăm o evaluare completă și un control inteligent atât ale ideilor organizatorice, cât și al procedurilor.

*

Pentru a ne întoarce în prezent și pentru a fi stăpâni pe soarta noastră, consider că un prim pariu este cel al siguranței externe și, deci, al necesității de a lupta prin toate mijloacele împotriva dușmanului, Daech, și împotriva tuturor riscurilor legate de acesta. Terorismul și islamismul politic radical prosperă la porțile noastre de la est și de la sud. Acțiunea noastră diplomatică și militară trebuie așadar să vizeze asigurarea unei scheme de securitate în Magreb și în Mediterana, în fața crizelor regionale.

Prioritatea noastră de astăzi este să câștigăm războiul în teren, împotriva Statului Islamic, la Mosul și la Rakka printre altele. Să împiedicăm și alte masacrări ale civililor, precum cel de la Alep. Să stabilizăm regiunea și, în mod special, Libanul, o țară atât de apropiată de sufletul francezilor și atât de des marcată de războaie și de exil. Prezența noastră acolo este absolut necesară și justificată. Dar și în acest caz acțiunea noastră trebuie să se înscrie în cadrul unui mandat clar al ONU.

Totuși, în respectivele țări, conflictele militare nu își pot găsi încheierea decât dacă ajungem să propunem o soluție politică, fie ea și tranzitorie. Sunt extrem de rezervat în legătură cu pertinenta conflictelor armate chiar și atunci când sunt pornite în lipsa unei soluții politice în teren, după cum am făcut-o în Irak și în Libia, pentru ca apoi, în ultimii cincisprezece ani, să suportăm consecințele. Franța și partenerele sale europene trebuie să se arate vigilente, în această privință, în fața tuturor crizelor în curs de desfășurare sau a celor care vor mai apărea.

În Siria, Franța și-a asumat responsabilitatea pe plan diplomatic și militar, însă a fost izolată progresiv, din motive diferite, mai ales de ruși și de americani, în timp ce Turcia, Iranul și un număr de state din Golf și-au apărât fiecare interesul. Și acolo pacea va putea fi restabilită doar ajungându-se la un echilibru corect între toate părțile. În acest sens, poziția germană ar trebui să ne fie sursă de inspirație și nu vom avea decât de câștigat acționând mai clar împreună.

Nu vreau să-mi ascund îngrijorarea legată de chestiunea libiană, întrucât, începând din această țară, s-au aprovizionat toți cei care, în Sahel, au făcut

jurământ de credință organizațiilor Daech sau Al-Qaida. Slăbit pe alte fronturi, Daech încearcă acum să-și facă din Libia o bază în care să se poată retrage. Tot din această țară pleacă majoritatea refugiaților și emigranților către Europa. Ar fi o dramă ca Libia să ajungă în stăpânirea teroriștilor. În primul rând pentru populațiile locale. În al doilea rând, va crește presiunea migratorie asupra continentului european, oferind Daech rezerve financiare, în special petroliere, în partea de est a Libiei. În sfârșit, ar amenința țările din jur, mai ales Tunisia, democrație fragilă care joacă un rol foarte important, de avangardă, de la primăvara arabă încoace — iată de ce am ținut să-i consacru prima mea vizită internațională ca lider al formațiunii En Marche!. Ceea ce trebuie făcut în Libia este o acțiune diplomatică europeană împreună cu aliații regionali. Ar trebui să ne aplecăm asupra Algeriei și Egiptului care au aceleași interese ca ale noastre în zonă, pe termen scurt și mediu.

Din aceste motive, politica arabă și mediteraneeană ar trebui reasezată în centrul diplomației noastre. Trebuie să regăsim firul istoriei noastre pentru care dinamica a fost mereu una independentă și să știm să menținem relații exigente, dar neîntrerupte cu ansamblul actorilor regionali. Relația cu Arabia Saudită și Quatarul trebuie să fie în egală măsură politică și economică și să fie tratat ansamblul problemelor, inclusiv susținerea acestor țări sau a resortisanților lor în fața organizațiilor care destabilizează regiunea. La rândul lui, Iranul trebuie ajutat în tendința sa de deschidere economică și de reinsertie în jocul internațional, evident cu condiția de a respecta cu strictețe acordul din 2015 privitor la programul său nuclear. Fiindcă, dacă mâine Iranul se va dota cu arma nucleară, întreaga politică de nonproliferare nucleară va fi repusă în discuție. Întrucât și celelalte țări din regiune — Turcia, Egiptul, Arabia Saudită — vor dori să urmeze același drum. Trebuie așadar ca Iranul să fie făcut să înțeleagă că poate fi o mare putere a viitorului și fără favorizarea căii militare. Interesul său ar putea fi cel de a se contura de la bun început drept putere economică, întărită de o importantă capacitate de influență și de un rol pacificator.

La rândul său, Israelul rămâne un aliat diplomatic și economic. Este o țară democratică și trebuie să veghem la protejarea ei. Totodată, știm că o pace durabilă presupune și recunoașterea statului palestinian. Politica de colonizare este așadar o greșeală. Trebuie să revenim la spiritul acordurilor de la Oslo. Fiind vorba despre locuri sfinte, Franța a trezit suspiciuni votând la început în favoarea, apoi abținându-se în legătură cu o rezoluție a UNESCO ce reliefa caracterul lor musulman și nega legăturile istorice ale Ierusalimului cu iudaismul. Franța ar fi trebuit să se prezinte drept garant al respectului față de toate religiile și să cheme

la coexistența pașnică a acestora. În realitate, ceea ce se petrece acum la Ierusalim este exact contrariul. Așadar, trebuie rezolvată benefic dezbateră istorică despre locurile sfinte, în care intransigenții de toate părțile țin să ne închidă pe toți.

Față de toate aceste puteri și, mai ales, față de Turcia, Franța va avea numai de câștigat întărind abordarea europeană. În cazul Turciei este vizibil că atractivitatea modelului european este singura contrapondere ce poate împiedica regimul turc să-și continue deriva autoritaristă și punerea libertăților politice sub semnul întrebării. Turcia nu trebuie să se îndepărteze de Europa în problemele de securitate, geografice sau economice, ținând cont de capacitatea ei de a stabili regiunea. Dar trebuie să facem asta fără naivitate, întrucât regimul Erdogan nu ne-o permite.

Magrebul ocupă bineînțeles un loc aparte, ținând cont de istoria noastră împletită cu a Marocului, Algeriei și Tunisiei. Milioane dintre concetățenii noștri vin de acolo și întrețin legături puternice cu aceste țări. Nu trebuie să uităm acest lucru. În baza acestui trecut comun, este obligatoriu să ne construim împreună viitorul fiindcă, într-adevăr, facem față acelorași lucruri, fie ele probleme de securitate, economice sau ecologice. Multe dintre acestea trebuie discutate în cadrul unui dialog euro-mediteraneean.

Fără îndoială ar fi un abuz să pretindem să elaborăm o politică mediteraneeană comună, dar ar fi o greșală să nu vedem că suntem legați într-un același destin.

Toate aceste țări sunt expuse unor multiple riscuri de destabilizare de ale căror consecințe directe și imediate vom suferi și noi.

Tot astfel, Franța trebuie să continue să joace în Africa rolul pe care l-a avut în ultimii ani, fie că este vorba despre Coasta de Fildeș, Republica Centrafricană sau Mali. Iau drept exemplu intervenția noastră militară în statul ivorian, sub mandat ONU, și regret că ne-am retras din Republica Centrafricană înainte ca situația să se fi stabilizat. Sunt mari șanse să fim nevoiți să ne întoarcem în următorii ani.

Intervenția armată în Mali a fost deosebit de utilă, fiindcă a permis salvarea acestei țări de jihadism. Țin, în acest sens, să-i salut pe soldații noștri care luptă în condiții foarte grele.

Evident, rolul nostru în Africa, îndeplinit fiind într-o permanentă legătură cu

armatele africane și organizațiile regionale, este să stabilizăm zonele fragile. Acesta este și motivul pentru care Uniunea Europeană a coordonat în mod util operațiuni de formare militară. Însă, în aceeași regiune a lumii, trebuie să acordăm sprijin țărilor care aleg deschiderea și democrația. Întrucât, după cum se știe, Africa deține un puternic potențial de dezvoltare economică. Așadar colaborarea dintre noi trebuie să sporească.

*

Ținând cont de actualele angajamente ale Franței, fără îndoială prea numeroase, și de riscurile potențiale, este evident că țara noastră trebuie să mențină o diplomatie influentă, o rețea activă în teren și un aparat militar performant și modern. Modul în care este alcătuită armata nu trebuie să sufere modificări în următorii ani, chiar dacă vom decide încheierea operațiunii Sentinelle. Este necesar să mergem mai departe și, depunând același efort, să gândim metodele de disuadare care trebuie menținute oricât ar fi să ne coste. Întrucât este vorba despre ultima noastră barieră de protecție.

Securitatea internațională depinde profund de deciziile strategice americane și rusești. Rusia joacă un rol în creștere în Orientul Apropiat și Mijlociu și, de la Al Doilea Război Mondial încoace, Statele Unite au făcut din respectiva regiune o zonă prioritară de intervenție, lucru de care și noi am beneficiat de mai multe ori.

Ce relație vrem să avem cu rușii care, în definitiv, sunt și ei europeni? Vrem oare să re trăim cei șaptezeci de ani de conflict absolut ai războiului rece? Ne dorim cu adevărat să continuăm administrarea cam vagă și conflictuală a legăturilor cu această putere, legătură marcată acum de o formă de confruntare?

Trebuie să refundăm relațiile cu Rusia. Nu vom urma orbește nici linia americană, oricare va fi aceasta ca urmare a alegerii lui Donald Trump — ceea ce Uniunea Europeană suportă, în definitiv, de câteva luni de zile —, nici linia de convență cu un regim criticabil, linie pe care o preferă o parte a dreptei franceze.

Personal voi fi deschis, astfel încât să putem regăsi un dialog serios și onest. Problema Crimeii nu poate fi rezolvată pe termen scurt. Trebuie, însă, să lucrăm

împreună cu rușii pentru stabilizarea relației lor cu Ucraina, în așa fel încât să se poată ridica progresiv sancțiunile și de o parte, și de cealaltă. Trebuie să descoperim un teren comun de înțelegere în privința Orientului Apropiat și Mijlociu, pentru reinstaurarea securității în regiune. Europa va trebui să fie extrem de vigilentă în următoarele luni, în așa fel încât să evite îndepărtarea totală de Rusia, care ar putea vedea în alegerea lui Donald Trump semnul unei mai superficiale atenții acordate Europei de către Statele Unite.

Împărțim cu rușii un continent, o istorie, ba chiar și o literatură. Turgheniev a trăit în Franța, Pușkin a iubit-o, Cehov și Tolstoi au influențat-o puternic. Am înfruntat împreună, de două ori, cele mai teribile conflicte din istoria lumii. În același timp, viziunea rusă nu corespunde total cu a noastră. Lucru de care trebuie să ținem cont. Însă am comite o greșeală tăind punțile care ne pot lega de această putere a Europei de Est, în loc să punem bazele unei relații de lungă durată. Fie că este vorba despre lupta împotriva terorismului, fie de domeniul energetic, avem cu ce să alimentăm un parteneriat util.

Problema relației noastre cu Statele Unite este, în acest context, mai mult decât oricând una de structură. Ne leagă ideile comune privind apărarea drepturilor omului și aceleași interese în favoarea stabilizării situației mondiale. S-au speculat multe despre alegerea lui Donald Trump ca președinte, în noiembrie 2016. Nimeni nu poate aprecia deocamdată consecințele acestei alegeri, dar trebuie să constatăm că anii mandatului Obama au fost marcați de o tensiune înăbușită între SUA și Europa, care a luat forma unei adevărate crispări în privința Siriei.

În timpul mandatului președintelui Obama, Asia a fost o prioritate mai mare decât Europa. Este vorba despre o reorientare majoră, ale cărei consecințe abia acum vom începe să le percepem, în cazul în care situația va continua să fie aceeași. În același sens, Statele Unite sunt în plină retragere din Orientul Mijlociu și din zonele de criză, deși acesta a fost unul dintre angajamentele lor majore de o jumătate de veac încoace. „Linia“ Obama în Orientul Mijlociu a fost simplă: responsabilizarea actorilor locali și regionali și lipsa de inițiativă și de participare esențială la pacificare. După decizia de retragere din Afghanistan și din Irak, Statele Unite nu mai intervin atâta vreme cât nu există o amenințare directă asupra lor.

Evident, însă, continuă o colaborare solidă, care trebuie întreținută. În numeroase teatre de operațiuni, aparatul american de informații și instrumentele de asistență

militară sunt puse la dispoziția Franței. Statele Unite simt că Sahelul este o zonă periculoasă, drept care colaborarea noastră în materie de informații în regiune, de pildă, este una esențială.

Oricum ar sta lucrurile, există și de o parte, și de cealaltă a Atlanticului o nevoie de clarificare, de reevaluare între Statele Unite și Europa, de reînnoire și reînvățare. Din acest punct de vedere, ascultarea telefoanelor a constituit o activitate insuportabilă. Degeaba consideră mediile autorizate că este vorba despre ceva banal și prea puțin surprinzător pe planul informațiilor, chestiunea mi se pare deosebit de șocantă atunci când este vorba despre șefi de stat.

*

În relația dintre Franța și, mai general, dintre Uniunea Europeană și Statele Unite se joacă un moment determinant pentru viitorul planetei. Mai este lucrul cel mai important axa Atlantică, cea care structurează Occidentul și a fost, după Al Doilea Război Mondial, purtătoarea politicilor privitoare la drepturile omului și la pacificare? O cred din tot sufletul. Dar asta implică o reechilibrare a relației noastre, într-atât este aceasta determinantă pentru capacitatea noastră de a ne proteja concetățenii. La ora la care scriu aceste rânduri, viața politică americană a căpătat un nou curs odată cu alegerea lui Donald Trump ca președinte al Statelor Unite. Nimeni nu știe care vor fi primele sale decizii. Știu însă, cel puțin, că la fel ca ale predecesorilor săi, vor fi impuse de realitate. Este de datoria noastră, în acest context, să facem să ne prevaleze concepțiile. Și tot de datoria noastră este să cântărim corect această schimbare a lumii.

Astăzi mai mult decât ieri trebuie să elaborăm o strategie europeană pe zece ani în materie diplomatică și militară, întrucât Europa occidentală va trebui să se apere pe cont propriu. Prin urmare, trebuie, ca putere militară de prim rang a Europei, să lucrăm împreună cu partenerii noștri europeni, cu Germania, dar și cu Regatul Unit care, în acest domeniu, ținând cont de legăturile pe care le aveam, ne rămâne un partener strategic. În fața riscurilor regionale din vecinătate și ținând cont de noile poziționări sau de incertitudinile legate de Rusia și de Statele Unite, este necesar să ne concepem securitatea colectivă într-un mod mai independent.

*

Pentru a fi stăpâni pe propria noastră soartă, cea de-a doua axă de acțiune trebuie să fie ansamblul inițiativelor noastre comerciale, economice și culturale în restul lumii, lucru cu adevărat esențial pentru a permite Franței și Europei să aibă o influență reală și să evite derivatele care ne-ar putea atinge uneori țara. Pentru ca artiștii, școlile, întreprinderile, ideile noastre să poată străluci peste tot în lume.

Pentru asta avem atuuri extrem de valoroase și dispunem de o rețea diplomatică excepțională, care rămâne o forță. Țin să-mi exprim aici o convingere care va contrazice deciziile luate de atâția ani. Este mai important să ne menținem bursele, centrele culturale și școlile decât posturile diplomatice. Sigur că menținerea rețelei diplomatice este indispensabilă, dar și în acest domeniu putem dezvolta și mai mult abordarea europeană, din moment ce influența noastră culturală depinde numai de noi. Și aceasta marchează prezența franceză în fiecare țară.

În timpul deplasării mele în Tunisia, am fost frapat de schimburile pe care le-am putut avea cu responsabili politici și culturali de acolo. Toate modelele lor erau franceze. Stăpâneau perfect limba franceză. Amintirile lor cele mai emoționante erau despre momentele de întâlnire cu artiști, scriitori sau cineaști francezi.

Cu toate acestea, pot cântări și răul făcut în ultimii cincisprezece ani de reculul în ceea ce privește politicile în favoarea francofoniei sau interesul precar pentru promovarea artistică în exterior. Când strălucește cultural, Franța se pune în valoare și pe ea, dar strălucește și pentru întreaga lume. La fel atunci când își susține și își promovează limba și diversitatea lingvistică. La fel atunci când acordă burse studenților de pe toate continentele. La fel atunci când permite, la mii de kilometri distanță, în mijlocul unui alt continent, să se poată simți gustul ei specific, într-un spirit de schimb, de curiozitate și de reciprocitate. Întrucât legăturile mutuale care se stabilesc în acest fel atât pentru francezi, cât și pentru toți partenerii noștri de pe toată suprafața pământului constituie tot atâtea fortificații împotriva ignoranței și, uneori, a barbariei, tot atâtea punți întinse între oameni de la noi și din alte părți.

În acest sens, văd Africa drept un continent promițător, în care trebuie să ne

reafirmăm și să desfășurăm planuri ambițioase.

Prezența nu ni se poate limita la acțiunea militară și politică. De acum înainte avem datoria de a face mai mult, permițându-le peste tot în Africa întreprinzătorilor și clasei de mijloc să se dezvolte. Ar fi cea mai bună metodă de a stabili durabil democrațiile africane. Din acest punct de vedere, activitatea dusă, în 2013, de Hubert Védrine¹³, Lionel Zinsou¹⁴, Hakim El Karoui¹⁵, Jean-Michel Severino¹⁶ și Tidjane Thiam¹⁷ rămâne absolut pertinentă, constituind axa acțiunii strategice pe care doresc să o inițiez pe acest continent. În mod tradițional, prezența noastră economică în Africa s-a edificat în strânsă legătură cu guvernele de acolo, în sectoare precum materiile prime sau infrastructura, dezvoltându-se în condițiile lipsei de transparență care nu au permis nici lupta eficientă împotriva corupției, și de o parte și de alta, nici să facem un cât mai mare număr de africani să profite de efectele pozitive ale acestei relații.

În ziua de azi își face apariția o nouă elită antreprenorială, care trage după ea clasa de mijloc, dar și ansamblul populației din țările africane. În deceniul următor trebuie să intensificăm echilibrat și sub semnul unui deplin respect relațiile cu Africa, tocmai prin strângerea legăturilor cu această nouă generație.

*

Nu vreau să depăn aici lista exhaustivă a tuturor țărilor alături de care am trăit o istorie și cu care avem legături unice, schimburi culturale, comerciale sau industriale inedite, din Brazilia până în Argentina, trecând prin Columbia și Chile, din Japonia până în Coreea de Sud, trecând prin China și India care, aflate în plină transformare, își întăresc relația multilaterală cu Franța, sau Australia, țară cu care tocmai am semnat contracte foarte importante.

Bineînțeles, China ocupă un loc special în această listă. Este o mare putere, pe cale de a deveni prima economie a planetei. Mulți dintre compatrioții noștri nu cunosc bine China, văzând-o în continuare ca pe uzina lumii, țara în care se produce cu costuri mici. Considerând-o responsabilă pentru transferul unor fabrici, pentru dezindustrializarea Franței. China, însă, este deja mai mult decât atât. Iată de ce trebuie să ne schimbăm modul de a o privi. Depart de a fi nevoie să fie văzută mai departe ca un pericol, China poate, dacă vom ști să-i oferim

mijloacele, să constituie o șansă.

Avem capacitatea, împreună cu întreprinderile noastre, să răspundem provocărilor considerabile pe care China trebuie să le înfrunte (dezvoltare urbană, necesități energetice, lupta împotriva poluării). Avem deja de mai multă vreme parteneriate precum acela din domeniul nuclear.

Ne putem sprijini pe legăturile speciale pe care le avem între noi: conducătorii chinezi nu au uitat niciodată că Franța a fost cea dintâi țară occidentală care a recunoscut Republica Populară Chineză.

Pentru a reuși, însă, în această dinamică a mondializării, avem nevoie de Europa. În ultimii treizeci de ani, lumea s-a schimbat profund. Într-o anumită măsură, rolul Franței s-a mai restrâns, întrucât în scenă au apărut noi puteri economice și comerciale. În acest context, cea mai bună modalitate de a ne apăra prioritățile și valorile este de a duce o politică europeană eficientă și, în special, o politică comercială comună. Numai Europa poate, credibil și eficient, să negocieze cu China și cu Statele Unite. Din acest punct de vedere, nu cred că în următorii ani negocierile în curs asupra tratatului de liber schimb cu Statele Unite vor progresa. Din contră, vom avea de câștigat desfășurând o strategie comercială ofensivă și discutând direct cu Asia și zona Pacificului, pentru a nu-i lăsa pe americani în poziția de arbitru. Uniunea Europeană este, totodată, un spațiu al reglementării pe care trebuie să-l susținem din punct de vedere informatic, pentru a ne putea valorifica prioritățile, fie că este vorba despre utilizarea eficientă a datelor economice, fie de protejarea vieții personale.

*

Cea de-a treia axă de acțiune trebuie să fie cât mai evident civilizatorie. Trebuie să edificăm un nou umanism. Sunt convins că mondializarea este sinonimă cu sporirea oportunităților pentru toată lumea. Dar, în același timp, este deturnată de excesele unui capitalism financiar pe care statele-națiuni nu reușesc să-l regularizeze. Compromisul de la Bretton-Woods¹⁸, care a permis, după cel de-al Doilea Război Mondial, să fie puse la punct reglementările necesare noilor echilibre financiare și monetare, și-a trăit traiul. G20, acest club internațional care reunește primele douăzeci de puteri economice ale lumii, resuscitat după

criza financiară din 2008, nu a reușit cu adevărat să potolească aceste derive.

Or, în ziua de azi, capitalismul mondial produce mai multe inegalități decât oricând în țările dezvoltate. Clasa de mijloc a economiilor occidentale este, începând din anii '80, cel mai mare sacrificat al acestei mișcări istorice. Într-o primă perioadă, noile elite și clase de mijloc ale economiilor emergente au beneficiat de avântul economiilor lor, numai că, în ultimii douăzeci și cinci de ani, acel 1% reprezentând cei mai avuți oameni ai lumii nu a încetat să acumuleze tot mai multă bogăție.

Capitalismul internațional nu se mai reglează de la sine. Și nici prin instituțiile create în acest scop. Or, fie că este vorba despre crize financiare, despre sacrificării mondializării, despre victimele încălzirii globale sau despre distrugerea biodiversității, Franța trebuie să lupte pentru anticiparea și prevenirea acestor fenomene, participând la modificarea regulilor internaționale și, în final, la umanizarea capitalismului contemporan.

Nu știu dacă vom reuși. De altfel, nu știu nici dacă acest gen de capitalism nu-și trăiește cumva ultimele etape, tocmai din cauza propriilor excese. În schimb, sunt convins că Franța trebuie să-și păstreze locul în această încercare esențială care constă în a face să prevaleze valorile umaniste în contextul mondializării. La acest rol o predispune totul: istoria sa, principiile, aptitudinile... Dincolo de bătălia pentru mediu, Franța trebuie să lupte mult mai ferm pentru întărirea reglementărilor internaționale, contracarând toate formele de finanțare opacă, continuând normarea remunerărilor pentru conducătorii financiari de oriunde din lume, susținând principiile responsabilității sociale și față de mediu. Dacă o dorim eficientă, această acțiune trebuie să fie globală. Ar fi o iluzie să ținem să ducem bătălia singuri. G20 este un cadru bun, dar Franța trebuie să pună la punct, alături de întreaga Uniune Europeană, o agendă clară și hotărâtă în domeniu.

De asemenea, am convingerea că, la nivel european și mondial, lupta împotriva evaziunii și a fraudei fiscale este un element pozitiv. Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, OCDE, și Uniunea Europeană au făcut multe progrese în ultimii ani pentru a impune transparența. Cu toate acestea, dezvoltarea informatizării facilitează, dacă nu cumva încurajează transferurile de valori și, deci, astfel de comportamente. Și în această privință trebuie să adoptăm măsuri ferme și clare. În primul rând, trebuie să înscriem toate țările din zona euro într-o dinamică a convergenței fiscale în ceea ce privește impozitul aplicat

societăților comerciale. Punerea în aplicare va lua zece sau cincisprezece ani, dar această abordare este indispensabilă. Apoi este obligatorie renegocierea tuturor acordurilor existente în materie fiscală dintre țările Uniunii Europene și paradisurile fiscale. În sfârșit, trebuie să impunem ca fiecare acord comercial să fie însoțit de acorduri de cooperare fiscală, pentru a lupta împotriva evaziunii fiscale și a subterfugiilor în vederea plății unui impozit diminuat. Deschiderea comercială nu este politic sustenabilă decât dacă bogăția taxabilă, necesară în vederea oricărui tip de redistribuire, nu se evaporă în fluxurile financiare. La finalul lui 2017, marile puteri occidentale vor avea noi guvernanți. Până în 2020, trebuie să lucrăm pentru a putea pune bazele unor noi reguli ale mondializării. Nu este vorba despre o luptă pentru a „împiedica” sau pur și simplu pentru a „conserva”, ci de una împotriva exceselor devastatoare și în vederea edificării viitorului nostru comun.

*

În ultimă instanță, ceea ce urmează să trăim este, fără îndoială, o schimbare a ordinii mondiale. Unii sunt ispitiți de încheierea acestei etape occidentale a istoriei, preferând un alt raport de forțe. Răspunsul nostru constant trebuie să fie civilizarea acestei globalizări prin toate mijloacele și ancorarea acțiunii noastre într-o Europă care devine tot mai indispensabilă.

¹³ [Om politic francez născut în 1947, diplomat, fost ministru de externe. \(N.t.\)](#)

¹⁴ [Economist născut în 1954 la Paris, fost prim-ministru al Beninului. \(N.t.\)](#)

¹⁵ [Eseist și politolog francez de origine tunisiană, născut la Paris în 1971, conferențiar la Institutul de Studii Politice de la Paris. \(N.t.\)](#)

¹⁶ [Economist francez născut în 1957 în Coasta de Fildeș, înalt funcționar la Banca Mondială. \(N.t.\)](#)

¹⁷ [Inginer, consultant în management, om politic născut în 1962 în Coasta de](#)

Fildeș, actualmente director al grupului bancar Crédit suisse. (N.t.)

¹⁸ Bretton-Woods este o zonă a orașului american Carroll, din New Hampshire, unde, între 1 și 22 iulie 1944, s-a desfășurat o conferință a Aliatilor, cu participarea reprezentanților a 44 de țări, în urma căreia s-a ajuns la un acord prefigurând liniile sistemului financiar internațional; atunci, de exemplu, au fost înființate Banca Mondială și FMI. (N.t.)

XV

Să refundăm Europa

Pentru a redeveni stăpâni pe soarta noastră avem nevoie de Europa.

De foarte mulți ani, conducătorii noștri politici ne fac să credem că Europa este problema, responsabilă pentru toate relele.

Este oare cazul să reamintesc că Europa suntem noi? Noi, pe care geografia și istoria ne-au așezat în centrul acestui continent. Noi care am creat-o și ne-am ales-o. Noi care îi desemnăm reprezentanții. S-o spunem deschis: a alege președintele Republicii înseamnă a-l alege pe cel care se va așeza, în numele Franței, la masa Consiliului European.

Când mă uit la această lume atât de vastă, am două certitudini: ceea ce ne strânge la un loc în Europa este mai puternic decât ceea ce ne desparte și avem prea puține șanse de a însemna ceva în fața Chinei și a Statelor Unite dacă nu înțelegem lucrul acesta.

În fond, ai cui moștenitori suntem?

Pentru istoria construcțiilor politice, Europa este tânără. Nu are decât șaiszeci și cinci de ani și totuși pare deja epuizată. De-a lungul deceniilor, proiectul părinților fondatori s-a împotmolit în proceduri. S-a pierdut în tratate. S-a rătăcit din lipsă de viziune.

Acest proiect se baza pe o triplă promisiune: pace, prosperitate și libertate. Un proiect profund francez.

Construcția europeană este fiica păcii care a consolidat-o. De-a lungul deceniilor, a făcut din visul păcii o realitate pentru milioane de europeni, în așa fel încât mulți dintre noi au ajuns să creadă în dispariția conflictelor, uitând care a fost istoria reală a continentului nostru. Întrucât visul european a fost dintotdeauna un vis care a vizat dimensiunea imperială și unirea prin intermediul războiului. De

la Cezar, Carol cel Mare și Napoleon până la tragedia hitleristă. Să nu pierdem niciodată din vedere faptul că războiul face parte din trecutul continentului nostru și că ne-ar putea fi și viitor dacă nu vom construi o Europă liberă. Pentru prima oară am reușit să punem bazele unei uniuni continentale prin intermediul păcii și al democrației. Visul nostru european a luat forma inedită a unei construcții nonhegemonice, gândită pentru a permite popoarelor vecine să trăiască, în sfârșit, în pace, după tragediile celor două războaie mondiale și, cel puțin în egală măsură, după traumatismul moral al actelor pe care aceste războaie l-au permis: genocidul evreilor, masacrele în masă, ba chiar trădarea idealului occidental.

A doua promisiune originală este cea a prosperității. Devastată de război, Europa nu putea concepe un proiect comun care să nu aibă drept scop redresarea economică. În pofida crizei, Europa a știut să edifice un model economic și social fără echivalent în lume.

În sfârșit, Europa libertății este, în primul rând, cea a libertății de circulație a oamenilor și a bunurilor... Schengen, Erasmus, euro, depășirea obstacolelor — cheltuieli bancare la preț de roaming — încarnează concret această Europă a mobilității.

Acum, pentru europeni, aceste promisiuni fondatoare par trădate.

Promisiunea păcii a devenit din ce în ce mai fragilă. Crizele siriană, libiană sau ucraineană, marile migrații, nemaivăzute în ultimii șaizeci de ani, și, mai presus de orice, atacurile teroriste repetate asupra teritoriului nostru ne-au deschis ochii: firul istoriei nu s-a rupt. Războaiele și conflictele nu au rămas undeva, în urma noastră.

Promisiunea prosperității a fost trădată. Europa s-a împotmolit într-o creștere lipsită de vlagă. Și eu, de când am început să înțeleg lumea și lucrurile, nu aud vorbindu-se decât despre criză. În ziua de azi, în zona euro un tânăr din cinci este în șomaj. Într-o asemenea situație, de ce ar fi atractivă Europa pentru tânără generație? Totuși, Europa a știut să facă față urgenței, atunci când moneda euro a fost amenințată. Trebuie, însă, să fim de acord că austeritatea nu este un proiect firesc și că reducerea deficitelor nu ar trebui să constituie o ambiție politică.

În sfârșit, promisiunea libertății s-a șubrezit. În special libertatea de circulație este adusă în discuție zi de zi. Din motive economice și de integrare, în fața

afluxului migrator. Din motive de securitate, în fața amenințării teroriste. Și, mai amplu, întrucât persistența șomajului și agravarea inegalităților suscită respingerea deschiderii și tentația fiecărei țări de a se fereca în ea însăși.

Or, cele trei promisiuni nu trebuie puse sub semnul întrebării, constituind pentru totdeauna un proiect la fel de frumos. Numai că acest proiect nu se poate realiza dacă ne retragem fiecare.

*

Așadar, ce s-a întâmplat?

Uniunea Europeană a început să lăncezească din cauza noastră, a tuturor. Este vizibilă acum, peste tot, un fel de epuizare a ideilor și a metodelor. Un sistem complet care își dă duhul și se-nvârte-n gol. Întâlnirile la vârf ale șefilor de stat și de guvern au ajuns niște caricaturi: în spatele ușilor închise se repetă marile principii și se mai schimbă câte un cuvânt în câte o declarație, pentru a nu se relua cu exactitate textul de la reuniunea precedentă. Un sistem rupt de lume și de realitate. Știți ce mi-au spus agricultorii din Bretagne, pe care i-am întâlnit în ultimele luni? Nu că ar fi împotriva Europei sau chiar a politicii agricole comune, care este atât de importantă pentru noi toți, ci mi-au explicat că sunt împotriva regulilor excesive, a birocrăției pline de chițibușuri, a intervenționismului în creșterea animalelor, pentru ca acestea să nu fie hrănite cu furaje, din cadrul fiecărei ferme, chestiuni cu totul îndepărtate de nevoile lor reale.

Fondatorii Europei credeau că politica va urma drumul economicului și că un stat european s-ar putea naște dintr-o piață și dintr-o monedă unice. După o jumătate de veac, realitatea a risipit această iluzie. Europa politică nu și-a făcut apariția. Ba chiar a slăbit, din vina noastră colectivă.

În primul rând pentru că ne-am dorit să slăbească. Șefii de stat și de guvern au făcut totul pentru a trimite, ani și ani de zile, în fruntea Uniunii Europene conducători slabi.

Au decis înființarea unei comisii cu douăzeci și opt de comisari. Formula aceasta

nu permite buna funcționare și, bineînțeles, va trebui revizuită organizarea Comisiei Europene pentru a redescoperi adevărata colegialitate și eficiență, așa cum s-a dovedit posibil în timpul președinției lui Jacques Delors.

Uniunea Europeană și-a abandonat progresiv viziunea în favoarea procedurilor și a confundat scopul — o Uniune Europeană — cu mijloacele tehnice, monetare, juridice, instituționale prin care se realizează. Până la urmă, un chepeng de plumb s-a închis deasupra acestei probleme, ca și asupra altora: a face din Europa sursa tuturor problemelor noastre a ajuns un reflex, iar a-ți pune întrebări despre rolul Comisiei Europene sau a nenumăratelor sale directive însemna să te dovedești un rău european.

Pentru francezi, ruptura s-a produs în 2005. Atunci am constatat, prin referendum, că, poate, Europa aceasta nu mai era a noastră. Că ajunsese mult prea exclusiv liberală, departe de valorile noastre. Și că, practic, devenise amenințătoare în privința beneficiilor pe care le obțineam prin tradiție din partea ei, ca în agricultură sau în privința noii provocări: imigrația.

De la referendumul din 2005, sentimentele negative s-au accentuat, întrucât apărătorii Europei au răspuns traumatismului provocat de „nu“ golind terenul public de dezbateri și de idei. Criza monetară din Grecia a scos la iveală o carență de același ordin, prin care, între o apocalipsă anunțată și subterfugii negociate, elitele politice europene au ajuns în impas exact în cadrul unei discuții necesare.

*

Europa a ajuns să lăncezească din lipsă de responsabilitate. Noi înșine am considerat mult prea des că, în fond, cea mai bună apărare a interesului național este încălcarea regulilor europene la elaborarea căroră, în fapt, am contribuit. În afară de asta, ne-a făcut să fim mai slabi și absența unui veritabil control al politicilor europene. Este semnificativ faptul că nu a avut loc nicio dezbateră politică reală, în lipsă de instanțe specializate, despre decizia prin care moneda unică a oferit unor state precum Grecia, Italia, Spania, Portugalia, dar și nouă dreptul de a trăi peste posibilități, chiar cu riscul unei catastrofe. Opțiunile conducătorilor europeni, obiceiurile administrațiilor lor, proliferarea regulilor,

insuficienta aplicare a principiului subsidiarității nu trebuie niciun moment să înceteze a fi supuse unei examinări exigente. Instituțiile europene sunt în ziua de azi incapabile de o asemenea introspecție.

Nu mai sunt capabile să apere eficient valorile care, în afara economiei, fundamentează Europa. Nimeni nu ar trebui să creadă că umanismul înseamnă atât de puțin lucru. Am susținut mereu eforturile guvernului grec de a-și păstra locul în Europa monetară. Cu toate acestea, am fost surprins să observ că nicio clipă negociatorii europeni nu au crezut de datoria lor să amintească autorităților grecești nevoia de a respecta regulile europene pe care evident le-au neglijat în ultimii ani, mai ales cele referitoare la dreptul de azil. Anumite decizii recente ale guvernului maghiar au amenințat principiile pe care se bazează Europa, dar nu au făcut obiectul celei de-a zecea întâlniri la vârf, deși ne repezim imediat către ele atunci când banii contribuabililor sau sănătatea financiară a băncilor par a fi expuse. Nu trebuie acceptate astfel de compromisuri.

În sfârșit, Uniunea Europeană își pierde de la sine puterea în momentul în care își acceptă dezagregarea din cauza unui conformism lipsit de viziune. Ce poți spune despre acordul din februarie 2016, care oferea Regatului Unit o Europă à la carte, cedând șantajului?

Pentru toate aceste motive, consider deceniul care s-a încheiat drept unul pierdut.

*

De altfel, numele acestei crize și simptomul epuizării ce marchează Europa este Brexitul. Dar este, totodată, să sperăm — și aici intervine responsabilitatea noastră reformistă —, începutul unei indispensabile refundamentări.

Brexitul nu este un act egoist. Nu trebuie să reproșăm niciodată nimănui că nu a votat bine, nu ar avea niciun sens. Sigur, e mai ușor să „topești poporul“, cum zicea Bertolt Brecht, decât să privești problemele în față. Personal, prefer cea de-a doua opțiune.

Brexitul exprimă nevoia de protecție. Traduce respingerea unui model de societate pe care l-au apărât înșiși conducătorii britanici. Unui model de

societate care a predicat deschiderea fără a se preocupa de destrucțiunile — industriale, economice, sociale — pe care le provoca în mod necesar, întrucât interveneau prea rapid. Traduce slăbiciunea unei clase politice care și-a găsit țapul ispășitor — Europa — înainte de a explica faptul că a o părăsi ar fi sinonim cu dezastrul. Traduce o dezbatere publică în care s-au combinat într-un același naufragiu aroganța experților și minciuna demagogilor.

În acest sens, Brexitul nu este o criză britanică, este una europeană. Este un semnal de alarmă adresat tuturor statelor membre, tuturor celor care refuză să vadă efectele negative ale globalizării. Întrucât toate societățile noastre sunt divizate în două părți aproape egale, între partizanii deschiderii și cei ai închiderii. Alegerile regionale germane, alegerile locale italiene, alegerile prezidențiale austriece, derivatele din Polonia și Ungaria și, desigur, aici, în Franța, ascensiunea Frontului Național, toate aceste scrutine traduc respectiva fractură.

*

Prin urmare, Europa trebuie luată de la capăt, de la origine.

Cum s-o faci, însă, să reînvie? Cum să duci o asemenea politică în fața scepticismului care crește?

Trebuie reaprinsă dorința de Europa. De proiectul păcii, reconcilierii, dezvoltării. Nimic nu este mai dificil de definit decât un proiect care devine rapid ceea ce fiecare crede despre el.

Pentru aceasta trebuie să plecăm de la chestiunile tehnice, de la soluțiile complexe și birocratice, dar să construim un proiect politic veritabil. Țările Europei pentru care aceasta nu se reduce doar la o piață, ci schițează un spațiu în care este afirmată o anumită idee despre om, despre libertatea de a întreprinde, despre progres și justiție socială trebuie să reia proiectul și să se organizeze în consecință. Este filosofia susținută atâția ani de Jacques Delors. Este de datoria Franței să ia inițiativa și să lucreze împreună cu Germania, Italia și alte câteva țări în vederea redresării Europei.

Proiectul european trebuie edificat în jurul a trei concepte: suveranitatea, atenția

pentru viitor și democrația.

*

Să începem prin a accepta diagnosticul: în ziua de azi, clivajul este între partizanii deschiderii și cei ai închiderii. Reformiști și progresiști fiind, trebuie să ne asumăm o societate deschisă și opțiunea pentru Europa.

În acest moment, progresist înseamnă că relația noastră cu lumea nu constă în izolare, ci în înțelegerea faptului că am avea mai mult de pierdut decât de câștigat închizându-ne în noi înșine, înseamnă a convinge că această deschidere nu este sustenabilă fără protecție socială, înseamnă a face în așa fel încât să arătăm că de respectiva deschidere poate profita fiecare în parte, în toate statele membre.

Numai că am confundat suveranitatea cu naționalismul. Afirm răspicat că adevărații adepți ai suveranității sunt proeuropeni. Europa este șansa de a deține pe deplin suveranitatea. Așadar, despre ce vorbim aici? Și de această dată este necesar să revenim la sensurile cuvintelor pentru a ne clarifica ideile. Suveranitatea este libera exercitare, de către o populație, a opțiunilor ei colective, pe teritoriul propriu. A fi suveran înseamnă a putea acționa eficient.

În fața marilor provocări ale momentului ar fi pur și simplu o iluzie, ba chiar o greșeală să ne propunem să refacem totul la scară națională. Nivelul de acțiune cel mai pertinent în fața afluxului de emigranți, a amenințării teroriste internaționale, a schimbărilor climatice și a tranziției la societatea informațională, a puterii economice chineze sau americane este Europa.

Cine ar putea crede la modul serios că vom putea controla singuri valurile de migrație venite din Africa de Nord sau din Orientul Apropiat? Că vom putea contrabalansa singuri marile platforme informaționale nord-americane? Că vom răspunde singuri la provocările încălzirii globale? Sau că vom negocia singuri acorduri comerciale echilibrate cu Statele Unite sau cu China? În anii următori, în diferite domenii, va trebui să mergem înainte împreună cu cele douăzeci și șase de state membre ale Uniunii Europene. Să ne oprim o clipă la valurile de emigranți. Acest subiect ține, evident, de domeniul statal, numai că în fața

amenințărilor de natură tot mai globalizată, nivelul european trebuie întărit. Este total fantezistă ideea unora că adevărata protecție ar fi asigurată prin revenirea la frontierele naționale. Să ne imaginăm că ne vom redesfășura forțele armate la frontiere. Că ne vom închide granițele cu Germania, Belgia, Spania sau Italia. Chiar asta ne dorim? Mai ales că un număr considerabil dintre teroriștii care au acționat în ultimele luni împotriva țării noastre erau francezi și locuiau în Franța și în Belgia.

În Europa, interesele noastre sunt absolut identice în acest domeniu. Numai că trebuie să ne întărim acțiunea și să ducem o adevărată politică, astăzi în douăzeci și opt, mâine în douăzeci și șapte. Lucrul acesta presupune însă investiții într-o forță comună reală când vine vorba de paza de coastă și de frontierele terestre și un sistem comun al cărților de identitate. Întrucât oricine ajunge în Lesbos sau în Lampedusa poate pune piciorul și în țara noastră. Or, acum, această forță numită Frontex nu poate interveni decât dacă un stat o solicită și cu mijloace foarte limitate, iar cooperarea dintre serviciile noastre naționale este insuficientă.

În acest moment, problema frontierelor este fundamentală, dar și ea trebuie ridicată la nivelul corect. Răspunsul pertinent îl reprezintă mijloacele de protecție a frontierelor europene.

A face eficientă politica de securitate presupune și a ne coordona cu țările din afara Uniunii Europene. Urmărind în primul rând zonele de conflict și țările de origine ale emigranților. Uniunea Europeană trebuie să-și pună la punct politica față de țările de origine, atunci când este vorba despre refugiați. Greșeala Europei a fost să nu inițieze o astfel de politică înainte de începutul crizei. Apoi trebuie să practicăm o politică coordonată de susținere a dezvoltării cu aceleași țări, în așa fel încât să le ajutăm să administreze chiar ele fluxul de refugiați în vecinătatea zonelor de conflict, în special cea siriană. Și aceasta a fost o greșală, comisă atunci când mai multe milioane de refugiați au ajuns în respectivele țări. Europa a fost solicitată de Națiunile Unite, fără însă a face vreo mișcare sau a trece la prevenție. În sfârșit, e limpede că în următoarele luni va trebui să redeschidem subiectul cooperării cu Regatul Unit în materie de emigrație. Contribuția financiară actuală a Regatului Unit nu va fi suficientă, iar Franța nu poate purta de una singură povara taberelor pentru refugiați. Dincolo de participarea financiară, este imperativ ca Regatul Unit să accepte să administreze alături de Uniunea Europeană problema refugiaților la frontierele Uniunii.

Pe aceste subiecte, Europa reprezintă nivelul potrivit de protecție a suveranității.

Să luăm și un alt exemplu, acela al comerțului. Întrucât Europa suveranității este și cea a regularizării liberului schimb și a civilizării mondializării. Când am fost ministru, am început bătălia pentru apărarea industriei noastre siderurgice împotriva concurenței neloiale. Am susținut cu tărie, uneori de unul singur, ca în cazul acordului cu Canada, că politica de tip comercial trebuie să rămână una europeană, fiindcă împreună suntem mai puternici. Cum s-ar putea proteja singură Franța în fața Chinei? Ce acord avantajos ar fi capabilă o țară sau alta fie și doar să negocieze cu marile puteri partenere? Contrapartida indispensabilă a acestei competențe europene vizând acordurile de liber schimb este o asociere mai timpurie și mai regulată a cetățenilor, a parlamentului european și a parlamentelor naționale, o creștere a transparenței, dar și, mai ales, punerea la punct a unor sisteme de protecție mai eficiente în fața practicilor neloiale. Sunt pentru întărirea măsurilor antidumping, care trebuie să fie mai rapide și mai puternice, ca în Statele Unite. Totodată, trebuie să punem în aplicare la nivel european controlul investițiilor străine în sectoarele strategice, pentru a ne proteja o industrie esențială suveranității noastre și pentru a garanta autoritatea europeană asupra tehnologiilor-cheie.

Dacă ne hotărâm și vom ști să obținem toate rezultatele scontate, Uniunea Europeană se va dovedi a fi cadrul care ne va permite să ne edificăm locul și protecția corectă în contextul globalizării. În jurul acestui scop trebuie să o refundăm.

*

Ulterior, Uniunea Europeană se va construi cu atenția îndreptată spre pentru viitor. Adică pe ambiția comună a relansării.

Acum, Uniunea Europeană decade din lipsă de ambiție. Întrucât suntem paralizați de îndoieli, consecință a crizelor prin care am trecut. Avem nevoie de o nouă ambiție, de o politică de investiții la nivel european.

Referitor la acest subiect, există voci care susțin că moneda euro a fost o eroare. Lucrul acesta înseamnă că uităm extrem de repede beneficiile aduse de euro, care ne protejează în fața fluctuațiilor monetare, încurajează schimburile în cadrul zonei euro și ne permite să ne finanțăm în condiții istoric favorabile. În

schimb, trebuie să recunoaștem eroarea de a nu fi dus până la capăt proiectul zonei euro.

În prezent, moneda europeană slăbește din cauza diferențelor tot mai mari dintre economiile zonei, din lipsa relansării acestora și a situației investițiilor publice și private. În trecutul apropiat, din cauza unei ghidări reale politice, moneda euro a sfârșit prin a accentua diferențele dintre economiile zonei euro, în loc să le apropie. În fața unei crize fără precedent, economiile cele mai slăbite s-au prăbușit, iar statele au intrat în criza datoriilor. Acum, în absența unui pilotaj politic centralizat, dezechilibrele acumulate iau timp pentru a se resorbi, în pofida politicii de austeritate, și ea fără precedent în multe state europene. Rigoarea bugetară continuă să domine, deși întreaga zonă ar trebui relansată prin investiții indispensabile creșterii economice. Banca Centrală Europeană a făcut maximul posibil în ultimii cinci ani și, fără o acțiune hotărâtă, fără îndoială vom intra în recesiune.

Propun lansarea unui buget al zonei euro care să finanțeze investiții comune, să ajute regiunile aflate în cea mai mare dificultate și să fie capabil să răspundă în fața crizelor. Avem mijloacele pentru a face asta, întrucât nu suntem îndatorați solidar la nivelul zonei euro.

Pentru asta este nevoie de un responsabil — un ministru al Finanțelor al zonei euro. Acesta va defini prioritățile bugetului și va favoriza statele care pun în aplicare reforme, pentru a le susține. Respectivul ministru va răspunde cel puțin o dată pe lună, pentru a asigura un veritabil control democratic, în fața unui parlament al zonei euro care-i va cuprinde pe toți parlamentarii europeni din această zonă.

În același timp, va trebui să decidem împreună revizuirea regulilor jocului, pentru a face loc unei politici economice mai potrivite. Zona euro nu și-a regăsit nivelul de investiții dinaintea crizei; or, niciun bloc economic nu își poate sacrifica în felul acesta viitorul. Trebuie pus în aplicare cât mai rapid un plan european de investiții mult mai puternic decât actualul „Plan Juncker“, unul care să cuprindă subvenții, și nu în principal împrumuturi sau garanții. Acest plan trebuie să finanțeze investițiile necesare echipării cu fibră optică, energiilor regenerabile, interconectării și tehnicilor de stocare a energiei, educației, formării profesionale și cercetării. Toate investițiile în viitor, care vor contribui la acest plan, trebuie să fie scoase din sectorul datoriei și deficit și cuprinse în pactul de stabilitate și creștere economică.

La acest capitol, Franța are o responsabilitate imensă. Dacă vrem să ne convingem partenerii germani să mergem înainte, trebuie obligatoriu să ne reformăm. În acest moment, Germania rămâne prudentă, blocând numeroase proiecte europene din cauza neîncrederii în noi. Fiindcă am trădat-o de trei ori. O dată în 2003–2004, când ne-am angajat că vom face reforme de fond pe care numai germanii le-au aplicat. Încă o dată în 2007, stopând unilateral agenda reducerii cheltuielilor publice pe care o concepuserăm împreună. Apoi, încă o dată, câștigând timp în 2013, fără a acționa suficient. Iată de ce acum Germania are un excedent bugetar în creștere, ceea ce nu este bine nici pentru ea, nici pentru Europa. Să nu uităm niciun moment că este loc pentru un leadership francez în Europa, dar asta implică să fim un exemplu.

În consecință, metoda potrivită pentru a progresa mi se pare simplă. În vara lui 2017, trebuie să prezentăm strategia reformelor privind modernizarea țării și planul cincinal de reducere a cheltuielilor curente, punându-le în aplicare fără întârziere. În contrapartidă, trebuie să cerem germanilor să procedeze și ei la o relansare bugetară. Este necesar să meargă împreună cu noi pe ideea unui buget al zonei euro și, pe de altă parte, să favorizeze autorizarea investițiilor de viitor în ansamblul țărilor zonei.

Dacă dorim să edificăm o putere economică în care solidaritatea și responsabilitatea să fie împletite, este nevoie să punem în mișcare reforme la nivelul statelor, dar, în același timp, este neapărat necesar ca anumite state membre ale zonei euro să meargă și mai departe. Trebuie să-și propună ca în zece ani să creeze convergența fiscală, socială și energetică. Acesta va fi nucleul zonei euro, fără de care întreaga construcție se va disloca.

Acest proiect are nevoie de o veritabilă decizie politică, ce trebuie luată în cel mult doi ani. Soclul acestui nucleu al Europei va fi constituit de reunirea respectivelor țări în jurul unui buget comun al zonei euro și de o capacitate de investiții anume, care va putea fi pusă rapid în acțiune. Următorii doi ani sunt decisivi pentru Europa și zona euro. Dacă aceste decizii nu vor fi luate, este puțin probabil ca Europa să mai dureze multă vreme, într-atâta este acum prinsă între interese divergente și slăbită de naționalisme. La finalul acestor doi ani, vom veni în fața poporului francez. Căci, dacă vom fi eșuat, va fi obligatoriu să suportăm toate consecințele, noi și partenerii noștri. Bătălia pentru Europa va fi esențială pentru viitorul președinte și este condiția suveranității noastre. Pentru a reuși, trebuie acum să ne convingem partenerii europeni. Așadar, voi menține o strânsă legătură, în primul rând, cu Germania și cu Italia.

*

Cât despre Uniunea Europeană, aceasta rămâne pe deplin pertinentă. Va fi, cu toți cei douăzeci și șapte de membri ai ei, un cerc mai larg ce va constitui un spațiu politic și economic al pieței unice și al marilor reglementări. Al politicii concurențiale, al politicii comerciale în fața marilor puteri, al societății informaționale și al energiei, reușind să-și impună propriile reguli.

Dacă dorim să mergem înainte în chestiunile legate de apărare și securitate, trebuie să progresăm într-o manieră mai evidentă la nivelul zonei Schengen și să ne arătăm mai ambițioși în punerea în aplicare a pazei frontierelor maritime și terestre, instituție a cărei înființare tocmai a fost hotărâtă. Trebuie să decidem împreună politica legată de frontierele noastre comune, dar și o politică ambițioasă de cooperare în materie de informații și de azil.

Așadar, Uniunea Europeană trebuie să continue să avanseze pe calea capacității de a reglementa și proteja. Căci a atins masa critică. Lucru care nu este nicidecum incompatibil cu necesara convergență din cadrul zonei euro.

*

În fine, această încercare nu va fi dusă la bun sfârșit dacă nu vom așeza democrația la loc, în centrul dinamicii noastre. Să nu lăsăm monopolul poporului și al ideilor pe seama demagogilor și a extremiștilor. Să nu facem din Europa un sindicat care gestionează criza și care caută zi de zi să întindă limitele regulamentului de ordine interioară fiindcă vecinii nu mai au încredere unul în celălalt. Să nu ne închidem în dogme care ne-ar împiedica să răspundem aspirațiilor legitime ale concetățenilor noștri.

Trebuie să avem răbdarea de a dialoga și de a restabili încrederea. Exact această vastă dezbatere propun să fie lansată anul viitor, într-un moment politic cheie, cel al alegerilor din Franța, Germania și Olanda.

Astfel de convenții democratice propun să înceapă în întreaga Uniune Europeană imediat după alegerile din Germania, din toamna lui 2017. Timp de șase până la zece luni, în fiecare țară, în formule deschise, lăsând loc liber opțiunilor guvernelor și colectivităților, va fi organizată o dezbatere europeană despre conținutul acțiunilor Uniunii, despre politicile pe care le duce, despre prioritățile care se impun.

Alimentându-se din aceste dezbateri, guvernele europene vor elabora o scurtă foaie de parcurs, stabilind câteva provocări comune și acțiuni precise, trasând prioritățile dinamicii Uniunii și calendarul de punere în practică pentru viitorii cinci sau zece ani. Ulterior, fiecare stat urmează să valideze politic acest „proiect pentru Europa“, conform tradiției sale democratice. Pentru țările care vor organiza referendumuri, trebuie pusă la punct o campanie coordonată, în vederea creării unei dezbateri democratice la scară europeană.

În felul acesta, Europa va fi relegitimată. Dezbaterea democratică, reînsuflețită. Popoarele nu vor mai fi ținute deoparte. Asta însă, hotărând de la bun început revizuirea procedurilor, după cum au propus în vederea reușitei Mario Monti¹⁹ și Sylvie Goulard²⁰: atunci când un stat membru votează împotriva unui nou proiect, nu-i va mai putea bloca pe ceilalți întrerupându-le drumul înainte, ci pur și simplu nu li se va alătura. Sigur că Europa va fi astfel, interior, mai diferențiată, dar acest fapt este deja o realitate. Numai că va fi într-o continuă „mișcare înainte“ mai mult decât tributară unor reculuri succesive.

Această refundamentare nu se va face de pe o zi pe alta. Va lua ani buni. Trebuie regăsit sensul termenului de lungă durată și trebuie schițată o viziune. Numai că, atunci când lucrurile cer timp, este cu atât mai urgent să fie începute.

¹⁹ [Economist, om politic italian născut în 1943, fost prim-ministru al Italiei. \(N.t.\)](#)

²⁰ [Fost ministru al Apărării în Guvernul Édouard Philippe. \(N.t.\)](#)

XVI

Să dăm puterea celor care cu adevărat fac ceva

De foarte mult timp țara noastră este însuflețită de o profundă dorință de angajare politică și cetățenească. Cu toate acestea, a fost cuprinsă de un soi de oboseală democratică, din cauză că nu mai suportă ceea ce am convenit să numim „sistem“, ineficiența acțiunii publice, faptul că destinul nostru a ajuns să fie luat ostatic de câteva personaje. Nu este ceva specific Franței. Chiar dacă același lucru îl trăiesc acum mai multe democrații occidentale. Dintr-un astfel de resentiment se alimentează spaima de declasare, groaza în fața unei lumi care se prăbușește, fascinația extremelor ori a demagogilor.

*

În acest context, mi se vor aduce două contraargumente: și tu faci parte din sistem, așa că de ce vrei ne dai lecții? De ce ai reuși tu să acționezi și să transformi țara din moment ce alții au eșuat în această încercare?

Aș avea două răspunsuri la fel de directe: sunt un produs al sistemului meritocratic francez și da, am reușit în cadrul lui, dar nu am aderat niciodată la sistemul politic tradițional. Dacă sunt încredințat că voi reuși, asta se întâmplă fiindcă nu vreau să le fac eu pe toate, ci doar să vă expun limpede o schiță și să vă conving. Iar ceea ce voi face voi face numai împreună cu voi.

*

Ceea ce alimentează furia sau atitudinea de respingere a concetățenilor noștri

este certitudinea că puterea a ajuns în mâinile unor conducători care nu le mai seamănă, nu îi mai înțeleg și nu se mai preocupă de ei. De aici ne vin toate problemele.

Din aceste cauze, mai multe personalități politice sunt convinse că avem nevoie de reguli noi, de legi noi și, din punctul unora de vedere, chiar de o nouă lege fundamentală. Și totuși, țara noastră a putut merge înainte atâta vreme cu această Constituție și fără ca mânia să mârâie în străfunduri.

Înainte de orice altceva, esențial este materialul din care sunt construiți oamenii. Atunci când responsabilii politici și înalții funcționari ai acestei țări au devenit partizani, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, sau au petrecut luni de zile în fruntea unor unități de blindate, nu s-au comportat toți la fel. Este însă evident că morala publică, simțul istoriei, calitatea umană a conducătorilor nu mai sunt aceleași de atunci, iar concetățenii noștri simt asta.

*

În conferința de presă din 31 ianuarie 1964, generalul de Gaulle spunea, cu o formulare rămasă celebră, că o Constituție „înseamnă un spirit, niște instituții, o practică”. Spiritul instituțiilor celei de-a V-a Republici, mai adăuga, își avea originea în necesitatea „de a asigura eficiență, stabilitate și responsabilitate puterilor publice”. Obiective pe care și eu doresc să mi le însușesc și care astăzi sunt considerate atuuri istorice ale țării noastre.

Am convingerea că francezii s-au săturat de promisiunile care li se fac cu regularitate cum că instituțiile vor fi revizuite fie pentru a fi „ajustate”, fie pentru a le „adapta la necesitățile timpului”, fie chiar pentru a construi o „a VI-a Republică”. Personal nu cred că francezii și-au făcut o prioritate din rescrierea Constituției. Nu asta este ceea ce ar aduce răspunsurile concrete la problemele lor. Nu neg că în anumite privințe — precum durata mandatului prezidențial, reducerea numărului de parlamentari sau reformarea anumitor corpuri legiuitoare — o revizuire instituțională s-ar putea dovedi utilă, dar, în general, nu cred că trebuie reformat miezul instituțiilor noastre sau că trebuie să ne aplecăm asupra legii fundamentale altfel decât cu toată precauția. O vom face la momentul potrivit.

Esențialul schimbărilor necesare se găsește, după părerea mea, la nivelul practicii. Modificarea condițiilor de reprezentativitate, evoluția modalităților de scrutin atunci când lucrul acesta este de dorit, dispoziții care să permită lupta eficientă împotriva vorbăriei legislative și instabilității regulilor, iată genul de măsuri care vor permite politiciii să nu mai existe doar pentru sine și să folosească măcar ceva mai mult și mai bine Franței și francezilor.

Miza este de a afla cum poate țara noastră să beneficieze de conducători publici care să o poată reprezenta mai serios și care să fie la înălțimea momentului. Pe bună dreptate, francezii consideră că reprezentanții lor nu le seamănă. Doar un sfert dintre parlamentari, în pofida legii parității, sunt femei. Dintre acestea, treizeci și trei sunt avocați și cincizeci și patru funcționari publici. Importanța lor în Parlament nu are legătură cu cea din societate. Invers, o singură parlamentară provine din zona micilor meserii, deși micii meseriași sunt mai bine de trei milioane în țara noastră, și doar vreo duzină de parlamentare provin din alte profesii.

Nu se pune problema să numărăm parlamentarii după culoarea pielii sau originea numelui. Cum, însă, să nu fii frapat de diferența care s-a accentuat dintre imaginea Franței și cea a reprezentanților ei? O soluție este, evident, introducerea reprezentativității proporționale de scrutin, care nu ar avea cum să dăuneze eficienței sistemului democratic. Desigur, pot prevedea și consecințele unei asemenea schimbări: fără îndoială, în Parlament ar intra mai mulți candidați ai Frontului Național. Pe de altă parte, cum poate fi justificată realitatea că, deși aproape 30% din electorat declară că votează cu acest partid, Frontul Național nu are decât foarte puțini reprezentanți aleși? Este nevoie să combatem ideile acestei formațiuni mai degrabă decât să-o împiedicăm să fie reprezentată.

Cu toate acestea, trebuie să avem grijă să nu cădem dintr-o eroare într-alta. În primul rând, sunt convins că francezilor le pasă mai mult de acțiune decât de reprezentare. În definitiv, tot ceea ce le cer ei oamenilor politici este să fie eficienți. Sarcina noastră este să-i convingem că reînnoirea lumii politice le va fi de folos. Iată de ce va trebui să veghem pentru ca orice reformă a modalității de scrutin să nu ne slăbească eficiența, să favorizeze o adevărată reînnoire și nu doar niște actori devotați partidelor și structurilor lor.

Pentru reînnoirea clasei politice, noncumulul de mandate reprezintă, de asemenea, o cale. După cum se știe, începând din anul 2017, legea va interzice cumulul unei funcții de deputat ori senator cu un mandat executiv local. Lucru

bun, chiar dacă, după părerea mea, noncumulul de demnități în stat ar fi fost suficient, întrucât trebuie ridicată și problema de a permite în Senat reprezentativitatea teritorială. Numai că respectiva lege nu încurajează suficient reînnoirea. Din acest motiv, sunt pentru noncumulul de mandate parlamentare în timp. Scopul nu este de a-i sancționa pe aleșii cu experiență, întrucât și politica, la fel ca orice altă activitate, are nevoie de cunoașterea domeniului și de competență. Totuși, atunci când politica nu mai este o misiune, ci o profesiune, responsabilii politici nu mai sunt dedicați, ci interesați.

Pentru ca politica să folosească din nou francezilor, cred mai mult în angajare decât în interdicții. Pariul ar fi nu atât să-i împiedicăm pe aleși să rămână în funcții, cât să încurajăm persoane noi să se lanseze în jocul politic, mai ales pe cele care nu sunt nici funcționari publici, nici colaboratori ai aleșilor, nici salariați ai unui partid, nici reprezentanți ai profesiilor liberale. Iată de ce trebuie, mai ales, să ne ocupăm de ceea ce se întâmplă înainte ca persoana să fie aleasă, să lucrăm direct cu reprezentanții salariaților și ai angajatorilor, pentru a-i sprijini pe cei care își asumă riscuri, pe cei care fac campanie, pe cei care vor să se angajeze în favoarea destinului țării noastre.

Mai multe companii s-au organizat de o asemenea manieră încât să le permită angajaților să se înscrie la alegeri — de exemplu Michelin — și, dacă aceștia câștigă, să-și poată relua serviciul la finalul mandatului, cu aceleași sporuri salariale ca și când nu ar fi lipsit în respectiva perioadă.

Trebuie, în egală măsură, sprijiniți și aleșii care ies din funcție: dacă atâția dintre ei nu vor s-o facă este și pentru că, deseori, nu știu la ce soluție pot apela după plecarea din Parlament. Trebuie să fie puse la punct instrumentele necesare reconversiei. Societatea le este datoare, întrucât și ei au sacrificat timp ca să se lupte pentru ea.

În același timp, trebuie resuscitat aparatul politic acum sclerosat. Or, aici suntem într-un punct mort al dezbaterii democratice. În zilele noastre, partidele au renunțat la misiunea lor de reprezentare a interesului general, concentrându-se doar asupra interesului lor, care înseamnă supraviețuirea cu orice preț. Această derivă nu este nici de stânga, nici de dreapta, fiindcă o găsim la fel de bine în ambele părți ale eșichierului politic. Nu ține nici de demagogie, nici de republicanism, fiindcă este la fel de bine reprezentată și la extreme, și în sânul partidelor noastre și se hrănește din cooptări, din mici aranjamente, transformându-i pe oamenii care intră în aparatcici.

Dacă partidele nu se vor transforma, reprezentativitatea parlamentară nu va mai folosi la nimic, nu vom face altceva decât să înlocuim niște aparatcici cu alți aparatcici. Or, soluția este să facem în așa fel încât societatea să poată prelua politica. Pentru resuscitarea partidelor, acestea trebuie să-și regăsească rațiunea de a fi, adică aceea de a forma, de a reflecta și de a propune. A forma pentru a permite apariția de noi talente, de pildă creând școli care să-i ajute pe tinerii care vor să învețe să se exprime în public, să facă politică. În acest sens, mișcarea pe care am lansat-o, En Marche!, trebuie să fie un exemplu. Acesta este motivul pentru care am ținut ca femei și bărbați provenind din societatea civilă să-și poată asuma anumite responsabilități. Ei sunt majoritari în rândurile noastre. Mai bine de 60% din delegații naționali nu sunt și nici nu au fost vreodată aleși publici. Totodată, vom avea grijă să limităm în timp responsabilitățile din cadrul acestei noi mișcări.

Aceeași îmbunătățire a reprezentativității este esențială și în privința sindicatelor. Nu vom avea acel sindicalism puternic, indispensabil, decât dacă-l vom încuraja punându-i la dispoziție resursele umane necesare — în funcție de preferințele salariaților —, decât dacă-i vom oferi mai multe responsabilități reale în ramurile de activitate și în întreprinderi, decât dacă sindicatele însele vor ști să se reînnoiască. Asta înseamnă cariere în care reprezentanții naționali să nu fie doar niște acumulatori de mandate — departe de viața de zi cu zi a salariaților —, ci care să presupună, în egală măsură, dăruire și o perioadă de exercitare a mandatului pe durată determinată.

Nu se pune problema de a aluneca într-un discurs de stigmatizare a aleșilor, a politiciii și a sindicatelor. Însă nu este acceptabilă formarea unei caste închise, care să-și impună propriile reguli. Or, acesta este cazul mai degrabă al partidelor și al structurilor de stat și sindicale decât propriu-zis al aleșilor. Atunci când ne referim la aleși, îi vizăm și pe cei 375 000 de francezi care lucrează voluntar în cele 36 500 de consilii locale. Și să nu-i uităm nici pe reprezentanții sindicatelor, care nu-și economisesc nici timpul, nici devotamentul.

*

Nici înaltele funcții publice nu trebuie exceptate de la o mai mare exigență.

Chiar dacă înalții funcționari s-au constituit într-o castă și lasă impresia că dirijează din umbră treburile țării, au fost totuși selecționați prin concurs și nu fac obiectul unei cooptări de complezență, ca atâtea cadre de partid. În posturile de conducere, și sunt aproape 300, numirile se fac în fiecare miercuri, în cadrul ședinței de guvern. Personal sunt pentru menținerea formulei de concurs și în cazul Școlii Naționale de Administrație (ENA), și în celelalte cazuri. Fiindcă este vorba despre o selecție bazată pe meritele fiecăruia. Fără îndoială pot fi îmbunătățite studiile și natura examenelor, dar nu acesta este subiectul alegerilor prezidențiale.

În schimb, trebuie să modernizăm această înaltă funcție în două moduri. În primul rând, deschizându-le și mai mult accesul la posturile de conducere și celor care nu sunt funcționari publici. Asta presupune însă ca statul să știe cum să fie un angajator care să atragă talentele, ceea ce acum nu este cazul, întrucât plătește prost și deseori se dovedește ingrat, conducătorii publici utilizând prea des această cale mai degrabă pentru rude și prieteni decât pentru recrutarea unor candidați de excepție. Apoi, inacceptabil este și ca înalții funcționari să continue să se bucure de protecție nelimitată. Apartenența la un corp profesional și dreptul de revenire sunt instrumente de protecție care nu mai corespund nici cu vremurile în care trăim, nici cu ceea ce se întâmplă în restul societății. Atunci când ajungi într-o înaltă funcție a statului, este firesc să fii protejat, fiindu-ți garantate în acest fel neutralitatea și independența. Numai că această protecție este necesar să fie dublată de o evaluare mai riguroasă și, mai ales, nu trebuie să fie oferită pentru totdeauna. Protecția respectivă este a funcției, nu a unui corp administrativ care te apără pe viață.

Acesta este, de altfel, motivul pentru care am decis să demisionez din funcția de ministru când m-am prezentat la alegerile prezidențiale. Și nu doar întrucât consider că, pentru a candida, orice funcționar public trebuie mai întâi să demisioneze din funcția ocupată, ci pentru că țin să fiu în acord cu propriul meu discurs, pe care îl susțin în fața societății, despre asumarea riscurilor și a responsabilității.

După părerea mea, responsabilitatea este exact factorul care poate contribui la refacerea cât de cât a moralei colective de care avem atâta nevoie.

Cea dintâi responsabilitate este aceea a guvernului în fața poporului, adică a parlamentului. Sistemul de acum face posibilă iresponsabilitatea. Exemplele sunt numeroase. Astfel, în cazul intervenției militare în Libia, britanicii au înființat o comisie de anchetă care să stabilească dacă liderii britanici au fost îndreptățiți să lanseze respectiva intervenție franco-britanică, în pofida consecințelor geopolitice pe care le-a generat. Oare am făcut-o la un nivel satisfăcător de exigență? Fiecare eveniment cu impact de amploare asupra siguranței noastre naționale ar trebui să aibă drept consecință constituirea unor comisii parlamentare de anchetă.

În paralel, trebuie tratată cu mai multă seriozitate responsabilitatea miniștrilor. Este importantă verificarea transparentă a probității și integrității celei sau celui numit ministru. Iată de ce accesul la funcțiile ministeriale ar trebui condiționat de lipsa cazierului judiciar B2²¹, la fel ca pentru funcționarii publici. Este, de altfel, ce am și făcut în cazul posturilor de răspunde ale formațiunii En Marche!. Totodată, trebuie verificate experiența sau potențialul persoanei nominalizate, în cadrul audierilor din comisiile competente ale parlamentului, întrucât, imediat ce este numit, ministrul trebuie să se poată impune în fața aparatului administrativ, interlocutorilor, sectorului său de activitate.

În sfârșit, ultima responsabilitate este cea politică. Aceasta presupune o revoluție în practicile care nu mai sunt adaptate timpului nostru. Astfel, nimeni nu iese din perimetrul politicii nici după înfrângeri, nici după sancționări democratice. Responsabilitate politică înseamnă și să accepți să joci după regulile jocului și să ai demnitatea de a suporta consecințele atunci când le-ai depășit. Este cu puțință să se mai gândească cineva la modul serios să conducă destinele țării ori pur și simplu să se prezinte în fața sufragiului francezilor atunci când probitatea i-a fost pusă sub semnul întrebării? Nu cred. În această chestiune, trebuie să fiu mai clar. Cu toții putem face greșeli în viață. E omeneste. Cu toții avem dreptul de a ne răscumpăra greșelile făcute în trecut. Așa e corect. Numai că, atunci când ai o răspundere politică, atunci când îți propui să accezi la cele mai înalte funcții rezultate din alegeri și să-ți reprezinti țara, consider că nu toate greșelile au aceeași greutate. Unele dintre ele te pot descalifica total atunci când, de exemplu, este vorba despre „daune aduse administrației publice“, „daune aduse autorității de stat“ sau în privința finanțării politice. În asemenea cazuri, trebuie să ai decența de a te retrage. În orice caz, aceasta este concepția mea legată de

angajarea și responsabilitatea politică. Fiindcă, înainte de a cere să ți se încredințeze responsabilități publice, trebuie să știi să ți le asumi singur pe ale tale.

*

Și-atunci, de ce am fi noi mai eficienți? De ce am putea să reușim acolo unde alții au eșuat?

În primul rând, nu cred că există o fatalitate care ne împinge către eșec. Dacă dorim ca politica să folosească din nou francezilor, atunci trebuie să trecem la treabă pentru a-i reda eficiența.

În ziua de azi, francezii au senzația că guvernul nu mai guvernează. Europa, partidele, piețele, sondajele, strada, peste tot există o confuzie legată de cine deține puterea. Este deci necesar ca guvernul să-și reproprieze dinamica, explicând-o. Întrucât numai făcând-o cunoscută permite societății să o accepte. Când dispare claritatea guvernării, poporul devine încordat. De ce a blocat societatea reformele din 1995? Întrucât nici președintele republicii, în programul lui, nici prim-ministrul, în exercitarea puterii sale, nu s-au oboșit să le explice. De ce Legea Muncii a trezit o asemenea indignare? Din aceleași motive: nici președintele, nici prim-ministrul nu și-au găsit timp să clarifice situația. Trebuie să știi să comunici, să explici, mai degrabă decât te joci de-a comunicarea. Or, acum, guvernele twitterului și ale comunicatelor oficiale grăbite se substituie guvernelor explicației și răbdării. Trebuie deci aduse la lumină condițiile care îi permit guvernului să comunice limpede. Și trebuie recunoscut, în vederea aceleiași guvernări transparente, pe ce nu poți fi stăpân și ce mijloace de acțiune îți lipsesc. Și aici se impune exigența clarității.

A fi eficient înseamnă a termina cu vorbăria legislativă. Cu transpunerea directivelor în practică, extinzându-le dincolo de ceea ce era prevăzut. Cu legile de circumstanță. A ajuns insuportabil acest vechi reflex francez care constă în a face din orice subiect o chestiune de reglementare sau de drept. În cincisprezece ani s-au succedat mai mult de cincizeci de reforme ale pieței muncii. Iar în acest timp șomajul nu a încetat să crească. Este dovada că legea nu este panaceu.

Înainte de a pregăti o nouă lege, trebuie să începem cu o evaluare veritabilă a situației. În general vorbind, trebuie să fim de acord că, modificând organizarea, recrutarea și metodele administrative, trebuie să renunțăm la concepția moștenită din secolul al XIX-lea conform căreia finalitatea actului administrativ înseamnă redactarea unui text. În realitate, scopul ar trebui să fie realizarea unui proiect, nu trasarea unei norme. Ceea ce presupune o adevărată „conversie“ a actorilor publici. Politicile publice sunt mai eficiente dacă sunt construite împreună cu acei concetățeni cărora le sunt destinate. Lucru valabil și în cazul luptei împotriva sărăciei, și al politicii școlare, și al atâtor alte acțiuni.

Apoi, discutarea textelor trebuie să fie mai rapidă, întrucât reprezintă o urgență reconcilierea timpului democratic și a timpului deciziei cu acela al vieții reale și economice. Am trăit personal fenomenul examinând legea pentru creștere și activitate, pentru care am petrecut mai multe sute de ore, mai întâi în comisie, apoi în ședințe, dezbătând aceleași articole, cu aceleași persoane, o dată, de două ori, de trei ori, de patru ori! Știm acum că este necesar, în medie, de mai bine de un an pentru a vota o lege și cel puțin tot atât pentru a-i stabili normele de aplicare. Așadar, trebuie revizuită procedura de adoptare a legilor.

În același timp, trebuie sporite evaluarea politicilor care se aplică în prezent și controlul activității publice. Evaluarea trebuie să fie sistematică. Câte legi deja votate sunt aplicate acum? Câte legi care se aplică îndeplinesc obiectivele inițiale? De fiecare dată când o lege este votată, ar trebui să i se evalueze obligatoriu eficiența la doi ani de la punerea în aplicare. Fiecare text important ar trebui să conțină o clauză de abrogare automată în cazul în care evaluarea nu i-a dovedit eficiența.

A fi eficient înseamnă, în sfârșit, a garanta stabilitatea legilor și a celorlalte norme. Nu este admisibil ca, în cadrul aceluiași mandat, să fie modificată anual, dacă nu chiar semestrial, structura unui impozit sau a unei politici publice. Procedura de evaluare la care m-am referit este o barieră bună, dar nu suficientă. Îmi doresc să fie asumat angajamentul de a nu modifica un impozit ori de a nu reforma o politică publică decât o singură dată pe durata de cinci ani a unui mandat, acesta fiind un element indispensabil al eficienței.

Desigur, toate acestea nu funcționează decât împreună cu o reformă a organizării statului. Și în acest context sunt necesare sobrietatea și stabilitatea. Avem prea puțini miniștri stabili, prea puține zone stabile. Legea, reglementarea, circulara ministerială trebuie să definească un cadru, însă autonomia în teren este în ziua de azi absolut indispensabilă. La nivelul statului, asta presupune a reda puterea celor care cunosc cel mai bine realitățile și a avea încredere în agenții din teritoriu. Celor care lucrează direct în spitale, în licee, în gimnazii, în comisariate, în penitenciare. Trebuie să li se acorde mai multă autonomie, întrucât fiecare dintre ei se confruntă cu o problemă specifică, imposibil de reglementat de către organele centrale ale statului.

Din acest punct de vedere, este necesară o nouă etapă din ceea ce se numește deconcentrare. Asta presupune transferarea puterii și a responsabilităților dinspre administrația centrală către administrația din teritoriu, întrucât aceasta este în legătură directă cu populația. Fiindcă, în teritoriu, factorii responsabili cunosc soluțiile și au deseori capacitatea de a pune la punct înțelegeri pragmatice cu ceilalți actori, acolo unde logica direcțiilor centrale și a ministerelor are nevoie de mai mult timp, respectivele instanțe fiind mai rigide și oricum mai departe de realitățile locale.

Reformarea organizării statului presupune, logic, revizuirea modului de organizare a administrației și a funcționarilor publici. Trebuie să edificăm un sistem mai deschis și mai mobil. Mai deschis, facilitând recrutarea de profile diversificate din sectorul privat, și asta în toate etapele unei cariere și pe toate palierele funcției publice. Mai mobil, pentru a răspunde mai bine celor care i se adresează, pentru ca funcționarii să fie mai numeroși acolo unde necesitățile sunt de cea mai mare importanță și pentru a oferi noi oportunități în cariera funcționarilor publici.

Este limpede că actualul statut al funcției publice nu mai răspunde așteptărilor concetățenilor noștri și nici realităților statului, spitalului sau colectivităților locale. Lucrul acesta nu se întâmplă din vina funcționarilor și țin să reamintesc aici devotamentul și seriozitatea lor în serviciu. Numai că, și pentru ei, și pentru toți francezii, avem datoria de a ne privi în față propriile defecte din acest moment.

Sunt conștient că această reformulare a organizării statului va ataca unele

obișnuințe, dar această revoluție este esențială pentru a câștiga în eficiență și pentru a lăsa libere inițiativele funcționarilor publici.

Mai general, cred într-o nouă împărțire democratică. Cred că putem reuși tocmai având mai multă încredere și dând mai multă putere celor care cu adevărat fac ceva. Această nouă împărțire democratică trebuie să ofere mijloacele de a acționa tuturor celor care sunt mai bine poziționați pentru a o face.

Avem nevoie de refundamentarea republicii contractuale, a republicii care are încredere în teritoriu, în societate și în actorii ei pentru a se transforma. Ceea ce implică o disciplină cu care nu suntem obișnuiți: să dăm mai multă autonomie celor însărcinați cu activitatea efectivă; să îndrăznim să experimentăm pentru a vedea ce funcționează, ce merită să fie edificat, ce e urgent să fie retras; să vedem toate acele aspecte în care societatea funcționează mai bine decât statul și să-i acordăm încredere și responsabilități.

Opinia mea despre democrație nu cuprinde niște cetățeni pasivi care le delegă reprezentanților lor politici gestiunea națiunii. O democrație sănătoasă și modernă înseamnă un regim alcătuit din cetățeni activi, care participă direct la transformarea țării.

Evident, statul are permanent vocația de a juca un rol central, rol care trebuie întărit tocmai fiindcă în numeroase domenii este nevoie de o intervenție mai puternică a statului. Pentru a-și exercita misiunea în privința relațiilor externe, securității interne și externe, dreptului și echilibrului monetar și bugetar, statul trebuie să poată dispune de ansamblul mijloacelor necesare. Statul are obligația de a ghida ferm acțiunea privitoare la protecția împotriva marilor riscuri. Pentru a asigura buna funcționare a economiei, statul trebuie să rămână garantul ordinii publice economice.

*

Colectivitățile publice și reprezentanții lor trebuie să joace un rol sporit. Să dispună de competențe și de libertăți exercitabile cât mai aproape, în teren. În următorii ani trebui să decidem o nouă etapă a transferului de putere către aceste colectivități. Respectiva descentralizare trebuie însoțită de un pragmatism

accentuat, care uneori a lipsit.

*

Partenerii sociali trebuie și ei să dispună de o responsabilitate sporită pentru a putea defini condițiile de muncă la nivel de ramură și de întreprindere.

Asociațiile trebuie să ocupe un loc mai important, așa cum o fac acum în domenii precum sănătatea, educația, acțiunea socială, integrarea etc.

De acum, cetățenii înșiși trebuie să fie considerați și mai mult drept actori politici publici, nu persoane administrate. Țin să definim spațiul de responsabilitate al fiecăruia, dar să oferim puterea celor care cu adevărat fac ceva.

Avem o șansă formidabilă: francezii nu vor să se prăbușească. Ci să se angajeze în acțiune. Și o fac deja, din ce în ce mai mult. Prin urmare, trebuie să li se acorde mai multă considerație și mai mult sprijin. Întrucât ei sunt eroii noștri de azi și de fiecare zi.

Sunt eroii noștri întrucât acțiuni esențiale sunt duse la bun sfârșit de mulți dintre ei. De cei care se angajează benevol, dezinteresat, în interesul altora. Fie că militează pentru ceva, că exercită un mandat sau că participă voluntar într-un ONG, sunt mulți cei care renunță pentru aceste lucruri la o parte din timpul dedicat familiei sau unor seri liniștite. Milioane de francezi sunt implicați în activitatea asociațiilor, 200 000 de pompieri voluntari au grijă de siguranța noastră civilă... Voința de a fi de folos celorlalți o găsim peste tot, în întregul teritoriu. În întreprinderi, în asociații, în ONG-uri, în sindicate, în colectivitățile din teritoriu. Puterea publică trebuie să continue să-i susțină pentru a fructifica această energie. Trebuie să le fie alături, să le garanteze mobilitatea activității, să aibă încredere în ei. Acest mod de angajare este zaua de la baza lanțului acțiunii. Este ceea ce ne ține țara unită, ceea ce ne garantează unitatea și coeziunea. Ceea ce condiționează eficiența acțiunii colective în teritoriu. Ceea ce face ca solidaritatea, egalitatea, libertatea să nu fie niște vorbe goale. Francezii sunt pasionați de destinul țării lor și de al altora, dorind să fie mai degrabă de folos decât simpli destinatari pasivi ai eforturilor altora. Așadar, să le oferim

mijloacele de a o face.

Am convingerea nestrămutată că putem îndrăzni să ne construim viitorul și să ne modelăm noi înșine destinul. Pentru asta este de-ajuns să ne împăcăm cu noi înșine. Paginile de până aici sunt, sper, demonstrația. Exact această convingere m-a făcut să le scriu.

La originea acestei aventuri se găsesc femei și bărbați care vor înainte de orice să asigure progresul. La fel ca mine, toți sunt convinși că pentru a reuși este necesar să avem încredere în concetățenii noștri și să nu pierdem niciodată din vedere realitatea.

Iubesc simplitatea dezinteresată a acestor francezi care, fără să fi fost mulți dintre ei vreodată angajați politic, se decid zilnic să ni se alăture în cadrul acestei inițiative inedite. Admir relaxarea cu care aceste femei și acești bărbați din toate colțurile țării reușesc într-un mod scilicet să depășească toate clișeele trecutului pentru a se regăsi într-un același proiect.

*

Toți aceștia refac ceea ce politica are mai nobil: transformarea realității, desfășurarea acțiunii, restituirea puterii celor care cu adevărat fac ceva.

²¹ [În Franța există trei tipuri de cazier judiciar, în funcție de gravitatea faptelor comise. \(N.t.\)](#)

Fiecare dintre noi este rodul propriei istorii, profesorilor care l-au educat, încrederii celor din jur, eșecurilor pe care le-a depășit. La ora la care scriu aceste rânduri, îmi aduc aminte de cei care m-au crescut și au sădit în mine gustul acțiunii și al bucuriei de a fi de folos. Știu ce datorie am față de ei și hotărârea pe care mi-au inculcat-o. Oare cei care au fost alături de mine, dar acum nu mai sunt printre noi ar recunoaște lumea în care trăim? S-a schimbat atât de mult, încât uneori te pune pe gânduri.

Cu toate acestea, sunt convins că secolul XXI, în care am pătruns, este unul plin de promisiuni.

Tocmai această voință optimistă este cea care m-a împins dintotdeauna să fiu de folos țării mele.

Revoluțiile informatică, ecologică, tehnologică, industrială care se profilează la orizont sunt considerabile. Iar Franța trebuie să ia parte la toate acestea și să nu permită să se adâncească prăpastia care o desparte de Statele Unite sau, chiar mai mult, de China, această țară-continent care își demonstrează puterea cu fiecare zi tot mai mult.

Vom reuși, cu două condiții: relansarea Europei, șansa noastră în cadrul mondializării, și regăsirea încrederii în noi înșine, energie care ne lipsește de atâția ani, dar pe care o ghicesc prezentă la poporul francez.

Pentru aceasta, fiecare dintre noi, francezii, trebuie să-și aibă iarăși locul lui.

În această luptă, responsabilitatea președintelui republicii este imensă. Sunt pe deplin conștient de asta. Președintele nu este învestit doar cu un act anume, ci este purtătorul, mai mult sau mai puțin vizibil, a tot ceea ce într-un stat transcende politicul. Al valorilor țării noastre, al continuității istoriei ei și, chiar dacă nu la vedere, al vigoriei și demnității vieții publice.

Sunt gata s-o fac.

Întrucât cred, mai mult decât orice, că putem reuși. Desigur, nu te trezești într-o bună dimineată cu această revelație. Decizia de a te prezenta pentru cea mai înaltă dintre îndatoririle republicii este rodul unei convingeri intime și profunde, al unui simț al istoriei. Cum am mai spus-o în prezenta carte, am trăit și alte vieți. Astfel am ajuns din provincie la Paris, dintr-o companie privată în viața publică. Responsabilitățile pe care le-am avut ca ministru m-au făcut să pot cântări provocările vremurilor în care trăim. Toate etapele prin care am trecut în viață m-au adus în fața clipei de acum.

*

Doresc ca țara noastră să-și ridice iarăși fruntea și, pentru asta, să reînnoade firul unei istorii milenare, al proiectului extraordinar de emancipare a persoanelor și a societății. Acest destin este destinul francez: de a face totul pentru a-l readuce pe om la deplina măsură a însușirilor lui.

Nu pot să mă împac cu gândul de a vedea o Franță căreia îi este frică și care nu-și mai admiră decât amintirile, o Franță care exagerează insultând și excluzând, o Franță obosită, care stagnează și care abia se mai descurcă.

Vreau o Franță liberă și mândră de ceea ce este. De istoria, de cultura, de peisajele ei. De miile de izvoare care merg către mările noastre, de munții ei. De femeile și de bărbații ei, care au trecut prin atâtea încercări și care nu sunt supușii nimănui.

Vreau o Franță care își transmite cultura și valorile. O Franță care crede în șansa ei, care riscă, speră, nu admite niciodată un venit necuvenit și nici cinismul ghiftuit. Vreau o Franță eficientă, dreaptă, întreprinzătoare, în care fiecare să-și poată alege modul de viață și să trăiască din roadele propriei munci. O Franță reconciliată, care are grijă de cei slabi, care are încredere în francezi.

*

Îmi veți spune că toate acestea sunt visuri. Ei bine da, francezii au mai visat la asta. Au făcut Revoluția. Unii chiar au visat și mai înainte. După care ne-am trădat visurile prin nepăsare. Prin uitare. Încă o dată: da, este vorba despre visuri. Care cer măreție de caracter și exigență. Care impun angajare, care ne impun angajare. Or, ceea ce ne dorim să reușim este o revoluție, pentru a reconcilia în Franța libertatea și progresul. Aceasta ne este vocația, și alta mai frumoasă nu cunosc.